

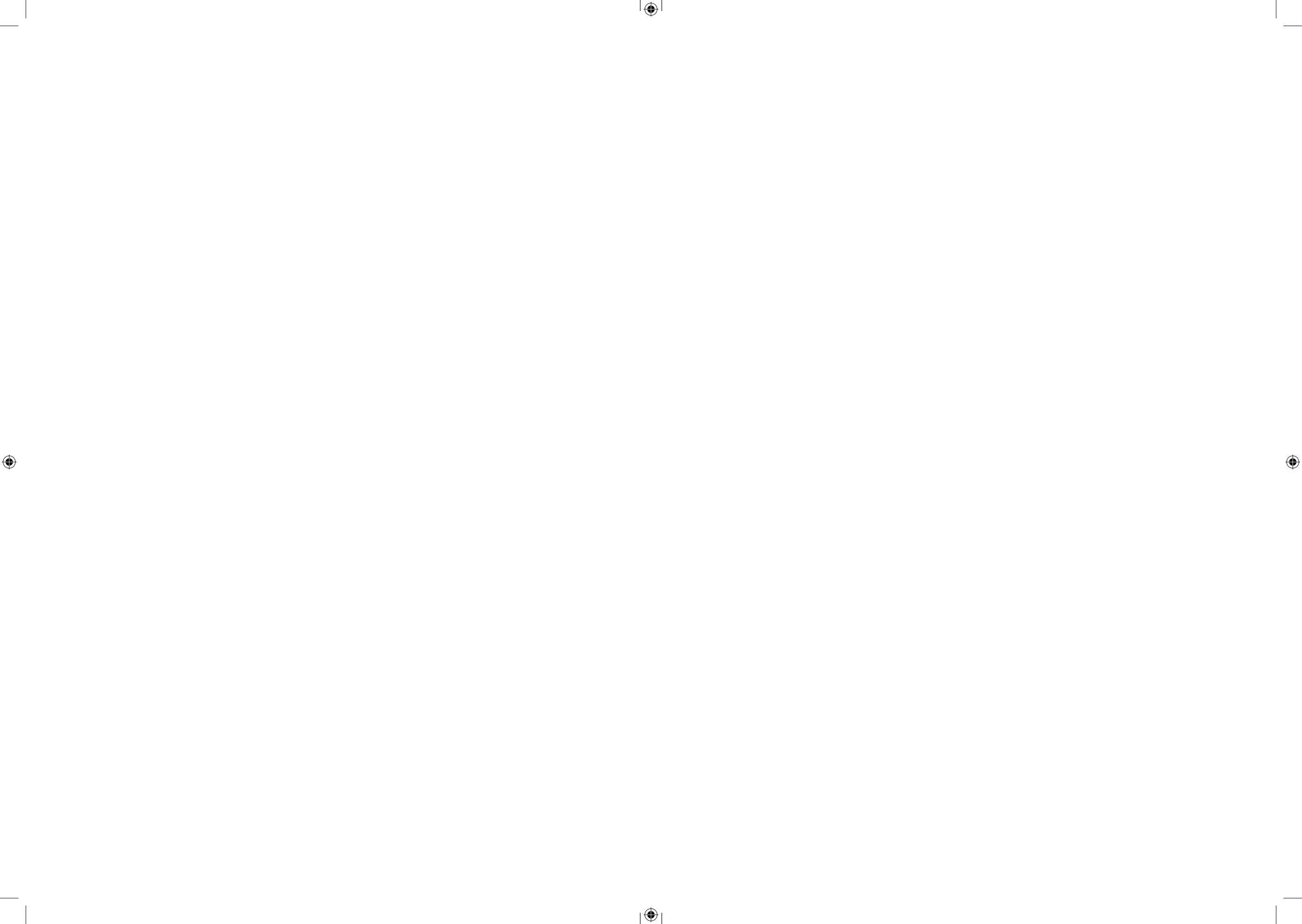
ZÁPADOČESKÁ
UNIVERZITA
V PLZNI

MANAGEMENT ARCHEOLOGICKÉHO DĚDICTVÍ

Michal Bureš

MANAGEMENT ARCHEOLOGICKÉHO DĚDICTVÍ

Michal Bureš

**Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická**

MANAGEMENT ARCHEOLOGICKÉHO DĚDICTVÍ

Michal Bureš

Vydala Západočeská univerzita v Plzni, 2014

**Vydání publikace bylo schváleno
Vědeckou redakcí Západočeské univerzity v Plzni.**

Ediční číslo: 55-096-14

Číslo publikace: 2157

Recenzovali:

Mgr. Martin Tomášek, Ph.D.

PhDr. Jaroslav Peška, Ph.D.

ISBN 978-80-261-0378-3

PhDr. Michal Bureš, Ph.D.

Vznik této monografie byl podpořen projektem
OP VK Archeologické strategie (CZ.1.07/2.3.00/20.0036),
který je spolufinancován z Evropského sociálního fondu
a státního rozpočtu České republiky.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

OBSAH

1. Management archeologického dědictví jako způsob komunikace archeologie s veřejností.....	6
1.1. Veřejná archeologie	6
1.2. Management archeologického dědictví	8
2. Společenské podmínky péče o archeologické dědictví	9
2.1. Druhy organizací působících v oboru	9
2.2. Současná úloha, hierarchie a komunikace archeologických institucí.....	10
2.3. Vnitřní předpisy archeologických institucí	13
2.4. Vztah právní formy a druhu archeologické organizace.....	14
3. Současné právní předpisy pro péči o archeologické dědictví	15
3.1. Úvod	15
3.2. Zákon o státní památkové péči	16
3.2.1. Oprávnění k provádění archeologických výzkumů	17
3.2.2. Dohoda o provedení archeologického výzkumu	18
3.2.3. Záchranný archeologický výzkum	20
3.2.4. Úhrada nákladů záchranného archeologického výzkumu.....	20
3.2.5. Dohoda o provedení záchranného archeologického výzkumu	21
3.2.6. Povinnosti organizace oprávněné k provádění archeologických výzkumů	23
3.2.7. Archeologický nález	24
3.2.8. Vlastnictví archeologického nálezu.....	26
3.2.9. Opatření při porušení povinností.....	26
3.3. Vyhláška, kterou se stanoví obsah a náležitosti plánu území s archeologickými nálezy	27
3.4. Úmluva o ochraně archeologického dědictví Evropy	27
3.5. Zákon o posuzování vlivů na životní prostředí.....	29
3.6. Stavební zákon	29
3.7. Zákon o ochraně sbírek muzejní povahy.....	31
3.8. Svévolné ničení archeologického dědictví z hlediska zákona	31
3.9. Bezpečnost a ochrana zdraví při terénním archeologickém výzkumu	33
4. Hospodaření s archeologickým dědictvím.....	38
4.1. Archeologické výzkumy a jejich členění	38
4.2. Vývoj priorit terénního výzkumu.....	41
4.3. Preventivní péče o archeologické dědictví	43
4.4. Dělbá povinností a odpovědností: kdo provádí výzkum, kdo hradí výzkum, kdo kontroluje, zda výzkum odpovídá požadavkům zákona	50
4.5. Péče o archeologické nálezy od jejich vyzvednutí do okamžiku jejich konečného uložení....	51
4.6. Hospodaření s archeologickým dědictvím cestou přirozeného práva?	52

5. Archeologický projekt.....	55
5.1. Struktura archeologického projektu	55
5.2. Obsah projektu	56
5.3. Kontrola plnění projektu.....	69
5.4. Tým a produktivita výzkumné práce.....	69
5.5. Prezentace archeologického projektu	72
5.5.1. Dny otevřených dveří.....	73
5.5.2. Tiskové zprávy.....	73
5.5.3. Televize a rozhlas	74
6. Smluvní archeologie	75
6.1. Terénní výzkum ve smluvní archeologii.....	75
6.2. Otázka podnikání v archeologii.....	89
6.3. Archeologické instituce a daně.....	89
6.4. Soutěž, konkurence a výběrová řízení v archeologii	90
6.5. Otázka neziskovosti	92
6.6. Komeracionalizace archeologie	92
6.7. Servis pro archeologii a outsourcing	93
6.8. Ekonomická síla smluvní archeologie	96
6.9. Veřejnost jako klient a příjemce služeb.....	97
7. Péče o archeologické dědictví v České republice v kontextu mezinárodní praxe.....	99
7.1. Francie	99
7.2. Nizozemí	101
7.3. Velká Británie.....	103
7.4. Irsko.....	106
7.5. Spojené státy americké	108
7.6. Střední Evropa	110
8. Závěr.....	112
Právní předpisy a judikatura	113
Literatura	114
Summary.....	118

1. Management archeologického dědictví jako způsob komunikace archeologie s veřejností

1.1. Veřejná archeologie

Základní odpověď na otázku „Proč veřejnost potřebuje archeologii?“, že poznáním minulosti lze lépe pochopit přítomnost (např. Braudel 1980, Neustupný 1991, Pearson 1997, Žalman a kol. 2002) je dnes rozšířena o populární „návrat ke kořenům“, jehož výrazem je větší zájem společnosti o přírodní prostředí stejně tak jako o dědictví minulosti. S rostoucí globalizací světa lidé podvědomě touží se identifikovat s místem, kde žijí, a k tomu patří i povědomí o místním dědictví minulosti. Vedle národního sebevědomí vystupuje stále častěji do popředí regionální a lokální patriotismus, který je budován na základě místních specifik, k nimž patří movité i nemovité památky minulosti všeho druhu (Pearson 1997, 230).

Archeologické památky jsou využívány jako symboly vytvářející kulturní, sociální a historickou identitu národa a mohou sloužit k podpoře politických tézí na místní, národní, ale i mezinárodní úrovni (Smith 1994). Pro příklady nemusíme v naší historii chodit daleko. Stačí si vzpomenout na zneužívání archeologie v prosazování expansivní politiky nacistického Německa (Arnold 1990, 1992), kdy vyzdvihováním památek doby římské spojovaných na našem území s germánskými kmeny byl dokazován historický nárok německého etnika na naše území (např. Rataj – Šolle – Vencel 2003, Sklenář 2003). A nebo v epoše následující, kdy naopak upřednostňováním slovanské archeologie byly podporovány vztahy k vesměs slovanskému komunistickému Sovětskému svazu v protikladu k neslovanskému Západu. Využívání archeologických poznatků k politickým účelům nemusí mít vždy charakter zneužití. Příkladem lze uvést celou řadu projektů spojených s Kelty, jako „prvními Evropany“, které využívají archeologii k podpoře evropské integrace (Leclant-Moscatti 1991, Dietler 1999). Politická poptávka po archeologických symbolech však zpravidla vede i k materiální podpoře archeologie bez ohledu na to jakou má tato poptávka příčinu. Součástí soudobých evropských projektů je podpora vědeckého bádání, stejně tak jak instalace nákladných výstav a expozic např. o Keltech. Stejně tak je známou skutečností dějin české archeologie, že zejména v padesátých letech a v první polovině let šedesátých minulého století byl výzkum časně středověkých – slovanských – archeologických lokalit předmětem masivní materiální podpory (např. Neustupný 1991).

Archeologie a archeologické památky mohou výrazným způsobem ovlivňovat hospodářský rozvoj prostřednictvím turistiky. Jsou to zejména středomořské a blízkovýchodní země (Řecko, Itálie, Chorvatsko, Egypt, Izrael atd.), z nichž některé jsou na příjmech z turistiky spojených ve velké míře s archeologií až životně závislé, ale archeologické památky jsou předmětem turistických nabídek i ve Velké Británii, Skandinávii nebo Francii (Renfrew – Bahn 1991). V zemích s rozvinutou archeologickou turistikou se setkáváme s jevem, který

jsme v našem prostředí až donedávna neznali. Totiž s programovým vyhledáváním archeologických lokalit vhodných k zpřístupnění veřejnosti, které by vedlo ke zvýšení turistického ruchu v oblasti či místě a tím přispělo k jeho hospodářskému rozvoji. Pro případy, kdy zpřístupnění musí předcházet vykopávky, jsou vypracovány dokonce i pravidla regulace obsažená v mezinárodních smlouvách¹ a dokumentech².

Specifickým případem je využívání archeologie v jiných vědeckých oborech, jejichž veřejná potřeba je obecně uznávaným jevem. Ponecháme zde stranou historické vědy, jejichž vztah k archeologii je zjevný, i některé další obory, které si cestu k veřejnosti hledají často stejně obtížně jako archeologie samotná. Psychologické poradenství je však již dlouhá léta integrální součástí našeho běžného života a dětské psychologické poradny stejně jako poradny manželské nebo partnerské nemají nouze o klienty. A právě k rozluštění archetypálních vzorců chování slouží psychologii i poznatky z nejstarších období lidské existence, které poskytuje archeologie. Příkladem za jiné budiž na tomto místě uveden citát z jedné z knih amerického psychologa Johna Graye, jehož dílo vychází po celém světě v mnohatisícových nákladech: „Od nejstarších dob byla mužova schopnost vrhat oštěp nezbytná pro jeho přežití, kdežto ženě pomáhala přežít schopnost mluvit a vytvářet vztahy. Není divu, že se naše mozky vyvíjely tak rozdílně“ (Gray 1995, 73).

Důvodem zájmu veřejnosti o archeologii, jehož důkazem je zejména neutuchající zájem sdělovacích prostředků o archeologické objevy či nakladatelů o populární knihy, je nejen touha po poznání, potřeba duchovního obohacení, ekonomické či politické zájmy, ale i nádech dobrodružství. Stejně tak jako vážná hudba, divadlo nebo výtvarné umění, které podobně jako archeologie jsou předmětem zejména duchovních spíše než základních lidských potřeb, však archeologie nebude nikdy čelit masovému zájmu (Bureš 2005).

Archeologie očekává od společnosti pochopení vyjádřené zejména prostřednictvím materiální podpory dalšího výzkumu. Avšak archeologické památky je třeba také v maximální možné míře chránit nejen pro příští dokonalejší archeologický výzkum, ale i pro již zmiňované duchovní obohacení budoucích pokolení. Informovaná a vzdělaná veřejnost je spíše schopna pochopit význam archeologických památek i to, co je pro ně hrozbou, a je tudíž ochotna archeologické dědictví chránit ať již aktivně nebo pasivně. Z jiného úhlu pohledu zase můžeme konstatovat, že jakákoliv restriktivní legislativa na ochranu archeologických památek nutně ztrácí funkčnost v prostředí neinformované a tudíž k archeologickému dědictví lhostejné společnosti. V českém právním řádu jsou navíc archeologické nálezy a památky veřejným statkem, z čehož nepřímo vyplývá i povinnost veřejnost o stavu a hodnotě takového majetku dostatečně informovat (Bureš 1997, 2003, Bureš – Kašpar – Vařeka 2000).

¹ Mezinárodní smlouva č. 99/2000 Sbírky mezinárodních smluv

² Mezinárodní charta o zachování a restaurování památek a sídel. Charte Internationale sur la Conservation et la Restauration des Monuments et des Sites. Benátky 1964.

1.2. Management archeologického dědictví

Veřejná archeologie nevznikla vydělením z archeologie jako takové, ale konstituovala se jako souhrn odborných činností zbylých po jednoznačném vyčlenění akademické archeologie. Akademická archeologie je zaměřená na vědecké poznání minulosti na základě archeologických pramenů (Neustupný 2000, 62; 2007, 95; 2013, 87). Veřejnou archeologií je archeologie zabývající se památkami, které sice upomínají na minulost, ale jsou ve skutečnosti předměty současnosti, které mají funkce v soudobém světě (Neustupný 2000, 62-63; 2007, 95; 2013, 89). Zatímco akademická archeologie se obrací výhradně k odborníkům, zejména archeologům, veřejná archeologie se obrací k celé veřejnosti včetně veřejnosti odborné, archeologické. Podstatou veřejné archeologie saturující veřejný zájem (King 2012, 6) je snaha o uchování archeologického dědictví, jako artefaktuálního svědectví o minulosti, pro společnost (dnešní i budoucí), již toto dědictví náleží, a předávání poznatků, které jsme doposud nashromáždili. Tato činnost se provádí v současnosti v rámci památkové péče a v muzeích. Součástí veřejné archeologie jsou zejména takové disciplíny, které jsme zvyklí v současnosti označovat jako prezentaci a popularizaci archeologie anebo jako archeologickou památkovou péči včetně provádění tzv. záchranných výzkumů. Náleží sem tedy nejen vzdělávání veřejnosti, přednášky, péče o sbírky a příprava populárních textů, ale také vlastivědná práce, experimentální archeologie a management archeologického dědictví. Hranice mezi akademickou a veřejnou archeologií však není neprostupná. Spíše než dvě odvrácené strany archeologie máme před sebou jakýsi cyklický řetězec příčin a následků, kdy veřejná archeologie využívá výsledků poznání minulosti realizovaného v rámci akademické archeologie ku prospěchu cílových skupin veřejnosti (včetně zdokonalování přístupů k výzkumům ohrožených lokalit samotnými archeology), zatímco akademická archeologie má možnost čerpat z bohatství převážně empirických dat vytvářených, rozšiřovaných a spravovaných v rámci veřejné archeologie (management archeologického dědictví, tzv. záchranné výzkumy, muzejnictví).

Archeologické artefakty, lokality a památky mají různou hodnotu pro různé společenské skupiny. Na rozdíl od památkové péče, která je souborem technických opatření, řešení a strategií vedoucích ke konzervaci, ochraně a záchraně archeologických památek, management archeologického dědictví je forma kulturní politiky, která se zabývá předcházením či řešením konfliktů vzniklých v souvislosti s procesem zacházení, organizace péče o archeologické lokality a památky počínaje konzervací a záchranným výzkumem konče. Archeolog v procesu managementu archeologického dědictví posuzuje různé hodnoty artefaktů, lokalit a památek a je prostředníkem mezi reprezentanty jednotlivých zájmových skupin. Toho nelze dosáhnout způsobem vyjednávání běžným v památkové péči, tedy jednáním z pozice své autority jako expert z vlivné instituce, jehož stanoviska jsou zaštitěna zákonem, ale soustavným překládáním názorů vytvořených v jednom znalostním systému (archeologie) do znalostního systému partnera (stavebnictví, reality, doprava, zemědělství). Soutěž hodnot dat a artefaktů reprezentujících minulost může deformovat politický tlak, kdy

je v konfliktu většinou podporována jedna ze zájmových skupin. Archeologové, kteří se zabývají ochranou a záchranou archeologických památek a jednají s místními lidmi – majiteli objektů, pozemků, úředníky, s místními stavebními firmami atd. se dostávají do místních nebo regionálních politických sfér zájmů a neustále se tak pohybují v politizovaném prostředí (Smith 1994).

2. Společenské podmínky fungování institucí

2.1. Druhy organizací působících v oboru

V České republice působí v archeologii tři základní skupiny organizací, oprávněných k provádění archeologických výzkumů. Organizace veřejného sektoru lze rozdělit dle právního statusu, resp. dle jejich zřizovatele. Státem zřizované organizace zastupují zejména oba Archeologické ústavy AV ČR v Praze a Brně a odborná organizace státní památkové péče, kterou je Národní památkový ústav (NPÚ). Státem zřizovaná jsou také některá muzejní pracoviště, zaměstnávající archeology, jako je zejména Národní muzeum, Moravské zemské muzeum či Husitské muzeum v Táboře. Do této skupiny patří také ta univerzitní pracoviště, kde je archeologie studijním oborem. Některé z univerzit se také podílejí na realizaci badatelských i záchranných archeologických výzkumů. Archeologické ústavy AV ČR mají statut veřejných výzkumných institucí (v.v.i.), Národní památkový ústav a muzea jsou příspěvkovými organizacemi státu, univerzity jsou zřizovány zvláštním zákonem.

Druhou skupinu veřejného sektoru tvoří oprávněné organizace zřizované kraji a obcemi. Jsou to zejména tři Ústavy archeologické památkové péče – severozápadních Čech v Mostě (ÚAPPSZČ), středních Čech v Praze (ÚAPPSČ) a Ústav archeologické památkové péče Brno (ÚAPPB). K nim lze přičíst ještě Archeologické centrum Olomouc. Tuto skupinu doplňují krajská muzea, včetně poboček a některá muzea, zřizovaná obcemi. Jejich počet je však minimální a neúčastní se příliš terénních výzkumů (výjimkou je Muzeum hlavního města Prahy či Městské muzeum v Čelákovících). Dva ústavy archeologické památkové péče (ÚAPPSZČ, ÚAPPB) mají statut veřejných výzkumných institucí (v.v.i.), ostatní jmenované organizace jsou příspěvkovými organizacemi krajů respektive obcí.

Třetí skupinou, a zároveň jedinou skupinou, kde počet oprávněných organizací v posledních letech narůstá, jsou organizace soukromého sektoru. Jako oprávněné organizace působí doposud v domácí archeologii výhradně neziskové organizace se statutem obecně prospěšných společností (o.p.s.), případně spolků dříve občanských sdružení (o.s.). Během roku 2010 AV ČR a její poradní sbor (Archeologická evaluační komise) projednávala a projednává ještě další minimálně 3 žádosti o uzavření Dohody o rozsahu a podmínkách provádění archeologických výzkumů u nově zaregistrovaných organizací.

Dle údajů webových stránek Archeologického ústavu AV ČR, Praha, v.v.i. (ARÚP) na území Čech působilo k počátku roku 2010 71 oprávněných organizací s povolením MK ČR a dohodou s AV ČR a ARUP. Z nich se jedná o 52 muzejních pracovišť; 12 soukromých neziskových organizací typu o.p.s. či o.s.; 4 univerzity; 2 ÚAPP; a NPÚ (Tomášek v tisku). Dle údajů webových stránek Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v.v.i. (ARÚB) na území Moravy a českého Slezska působilo k počátku 2010 28 oprávněných organizací s povolením MK ČR a dohodou s AV ČR a ARÚB. Z nich: 22 muzejních pracovišť; 2 soukromé neziskové organizace typu o.p.s. či o.s.; 1 AC Olomouc; 2 univerzity; 1 ÚAPP a NPÚ.

Strukturu organizací působících v oboru doplňují soukromé obchodní společnosti a podnikající fyzické osoby, případně osoby samostatně výdělečně činné na základě jiného předpisu než živnostenského zákona. Vzhledem k povaze oboru, který nemůže být podle platných zákonů živnostenským podnikáním, se tyto právnické a fyzické osoby uplatňují výhradně na úrovni servisu pro oprávněné organizace, často velmi úzce specializovaného (antropologie, archeoenvironment, geochemie, geodézie atd.), nebo jako soudní znalci (např. v oboru dendrochronologie).

2.2. Současná úloha, hierarchie a komunikace archeologických institucí

Úloha, hierarchie i komunikace mezi oprávněnými organizacemi je zásadně ovlivněna platnou legislativou. V zásadě mimo systém, respektive nad systémem, stojí AV ČR a její Archeologické ústavy. Jsou přímo jmenovány zákonem a daná legislativa jim nepředepisuje plnění žádných kvalifikačních předpokladů tak, jako ostatním oprávněným organizacím. U AV ČR se jejich naplnění předpokládá automaticky. Ke své činnosti tedy nemusí obdržet povolení k provádění archeologických výzkumů od MK ČR a nemusí ex lege naplňovat část povinností uložených ostatním oprávněným organizacím v povolení MK ČR a zněním Dohody o rozsahu a podmínkách provádění archeologických výzkumů mezi oprávněnou organizací a AV ČR. Výjimkou je situace, kdy jde o archeologické výzkumy na území prohlášeném za kulturní památku, národní kulturní památku, památkovou rezervaci nebo památkovou zónu. Pak Archeologický ústav, stejně jako ostatní oprávněné organizace, oznámí zahájení archeologických výzkumů odborné organizaci státní památkové péče, které podají též zprávu o jejich výsledcích³.

Úloha Archeologických ústavů AV ČR ve vztahu k památkovému fondu, by se měla odrážet ve třech rovinách. První je role odborného a metodického oborového garanta (včetně vědeckého rozměru činnosti ARÚ). Druhá směřuje do organizace archeologické památkové péče (systémem Dohod s AV ČR) a třetí je ve vedení a zpřístupňování informací o archeologických výzkumech a jejich výsledcích.

³ § 21, odst. 4 zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

Druhou oprávněnou organizací, jmenovanou zákonem o státní památkové péči⁴, je odborná organizace státní památkové péče, kterou je v současné orgánní struktuře Národní památkový ústav. Také k němu směřuje část povinností oprávněných organizací⁵. Pro svou činnost musí být vybaven příslušným povolením MK ČR a Dohodou s AV ČR o rozsahu a podmínkách provádění archeologických výzkumů. Jeho činnost směřuje zejména do oblasti hospodaření s památkovým fondem a jeho archeologickou položkou. Realizace záchranných výzkumů se prakticky omezuje pouze na tři jeho regionální pracoviště (Praha, Olomouc a Ostrava).

Pro fungování památkové péče v oblasti archeologie je podstatným segmentem část sbírkotvorná, mající zajistit hospodaření s movitými archeologickými nálezy v režimu zákona o státní památkové péči⁶ a zákona o ochraně sbírek muzejní povahy⁷. Systém, nastolený novelou zákona o státní památkové péči⁸ v roce 2005, kterým je rozdělení původně jednotného státního vlastnictví archeologických nálezů mezi kraje, stát a obce⁹ vytvořil další bariéru předávání archeologických nálezů sbírkotvorným organizacím. Předávání archeologických nálezů naráží nejen na nejednoznačný výklad zákona o ochraně sbírek muzejní povahy¹⁰, ale zejména na nedostatek vhodných prostor. Na rozdíl od snah budovat jednotný evidenční systém archeologických výzkumů a jejich výsledků v rámci ČR také neexistuje podobná snaha v rámci péče o archeologický movitý fond.

Archeologické instituce v ČR se specifickým posláním (Archeologické ústavy, NPÚ a muzea) doplňují univerzity, jejichž úlohou je především vzdělávání. Všechny jmenované instituce však zároveň provádějí, či mohou provádět, záchranné archeologické výzkumy. V některých archeologických pracovištích organizací se specifickým posláním paradoxně provádění záchranných archeologických výzkumů tvoří nebo ještě nedávno tvořilo většinovou pracovní náplň pracoviště (některá muzea či územní pracoviště NPÚ). Záchranné archeologické výzkumy jsou též převažující činností nemuzejních ústavů zřizovaných kraji, přestože některé z nich mají v názvu archeologickou památkovou péči, kterou dnes nelze chápat omezeně jen jako provádění záchranných výzkumů. Některé ústavy archeologické památkové péče jsou dnes veřejnými výzkumnými institucemi, což vypovídá o koncepční neujasněnosti z celostátního hlediska a vede to k nepřehlednosti z pohledu občana.

Většina organizací české a moravské archeologie jsou organizacemi více či méně univerzálními s dílčími specializacemi. Výjimky můžeme spatřovat u jednotlivých organizací (např. Národní muzeum, nebo některá univerzitní pracoviště neprovádějí záchranné archeologické

⁴ Zákon č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

⁵ § 21, odst. 4 zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

⁶ Zákon č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

⁷ Zákon č. 122/2000 Sbírky, o ochraně sbírek muzejní povahy

⁸ Zákon č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

⁹ § 23a, odst. 1 a 2 zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

¹⁰ Zákon č. 122/2000 Sbírky, o ochraně sbírek muzejní povahy

výzkumy) a v soukromém sektoru, který se zaměřuje na provádění záchranných výzkumů a specializované činnosti s jejich prováděním spojené.

Významným fenoménem současného systému péče o archeologické dědictví v ČR jsou zákonem neukotvené regionální archeologické komise (RAK). S výjimkou Pražské archeologické komise, která vznikla již v roce 1969 z historicky odlišných důvodů, vznikaly regionální archeologické komise od počátku devadesátých let na popud Archeologického ústavu AV v Praze, který tehdy stál před úkolem vlastní redukce. Výsledkem bylo nejen založení tří Ústavů archeologické památkové péče, které vznikly v podstatě odštěpením původních expozitur archeologického ústavu, ale též rozhodnutí odložit část funkcí. Aby nedošlo při tomto „odložení“ k destrukci části oboru, bylo nutné přesvědčit ostatní instituce k partnerské ochotě „odložené“ funkce přijmout. Archeologický ústav proto dal impuls k vytvoření dobrovolných regionálních koordinačních komisí a v rámci toho sám spoluvytvořil středočeskou archeologickou komisi (Sommer 1995, 6). Regionální archeologické komise dnes pokrývají svojí činností celé území republiky. Nejmladší, a také jako v posledním regionu ČR, kde nebyla dosud ustavena, vznikla na přelomu let 2009-2010 v Karlovarském kraji. Praxe regionálních archeologických komisí byla při svém vzniku definována ve dvou stupních. Prvním z nich je dohoda o zájmových územích institucí, které v příslušném regionu pracují. Druhým stupněm je distribuce informací o nutných archeologických akcích podle zájmového principu (Sommer 1997, 10). RAK jsou přitom dnes organizovány různým způsobem. Na území Čech jsou někde organizovány NPÚ (Praha, Karlovarský kraj, Liberecký kraj), někde existují při krajských muzeích (např. Jihočeský kraj, Vysočina), v Ústeckém kraji při ÚAPP, a někdy jde o čistě dobrovolná sdružení (např. Středočeský kraj). V Plzeňském kraji se RAK neschází vůbec. Moravské RAK jsou organizovány ARÚB a NPÚ se aktivně podílí na jejich administraci (kromě severní Moravy). Oprávněné organizace spojuje ve všech uvedených typech regionálních archeologických komisí povinnost koordinovat terénní činnost, která je uložena zněním dohod uzavíraných mezi oprávněnými organizacemi a AV ČR. Regionální archeologické komise v některých případech zajišťují toky archeologických informací směřující k naplnění požadavku zákona o státní památkové péči zajistit, aby každému, kdo provádí stavební či jiný záměr na území s archeologickými nálezy, byla nabídnuta dohoda o provedení ZAV¹¹; ve většině případů na základě principu zájmových spádových oblastí jednotlivých organizací. Z hlediska odborného pak jednání komisí má v diskusi kultivovat metodiku prováděných výzkumů a přispět tak k jejich kvalitě. V neposlední řadě je možno v jednáních komisí spatřovat jisté samoregulační funkce oboru, které se realizují vzájemným dohledem nad kvalitou a standardy archeologického výzkumu, a v případě názorového nesouladu jsou komise první instancí, kde může být tento nesoulad diskutován a odkud mohou být dávány podněty k AV ČR. Přes celou řadu funkcí, které archeologické komise dnes naplňují, zůstávají stále koordinační platformou konstituovanou na bázi dobrovolnosti. Naproti tomu platná právní úprava přisuzuje koordinační úlohu pouze archeologickému ústavu AV ČR (Varhaník

¹¹ § 22, odst. 1 zákona č. 20/1987 Sbírky o státní památkové péči

1997, 40). Dochází tedy v zájmu funkčnosti systému k odklonu od daného právního rámce a vzniká nesoulad mezi platnou právní úpravou a praxí.

Komunikační systémy v rámci archeologické obce lze rozdělit na dvě základní linie. Ve vertikálním směru spatřujeme vztah oprávněných organizací k AV ČR a jejím ARÚ, plynoucí z platné legislativy a existence dohod s AV ČR. Je to vztah oprávněných organizací k „centrální“ organizaci, mající určitá „vrchnostenská“ práva (např. povinnost předávat data dle § 21, odst. 4¹²) a plnící roli odborného garanta. Do této linie částečně spadá také vztah oprávněných organizací k NPÚ¹³. Typicky pro vertikální komunikaci se předpokládá jasná vymahatelnost. U obou institucí je však problémem současného stavu obtížná vynutitelnost funkčnosti komunikačního kanálu s jednotlivými oprávněnými organizacemi. Na druhé straně platná právní úprava zakládá potencionální riziko střetu zájmů (Archeologické ústavy AV ČR a NPÚ provádějí záchranné archeologické výzkumy a zároveň mají v této oblasti vrchnostenská práva vůči ostatním oprávněným organizacím) a z něho vyplývající rizika subjektivního rozhodování bez možnosti efektivní obrany (absence institutu správního řízení v některých rozhodovacích procesech).

Horizontální linii představují regionální archeologické komise (RAK), které jsou základní komunikační úroveň oprávněných organizací, působících v daném kraji na územním principu i mimo jeho rámec. Jsou platformou, kde jsou často neformálně řešeny problémy regionálního výkonu archeologické památkové péče a v neposlední řadě představují formu kolektivního dohledu nad odborností konaných terénních akcí a zachování dobrých mravů ve vztahu ke stavebníkům. Ve většině z nich je účasten také zástupce ARÚ a v případě, že závažnost projednávaných kaus přesahuje regionální rozměr, případně ohrožuje regionální výkon archeologické památkové péče, se podmínky RAK projednávají na AV ČR a jí zřízované Archeologické evaluační komisi AV ČR, čímž se horizontální komunikační linie propojuje s vertikální. AV ČR ve věcech odborných prakticky představuje vrcholný odvolací orgán, aniž by však byla jasně definována pravidla odvolávání se a práva a povinnosti účastníků systému.

2.3. Vnitřní předpisy archeologických institucí

Organizace oprávněné k provádění archeologických výzkumů si pro vlastní potřebu zpracovávají vnitřní předpisy, jejichž úkolem je zajistit soulad vlastní činnosti a výstupů s obecně závaznými předpisy¹⁴ a základními smluvními závazky¹⁵. Jeden ze základních dokumentů představuje Standard nálezové zprávy. ARU AV ČR, Praha, v.v.i. své řídicí dokumenty, týkající se archeologických výzkumů, správy archivu atp. uveřejnil na svých webových strán-

¹² Zákon č. 20/1987 Sbírky o státní památkové péči

¹³ § 21, odst. 4 zákona č. 20/1987 Sbírky o státní památkové péči

¹⁴ Zákon č. 20/1987 Sbírky o státní památkové péči

¹⁵ Dohoda o podmínkách a rozsahu provádění archeologických výzkumů uzavíraná s AV ČR, Dohody o předávání archeologických nálezů jejich vlastníkům atd.

kách http://www.arup.cas.cz/cz/pamatkovaochrana/interni_smernice.html).

Tyto materiály vznikly po transformaci AV ČR a jejích ARU v organizaci typu v.v.i.

Soukromoprávní oprávněné organizace mají většinou systém kontroly kvality vlastní práce zpracovány do vnitropodnikových vnitřních předpisů, které jsou schvalovány řídicími orgány (správní radou) a jejich dodržování je kontrolováno kontrolními orgány (dozorčí radou). Za dodržování vnitřních předpisů zodpovídá ředitel, který je rovněž vyhlašuje. Vnitřní předpisy obsahují ceníky služeb, mzdové podmínky, pravidla bezpečnosti práce, strukturu archeologického projektu, pravidla sjednávání dohod o provedení archeologických výzkumů, náležitosti těchto dohod, pravidla provádění jednotlivých druhů archeologických výzkumů, způsob vnitropodnikové kontroly kvality provádění výzkumu, pravidla komunikace s klientem, náležitost nálezových zpráv, pravidla pro kontrolu kvality nálezových zpráv, náležitosti zpracování a uložení nálezů z výzkumů, pravidla pro předávání nálezových zpráv a zpráv o provedení archeologických výzkumů ústředním organizacím. Dále mívají oprávněné organizace vnitřním předpisem ošetřené i standardy pro terénní výzkum.

Vnitřní předpisy se mohou týkat i jiných oblastí činnosti archeologických institucí jako je styk s médii, publikační pravidla apod. Předpisy související s terénními výzkumy a jejich zpracováním však mají zvláštní význam vzhledem ke skutečnosti, že jsou vykonávány ve veřejném zájmu a jsou součástí hospodaření s archeologickým dědictvím.

2.4. Vztah právní formy a druhu archeologické organizace

Vzhledem k platné právní úpravě a její interpretaci jsou organizace oprávněné k provádění archeologických výzkumů neziskovými organizacemi veřejného nebo soukromého sektoru. Formální neziskovost má zaručovat splnění podmínky zákona o státní památkové péči¹⁶, že stavebník hradí náklady záchranného archeologického výzkumu. Obchodní organizace, živnostenská podnikatelé a OSVČ poskytují oprávněným neziskovým organizacím služby více či méně specializované (od dodávky kvalifikovaných i méně kvalifikovaných pracovních sil po vysoce odborné služby typu antropologie, dendrochronologie nebo konzervace). Tím, že podnikatelské subjekty jsou dodavateli organizací neziskových, dochází k erozi neziskového principu, který je dále nahlodáván skutečností, že výklad termínu „náklady“ v zákoně¹⁷ není jednoznačný.

¹⁶ § 22 odst. 2 zákona č. 20/1987 Sbírky o státní památkové péči v platném znění

¹⁷ § 22 odst. 2 zákona č. 20/1987 Sbírky o státní památkové péči v platném znění

3. Současné právní předpisy pro péči o archeologické dědictví

3.1. Úvod

Péče o archeologické dědictví se dnes nachází v permanentní interakci s děním ve společnosti a v závislosti na stupni vývoje té které společnosti je i jeho integrální součástí. Ať už se jedná o archeologický výzkum ohrožené lokality, kdy proces získávání dat je závislý na tom, co daná ohrožená lokalita poskytuje, nebo se jedná o archeologický výzkum badatelský, kdy rozsah a kvalita získaných dat závisí pouze na odpovědném badateli - archeologovi, či jde o správu zapsané památky, ve všech případech se jedná o činnost, která se neodehrává pouze v akademickém prostředí. Archeologická památka či nález je součástí konkrétního pozemku, který někomu patří, pozemku na kterém se něco pěstuje nebo naopak leží ladem, pozemku na kterém má stát nová budova či na něm má být zřízena infrastruktura. To kromě pozitivních aspektů, jako například ochota společnosti takovou činnost materiálně podporovat, přináší archeologům i celou řadou povinností. V první řadě těchto povinností stojí dodržování zákonů a předpisů, přičemž se nemusí bezpodmínečně jednat jen o předpisy, které se týkají jmenovitě archeologického výzkumu (např. památkový zákon), ale jedná se též o předpisy a zákony obecného rázu, které se týkají archeologického terénního výzkumu potud, pokud se terénní archeologický výzkum dotkne příslušného pole působnosti (např. pracovně právní problematika a bezpečnost práce).

Tato kapitola se zabývá pouze těmi zákonnými normami a jejich částmi, které se dotýkají každého archeologa v procesu managementu archeologického dědictví, zejména při provádění terénního archeologického výzkumu, ať již takového, který provádí těchto terénních výzkumů desítky ročně, nebo naopak jeden za pět let. V rámci pojednávání předpisů se následující text dotýká problematiky, se kterou se archeolog setkává stále, často nebo i ojediněle, avšak její neznalost může mít vážné následky ať už pro archeologické dědictví, pro archeologickou instituci, nebo pro zdraví či bezúhonnost archeologů a jejich spolupracovníků a spolupracovnic. Ve většině předpisů naproti tomu existují ustanovení, které dosud nikdy nebyly v praxi uplatněny a z pohledu doby, v které je tento text připravován, nemají pro domácího terénního archeologa žádný praktický význam, a to i přesto, že se jimi zákon a související literatura někdy obšírně zaobírá (např. udělování povolení k provádění archeologických výzkumů fyzickým osobám¹⁸, či udělování oprávnění k provádění archeologických výzkumů zahraničním osobám¹⁹; např. Zídek – Klusoň 2005, 88-97).

Za nejdůležitější předpis pro provádění terénních archeologických výzkumů odkryvem se běžně považuje zákon 20/1987 Sbírky o státní památkové péči. Archeologická část tohoto zákona

¹⁸ § 21 odst. 2) zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

¹⁹ § 21a – c zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

je již zastaralá a některá jeho ustanovení mohou z dnešního pohledu působit i kontroverzně. Při vymezování právního rámce pro terénní archeologický výzkum odkryvem je třeba brát v úvahu i další předpisy, zejména Úmluvu o ochraně archeologického dědictví Evropy zvaná též „Maltská“ dle místa, kde byla v roce 1992 sjednána²⁰, zákon o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon)²¹, trestní zákoník²² a zákoník práce²³, okrajově i některé další normy²⁴.

3.2. Zákon o státní památkové péči²⁵

Archeologická ustanovení zákona o státní památkové péči vznikala v podmínkách centralistického společenského uspořádání a vycházela ze starších právních úprav z roku 1941²⁶ a 1958²⁷, které obě vznikly v období nesvobody. Devadesátá léta minulého století a počátek třetího tisíciletí jsou provázena v České republice snahou vytvořit nový moderní zákonný předpis na ochranu památkového fondu, avšak tyto snahy nebyly doposud korunovány úspěchem. Názor na způsob nakládání s archeologickými památkami a nálezy a na ochranu archeologického dědictví vůbec se tak vyvíjel bez výraznějších výstupů, prostřednictvím práce na neúspěšných návrzích zákonů a v malé míře též v akademických debatách. Zákon o státní památkové péči²⁸ byl od doby svého přijetí Českou národní radou mnohokrát novelizován, přičemž celá řada těchto novel se týkala archeologie. Nejvýznamnější změna tohoto zákona byla provedena v roce 1992²⁹. Touto novelou byla v paragrafu 22 odst. 2 věta druhá: „Je-li stavebníkem socialistická organizace, hradí náklady záchranného archeologického výzkumu tato organizace, jinak hradí náklady organizace provádějící archeologický výzkum“ nahrazena větou: „Je-li stavebníkem právnická osoba nebo fyzická osoba, při jejímž podnikání vznikla nutnost záchranného archeologického výzkumu, hradí náklady záchranného archeologického výzkumu tento stavebník; jinak hradí náklady organizace provádějící archeologický výzkum“. Tato změna zajistila přežití péče o archeologické dědictví alespoň na úrovni záchranných archeologických výzkumů v době zásadních společenských a hospodářských přeměn první poloviny devadesátých let dvacátého století. Další rozsáhlé změny v zákoně byly přijaty v souvislosti s přistoupením České republiky do Evropské unie³⁰. Poslední významná novelizace³¹ výrazně zvýšila sankce, které do té doby byly tak nízké, že zvláště na velké investory nemohly působit preventivně.

²⁰ Mezinárodní smlouva č. 99/2000 Sbírky mezinárodních smluv

²¹ Zákon č. 183/2006 Sbírky, o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon)

²² Trestní zákoník č. 40/2009 Sbírky

²³ Zákoník práce č. 262/2006 Sbírky

²⁴ Např. živnostenský zákon č. 455/1991 Sbírky

²⁵ Zákon č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči

²⁶ Nařízení vlády Protektorátu Čechy a Morava č. 274/1941 Sbírky, o archeologických památkách

²⁷ Zákon č. 22/1958 Sbírky, o kulturních památkách

²⁸ Zákon č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči

²⁹ Zákon č. 242/1992 Sbírky

³⁰ Zákon č. 18/2004 Sbírky, o uznávání odborné kvalifikace a jiné způsobilosti státních příslušníků členských států Evropské unie a o změně některých zákonů (zákon o uznávání odborné kvalifikace)

³¹ Zákon č. 307/2008, kterým se mění zákon o státní památkové péči

Archeologickými výzkumy a nálezy se v zákoně o státní památkové péči³² zabývá Část třetí Archeologické výzkumy a nálezy³³ a Část pátá Opatření při porušení povinností³⁴. Mimo tyto části se zákon okrajově dotýká archeologie ještě v ustanoveních, která se týkají prohlášení archeologického nálezu za kulturní památku a evidence a obnovy kulturních památek³⁵. Podle § 3 ministerstvo kultury prohlašuje archeologický nálezu za kulturní památku na návrh Akademie věd ČR³⁶. V praxi však převažuje stav, kdy oprávněná organizace, orgán veřejné správy či fyzická osoba navrhne archeologický nálezu na prohlášení kulturní památkou, prostřednictvím Akademie věd ČR. V dalších částech předpisu se archeologické památky a nálezy vyskytují již jen komplementárně k ostatním památkám a to v ustanovení, kterým je stanoveno, že Národní památkový ústav vede Ústřední seznam kulturních památek, tedy i včetně archeologických památek³⁷, a dále v jinak pro zákon o státní památkové péči klíčovém paragrafu o obnově kulturních památek (včetně archeologických), ve kterém je stanoveno, že Národní památkový ústav zpracovává odborná vyjádření pro orgány státní památkové péče³⁸.

3.2.1. Oprávnění k provádění archeologických výzkumů

Archeologický ústav AV ČR je oprávněn provádět archeologické výzkumy ze zákona³⁹. Ostatní subjekty ať již se jedná o právnické nebo fyzické osoby, musí o oprávnění k provádění archeologických výzkumů žádat Ministerstvo kultury ČR. Ministerstvo toto oprávnění vydává po dohodě s AV ČR, což znamená, že aby MK ČR mohlo vydat oprávnění k provádění archeologických výzkumů novému žadateli, musí s tím souhlasit AV ČR. Bez tohoto souhlasu (tj. bez dohody) MK ČR oprávnění nevydá. Žadatelem může být vysoká škola, muzeum nebo jiná organizace, popřípadě i fyzická osoba, pokud má potřebné předpoklady pro odborné provádění archeologických výzkumů⁴⁰. Potřebnými předpoklady se rozumí odborná kvalifikace fyzické osoby žádající o povolení, nebo odborná kvalifikace fyzické osoby, která je v pracovním nebo jiném obdobném poměru k osobě žádající o udělení povolení. Prostřednictvím této osoby má být zajištěna odbornost provádění archeologických výzkumů. Odbornou kvalifikací se rozumí dokončené vysokoškolské vzdělání v magisterském studijním programu se zaměřením na archeologii a dva roky praxe. Kromě osoby s odbornou kvalifikací dále k potřebným předpokladům pro odborné provádění archeologických výzkumů náleží vybavení blíže nespecifikovaným laboratorním zařízením a prostory nezbytně nutnými pro vědecké poznání a dokumentaci archeologických nálezů a dočasné uložení movitých

³² Zákon č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči

³³ § 21 – 24 zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

³⁴ § 35 – 41 zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

³⁵ § 3 odst. 1), § 7, § 14 zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

³⁶ § 3 odst. 1) zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

³⁷ § 7 Evidence kulturních památek, zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

³⁸ § 14 Obnova kulturních památek, zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

³⁹ § 21 odst. 1) zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

⁴⁰ § 21 odst. 2) zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

archeologických nálezů⁴¹. Po vydání oprávnění ministerstvem kultury se žadatel stává tzv. oprávněnou organizací. Pro splnění všech podmínek vyžadovaných zákonem musí oprávněná organizace uzavřít s Akademií věd ČR dohodu o rozsahu a podmínkách provádění archeologického výzkumu⁴². Nesplnění této podmínky může být důvodem pro odebrání oprávnění k provádění archeologických výzkumů⁴³. V případě názorového nesouladu ve znění dohody vzniklého v procesu uzavírání dohody nebo odmítnutí uzavření dohody ze strany AV ČR nemá žadatel možnost odvolání.

Podle živnostenského zákona⁴⁴ není provádění archeologických výzkumů živností. Provádění archeologických výzkumů tedy nemůže být předmětem živnostenského podnikání a oprávněnou organizací nemůže být podnikatelský subjekt podnikající na základě živnostenského zákona. V současném systému jsou oprávněné organizace dohodou o rozsahu a podmínkách provádění archeologického výzkumu uzavíranou s Akademií věd ČR zavázány provádět záchranné archeologické výzkumy jako neziskovou činnost. Oprávněné organizace tedy nejsou obchodními společnostmi zapsanými do obchodního rejstříku.

3.2.2. Dohoda o provedení archeologického výzkumu

Oprávněná organizace nebo Archeologický ústav AV ČR jsou povinny uzavřít před zahájením archeologického výzkumu dohodu s vlastníkem, správcem nebo uživatelem nemovitosti, na které se má archeologický výzkum provést. Nedojde-li k dohodě, rozhodne o povinnostech vlastníka, správce či uživatele nemovitosti strpět provedení archeologického výzkumu krajský úřad, který též rozhodne o podmínkách, za nichž může být archeologický výzkum proveden⁴⁵. Výše uvedené ustanovení zákona je svou nejednoznačností vůči soudobé praxi typickou ukázkou zastaralosti normy. Například není jednoznačné, jestli uzavření dohody se správcem či uživatelem je rovnocenné uzavření dohody s vlastníkem. Text odstavce 1) § 22 se zjevně týká spíše tzv. badatelských výzkumů než výzkumů záchranných, aniž je to však výslovně uvedeno. Zatímco tedy pro badatelský výzkum platí tento předpis bezvýhradně, pro tzv. záchranné výzkumy, jak jsou v zákoně označovány vynucené terénní odkryvy ohrožených lokalit, platí rovněž povinnost uzavřít dohodu s vlastníkem, správcem nebo uživatelem, avšak v souvislosti s ustanoveními § 22 odst. 2 zákona o státní památkové péči⁴⁶ bývá tato dohoda často ztotožňována s dohodou se stavebníkem.

Dohoda o provedení archeologického výzkumu by měla mít písemnou formu. Na jedné straně tuto dohodu uzavírá oprávněná organizace nebo Archeologický ústav AV ČR, druhou smluv-

⁴¹ § 21 odst. 3) zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

⁴² § 21 odst. 2) zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

⁴³ § 21 odst. 5) zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

⁴⁴ § 3 odst. 1, písm.e) živnostenského zákona č. 455/1991 Sbírky v platném znění

⁴⁵ § 22 odst. 1) zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

⁴⁶ Zákon č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči

ní stranou je vlastník, správce nebo uživatel nemovitosti (v případě záchranného výzkumu též stavebník, viz dále) na níž má být archeologický výzkum proveden. Je-li tato nemovitost v podílovém spoluvlastnictví, je třeba, aby dohodu podepsali všichni spoluvlastníci, pokud je nemovitost předmětem společného jmění manželů, je třeba podpisu obou manželů (Zídek – Klusoň 2005, 99). Jednání o uzavření této dohody je povinen iniciovat a k uzavření směřovat subjekt, který bude provádět archeologický výzkum (Zídek – Klusoň 2005, 100). Kromě smluvních stran musí být v dohodě o provedení archeologického výzkumu určena nemovitost, na níž má být archeologický výzkum proveden, dále doba respektive termín, v kterém bude archeologický výzkum probíhat, případně smluvní sankce za jeho překročení, zajištění vstupu na nemovitost, náhrady za omezení v užívání nemovitosti, a způsob a lhůta uvedení nemovitosti do původního stavu po skončení archeologického výzkumu (Zídek – Klusoň 2005, 100). Pokud některá smluvní strana smlouvu poruší, může se druhá strana domáhat nápravy podáním žaloby v občanskoprávním řízení (Zídek – Klusoň 2005, 100).

V dohodě o provedení jiného než záchranného archeologického výzkumu je třeba věnovat obzvláštní pozornost náhradám za zásah do práv vlastníka nemovitosti, na které se provádí archeologický výzkum, zejména za zásah do vlastnickova práva věc užívat⁴⁷. Zákon o státní památkové péči⁴⁸ rozlišuje dva druhy náhrad: a) náhradu za podstatné omezení v běžném užívání nemovitosti nebo jiného majetku, které je důsledkem provádění archeologického výzkumu nebo provádění opatření na ochranu archeologického nálezu⁴⁹; b) náhrada poskytovaná v případě nemožnosti uvést po ukončení archeologického výzkumu nemovitost nebo jiný majetek do předešlého stavu nebo v případě, že by uvedení do předešlého stavu nebylo hospodářsky účelné (Zídek - Klusoň 2005, 114). Pro vysvětlení obou případů nejlépe poslouží příklady. Typickým příkladem, kdy Archeologický ústav AV ČR nebo oprávněná organizace, která prováděla archeologický výzkum na pastvině, bude povinna uhradit vlastníkově pastviny náhradu za to, že po dobu výzkumu se na konkrétní ploše výzkumu nemohl pást dobytek a vlastník jej musel umístit na náhradní pastvinu. Obdobně můžeme uvést příklad výzkumu v prostoru hospodářské stavby, komunikace nebo provozovny. V případě nemožnosti uvedení nemovitosti do předešlého stavu si můžeme představit zpětné obnovení historické dlažby ve své původní podobě, anebo osazení vzrostlé vegetace (ovocných stromů, lesa atp.). Ještě o něco složitější je otázka hospodářské účelnosti uvedení do předešlého stavu. Výzkum může být proveden například v prostoru dvora s živičným povrchem. Bez ohledu na výzkum vlastník zamýšlí výměnu povrchu za dlažbu a obnovení živičného povrchu by z tohoto hlediska nebylo hospodářsky účelné. Archeologický ústav AV ČR nebo oprávněná organizace, která výzkum provedla, však vlastníku uhradí peněžitou náhradu ve výši, která se rovná nákladům na zpětné položení živičného povrchu v místech archeologického výzkumu.

⁴⁷ § 123 občanského zákoníku č. 40/1964 Sbírky

⁴⁸ § 24 zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

⁴⁹ Viz kapitola Archeologický nález

3.2.3. Záchranný archeologický výzkum

Zákon o státní památkové péči⁵⁰ až na výjimky explicitně nerozlišuje mezi principiálně odlišně motivovanými archeologickými výzkumy - badatelským výzkumem a výzkumem ohrožené lokality, tzv. záchranným výzkumem, a dohledávání toho, které ustanovení zákona platí pro jeden, druhý, nebo oba druhy výzkumu bez rozdílu je většinou předmětem podrobného výkladu zákona (např. Varhaník 1999, Zídek- Klusoň 2005), přičemž v případě sporu by bylo závazné až rozhodnutí soudu. Jediným případem, kdy se zákon o státní památkové péči⁵¹ věnuje dnes výrazně převažujícím výzkumům ohrožených lokalit jako tzv. záchranným výzkumům je již dříve v tomto textu citovaný druhý odstavce § 22., který ukládá stavebníkovi, který připravuje stavbu na území s archeologickými nálezy tento záměr oznámit Archeologickému ústavu AV ČR a umožnit jemu, nebo oprávněné organizaci provést na dotčeném území záchranný archeologický výzkum. Obdobný postup jako pro stavební činnost se uplatní v případě, že na území s archeologickými nálezy má být prováděna jiná činnost, kterou by mohly být ohroženy archeologické nálezy či lokality. Jakkoliv je v zákoně o státní památkové péči⁵² z nejasných důvodů uvedeno ohrožení provádění archeologických výzkumů, je zřejmé že v praxi nepůjde ani tak o ohrožení realizace archeologického výzkumu, jako spíše o ohrožení archeologických nálezů nebo lokalit či situací, jemuž je třeba předejít provedením záchranného archeologického výzkumu (Varhaník 1999, 346). Ten, kdo hodlá na území s archeologickými nálezy tuto „jinou činnost“ provádět, je povinen již od doby její přípravy oznámit ji Archeologickému ústavu AV ČR a umožnit provedení záchranného archeologického výzkumu (Zídek- Klusoň 2005, 104).

3.2.4. Úhrada nákladů záchranného archeologického výzkumu

Stavebník nehradí náklady záchranného archeologického výzkumu pouze tehdy, je-li fyzickou osobou a potřeba výzkumu nebyla vyvolána jeho podnikáním. V takovém případě hradí náklady záchranného výzkumu organizace, která tento výzkum provádí. Ve všech ostatních případech záchranných archeologických výzkumů hradí náklady záchranného archeologického výzkumu stavebník, nebo původce tzv. „jiné činnosti“. „Jinou činností“ podle tohoto ustanovení⁵³ je třeba rozumět například těžbu dřeva, práce související s péčí o porosty, případně i provádění hluboké orby na území s archeologickými nálezy (Varhaník 1999, 346).

⁵⁰ Zákon č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

⁵¹ Zákon č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

⁵² § 22 odst. 2) zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

⁵³ § 22 odst. 2) zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

3.2.5. Dohoda o provedení záchranného archeologického výzkumu

Stejně jako na jakýkoliv jiný archeologický výzkum, zejména je-li prováděn odkryvem, je i na záchranný archeologický výzkum nutné uzavřít smlouvu⁵⁴. Na rozdíl od ostatních ustanovení Části třetí „Archeologické výzkumy a nálezy“ zákona o státní památkové péči je „partnerem“ oprávněné organizace nebo Archeologického ústavu AV ČR nikoliv vlastník, správce či uživatel, ale stavebník, aniž by byl vymezen možný vztah mezi stavebníkem a vlastníkem⁵⁵. Striktně podle zákona by oprávněná organizace/Archeologický ústav AV ČR měla pro záchranný archeologický výzkum uzavírat jak dohodu s vlastníkem, správcem či uživatelem o podmínkách archeologického výzkumu na nemovitosti, na které se má archeologický výzkum provést⁵⁶, tak smlouvu se stavebníkem například o objemu nákladů záchranného archeologického výzkumu a způsobech jejich úhrady⁵⁷. V praxi se ovšem uzavírá dohoda jedna, která řeší vztah s vlastníkem nemovitosti tak stavebníkem najednou, optimálně je-li vlastník a stavebník totožný. V ostatních případech se dohoda uzavírá se stavebníkem za předpokladu, že jej lze na základě doložené smlouvy nebo plné moci považovat za správce či uživatele nemovitosti, na které se má výzkum provést, respektive, že je k úkonům spojeným s uzavřením dohody o provedení archeologického výzkumu vlastníkem zplnomocněn. I v případě záchranného výzkumu může rozhodnout o povinnostech vlastníka, správce či uživatele nemovitosti strpět provedení archeologického výzkumu krajský úřad, který též rozhodne o podmínkách, za nichž může být archeologický výzkum proveden, jestliže nedojde k dohodě mezi archeologickým ústavem nebo oprávněnou organizací na straně jedné a vlastníkem resp. vlastníkem a stavebníkem na straně druhé⁵⁸. Nejčastějším důvodem, pro který nedojde k dohodě mezi archeologickou institucí a stavebníkem, je výše nákladů na záchranný archeologický výzkum. V této otázce však krajský úřad většinou nerozhoduje s tím, že o výši nákladů na záchranný archeologický výzkum může rozhodnout jen soud. Archeologický ústav nebo oprávněná organizace může v případě, že se se stavebníkem nedohodla na podmínkách záchranného archeologického výzkumu, zejména má-li podezření, že by mohlo stavební činností bez archeologického výzkumu dojít ke zničení archeologického nálezu, požádat krajský úřad o předběžné opatření⁵⁹, kterým by krajský úřad pozastavil stavební činnost, jenž ohrožuje archeologické nálezy.

Zákon nepředpokládá, že by mezi vlastníkem, resp. stavebníkem a oprávněnou organizací byl vztah objednatele a zhotovitele a dohoda o provedení záchranného archeologického vý-

⁵⁴ § 22 odst. 1) zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

⁵⁵ § 22 odst. 2) zákona 20/1987 č. Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

⁵⁶ Podle § 22 odst. 1) zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

⁵⁷ Podle § 22 odst. 2) zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

⁵⁸ § 22 odst. 1) zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

⁵⁹ § 61 odst. 1) zákona č. 500/2004 Sbírky, správní řád v platném znění

zkumu nemůže být smlouvou o dílo⁶⁰, ale smlouvou nepojmenovanou⁶¹ (Varhaník, 1999 348). Dohoda o provedení záchranného archeologického výzkumu tak obsahuje navíc ve srovnání s dohodou o provedení badatelského archeologického výzkumu (resp. jiného než záchranného archeologického výzkumu) ujednání o nákladech záchranného archeologického výzkumu a způsobu jejich úhrady. Jakkoliv dohoda o provedení záchranného archeologického výzkumu není smlouvou o dílo, je možné použít některé obsahové náležitosti smlouvy o dílo pro tvorbu dohody o provedení záchranného archeologického výzkumu, neboť to neodporuje ustanovení § 1746 občanského zákoníku⁶², a má to jisté praktické přednosti. Dohoda o provedení záchranného archeologického výzkumu nemá být jen formálním ujednáním – specifikuje povinnosti smluvních stran vyplývající ze zákona, ale i také z jejich morální odpovědnosti: stavebníka, jakožto potenciálního ničitele archeologických situací, a archeologa, jakožto dobrého hospodáře s archeologickým dědictvím. Dohoda taxativně vyjmenovává předvídatelné (např. vzájemná součinnost oprávněné organizace a stavby) i méně předvídatelné události (jako např. extrémní klimatické podmínky), které mohou mít vliv na úspěšné dokončení výzkumu. Vedle toho obsahuje i stručný leč pochopitelný popis účelu výzkumu z hlediska péče o archeologické dědictví. V dohodě se mohou uplatňovat i výsledky diskuse obou smluvních stran, kterých může být využito jako nástroje k řízení projektu a jeho úspěšnému ukončení. V dohodě je vhodné sjednat i předání nálezové zprávy. Nálezová zpráva jednak do jisté míry dokládá rozsah archeologických operací a jejich celkovou náročnost, kromě toho je vedle dohody jediným dokladem o splnění všech povinností vyplývajících pro stavebníka z příslušných ustanovení památkového zákona.

Prostorový rozsah záchranného archeologického výzkumu je určen územím, které je bezprostředně ohroženo (tzv. dotčeno) záměrem stavebníka. Jestliže záchranný archeologický výzkum přesáhne svým prostorovým rozsahem území bezprostředně ohrožené stavební činností, není tato část výzkumu přesahující tzv. dotčené území záchranným archeologickým výzkumem (Zidek - Klusoň 2005, 101). Z toho vyplývá, že náklady na tuto část archeologického výzkumu nehradí stavebník, ba naopak Archeologický ústav AV ČR nebo oprávněná organizace je povinna uvést tuto část výzkumu do předešlého stavu. Alternativně má vlastník nárok na peněžitou náhradu⁶³. Typickým příkladem je stavba nepodsklepené drobné provozovny na základové desce se základovými pasy. Dotčené území záchranného archeologického výzkumu je dáno rozsahem výkopů pro základovou desku a pasy v horizontálním i vertikálním smyslu. V takto vymezených výkopech budou různou měrou zasaženy zahloubené archeologické objekty. V souladu s metodikou terénního archeologického výzkumu odkryvem bude zájem vedoucího výzkumu prozkoumat tzv. nálezové celky a tudíž exkavovat i ty části zahloubených objektů, které se zčásti nacházejí mimo dotčené území

⁶⁰ § 2586 – 2635 občanského zákoníku č. 89/2012 Sbírky

⁶¹ § 1746 odst. 2) občanského zákoníku č. 89/2012 Sbírky zní: „Strany mohou uzavřít i takovou smlouvu, která není zvláště jako typ smlouvy upravena“.

⁶² Zákon č. 89/2012 Sbírky

⁶³ § 24 odst. 2, věta druhá) zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

záchranného archeologického výzkumu. Náklady na výzkum těch částí archeologických objektů, které se nacházejí mimo základovou desku a pasy si tak oprávněná organizace (resp. Archeologický ústav AV ČR) hradí sama a tuto část výzkumu musí uvést do původního stavu. Za situace, kdy v místě výzkumu bude bezprostředně po ukončení terénní části archeologického výzkumu odkryvem následovat stavba, může být pro vlastníka nemovitosti hospodářsky neúčelné, aby organizace provádějící archeologický výzkum výkopy zasypávala zeminou a zhutňovala ji, protože pro následnou stavbu by bylo vhodnější výkopy vzniklé archeologickým výzkumem mimo dotčené území zasypat jiným materiálem. Taková situace je důvodem pro peněžitou náhradu vlastníkov. Je vhodné výše popsané eventuality zahrnout do dohody o provedení záchranného archeologického výzkumu. Jelikož existuje nepřehledné množství situací, do kterých se dostane záchranný archeologický výzkum ve vztahu k vlastníku nemovitosti, na které se archeologický výzkum provádí, je nanejvýš vhodné v dohodě o provedení záchranného archeologického výzkumu vždy uvést způsob uvedení respektive neuvedení nemovitosti do původního stavu po ukončení terénní části archeologického výzkumu. Vlastník nemovitosti má právo uplatnit výše popsané náhrady za majetkovou újmu do šesti měsíců po ukončení archeologického výzkumu⁶⁴, přičemž není jasné, zda za termín ukončení archeologického výzkumu se má pro tento účel považovat ukončení terénní části výzkumu nebo ukončení celého archeologického výzkumu včetně zpracování do nálezové zprávy (Zídek – Klusoň 2005, 116). Možné uvedení oprávněné organizace nebo Archeologického ústavu AV ČR do právní nejistoty ohledně termínu promlčení nároku na náhradu vlastníkem je dalším důvodem pro včasné ošetření tohoto problému v dohodě o provedení záchranného archeologického výzkumu.

Náhradu za podstatné omezení běžného užívání nemovitosti nebo jiného majetku⁶⁵ nemůže vlastník v případě záchranného archeologického výzkumu uplatňovat, protože archeologický výzkum je vyvolán rozhodnutím vlastníka (Zídek – Klusoň 2005, 115).

3.2.6. Povinnosti organizace oprávněné k provádění archeologických výzkumů

Oprávněná organizace je povinna oznamovat územně příslušnému Archeologickému ústavu AV ČR zahájení archeologických výzkumů a podávat mu o jejich výsledcích zprávu⁶⁶. Archeologické ústavy AV ČR vytvořily pro tyto účely formuláře Oznámení o zahájení archeologické akce a Zpráva o archeologické akci, které jsou k dispozici v Archeologických ústavech AV ČR a na jejich internetových stránkách. Je-li archeologický výzkum prováděn na území prohlášeném za kulturní památku, národní kulturní památku, památkovou rezervaci nebo památkovou zónu, jsou oprávněné organizace a Archeologický ústav AV ČR povinny oznámit zahájení archeologického výzkumu odborné organizaci památkové péče a podat mu též zprávu

⁶⁴ § 24 odst. 3) zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

⁶⁵ § 24 odst. 2, věta první) zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

⁶⁶ § 21 odst. 4) zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

vu o jeho výsledcích⁶⁷. Odbornou organizací památkové péče je v době přípravy tohoto textu Národní památkový ústav, přičemž hlášení se podávají na Generální ředitelství Národního památkového ústavu v Praze (Ústřední pracoviště NPÚ, ještě předtím Státní ústav památkové péče) na stejných formulářiích, jako hlášení Archeologickému ústavu AV ČR. Nálezovou zprávu, jakožto výsledný elaborát z archeologického výzkumu, zákon o státní památkové péči⁶⁸ výslovně nezmiňuje, ale jako požadavek vypracování nálezové zprávy je možno interpretovat čl. 7 odst. II Úmluvy o ochraně archeologického dědictví Evropy⁶⁹, který požaduje po ukončení archeologických výzkumů vypracování souhrnných vědeckých zpráv určených k publikaci, a to ještě předtím, než bude provedena potřebná komplexní publikace specializovaných studií. Ve vztahu k zákonu o státní památkové péči⁷⁰ se nálezová zpráva považuje za formu zprávy o výsledcích výzkumu⁷¹. Lhůty pro odevzdávání hlášení a zpráv a jejich formu si určují jejich příjemci čili Archeologické ústavy AV ČR a Národní památkový ústav. Akademie věd ČR podmínky odevzdávání hlášení a zpráv vkládá do dohod o rozsahu a podmínkách provádění archeologických výzkumů s oprávněnými organizacemi⁷².

3.2.7. Archeologický nález

Zákon o státní památkové péči chrání věc nebo soubor věcí, které splňují poměrně širokou definici archeologického nálezu podle tohoto zákona⁷³. Na rozdíl od Maltské úmluvy⁷⁴, nebo od stavebního zákona⁷⁵ zákon o státní památkové péči⁷⁶ nezná termín archeologické dědictví a tak není jasné, zda se jedná o termín ekvivalentní nebo nadřazený archeologickému nálezu. Ze souvislostí platných předpisů lze usuzovat, že archeologickým nálezem je taková věc nebo soubor věcí, která je dokladem nebo pozůstatkem života člověka, a jejíž studium umožňuje vysledovat historii lidstva a jeho vztah k přirozenému prostředí (Zídek – Klusoň 2005, 107). Kromě definice archeologického nálezu se příslušná ustanovení zákona o státní památkové péči zabývají nálezem, který není učiněn při provádění archeologických výzkumů⁷⁷. Tradičně se takový nález označuje poněkud zavádějícím termínem „náhodný nález“, přičemž zákon o státní památkové péči ošetřuje takový nález, ke kterému nedošlo v souvislosti s přípravou nebo prováděním stavby⁷⁸. Nálezce nebo osoba odpovědná za provádění prací, při

⁶⁷ § 21 odst. 4) zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

⁶⁸ Zákon č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

⁶⁹ Mezinárodní smlouva č. 99/2000 Sbírky mezinárodních smluv

⁷⁰ Zákon č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

⁷¹ § 24 odst. 2) zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

⁷² § 21 odst. 2) zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

⁷³ § 23 odst. 1) zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění zní: „Archeologickým nálezem je věc (soubor věcí), která je dokladem nebo pozůstatkem života člověka a jeho činnosti od počátku jeho vývoje do novověku a zachovala se zpravidla pod zemí“.

⁷⁴ Mezinárodní smlouva č. 99/2000 Sbírky mezinárodních smluv

⁷⁵ Zákon č. 183/2006 Sbírky, o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon) v platném znění

⁷⁶ Zákon č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

⁷⁷ § 23 v odst. 2 a 3) zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

⁷⁸ § 23 odst. 5) zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

nichž došlo k archeologickému nálezu⁷⁹, je povinen učinit oznámení o archeologickém nálezu nejpozději druhého dne po archeologickém nálezu resp. potom, kdy se o archeologickém nálezu dozvěděl. Oznámení se podává Archeologickému ústavu AV ČR nebo nejbližšímu muzeu a to buď přímo, nebo prostřednictvím obce, v jejímž územním obvodu k archeologickému nálezu došlo⁸⁰. Archeologický nález i naleziště musí být ponechány beze změny až do prohlídky Archeologickým ústavem AV ČR nebo muzeem, nejméně však po dobu pěti pracovních dnů po učiněném oznámení. Kupodivu zákon nevyžaduje, aby muzeum, které bude provádět prohlídku oznámeného „náhodného“ nálezu, bylo zároveň organizací oprávněnou k provádění archeologických výzkumů. Následně Archeologický ústav AV ČR nebo oprávněná organizace učiní na nalezišti všechna opatření nezbytná pro okamžitou záchranu archeologického nálezu. Pro tato nezbytná opatření tedy již platí podmínka, že je musí provést Archeologický ústav AV ČR nebo organizace oprávněná k provádění archeologických výzkumů⁸¹. Běžnou metodou opatření pro okamžitou záchranu archeologického nálezu může být terénní odkryv. Zákon nehovoří o tom, kdo nese náklady opatření nezbytných pro okamžitou záchranu archeologického nálezu, ale nelze předpokládat, že by náklady měl nést někdo jiný než ten, kdo opatření činí, tedy Archeologický ústav AV ČR nebo oprávněná organizace (Zídek – Klusoň 2005, 109), stejně tak i případné náhrady za případné podstatné omezení v běžném užívání nemovitosti nebo jiného majetku, které jsou důsledkem provádění opatření na ochranu archeologického nálezu⁸² (Zídek – Klusoň 2005, 114), půjdou k tíži Archeologického ústavu AV ČR nebo oprávněné organizace.

Jakkoliv se podobné ustanovení vyskytuje téměř v každém evropském zákonu o ochraně archeologického dědictví či památek, je prakticky jen obtížně využitelné. Většina nálezců archeologický nález není schopna identifikovat, anebo má snahu ho zapřít, aby se tak vyhnula předpokládaným komplikacím vyplývajícím z opatření nezbytných pro okamžitou záchranu archeologického nálezu⁸³. Očekávanou obhajobu nálezce před správním nebo přestupkovým řízením⁸⁴, že archeologický nález nerozeznal a že tudíž jednal v dobré víře, že škodu na archeologických nálezech nezpůsobí, lze předejít pouze prokazatelným uvědoměním osoby odpovědné za provádění prací o tom, že odhalené archeologické nálezy je povinen ohlásit. Taková konstrukce, ovšem vyžaduje systematickou okulární observaci odborníkem, anebo (daleko častěji) náhodu.

Pokud dojde k „náhodnému“ nálezu při činnosti, k níž je potřeba stavební povolení nebo ohlášení, podléhá tento nález režimu podle stavebního zákona⁸⁵.

⁷⁹ Může se jednat o zemědělskou činnost, výkon lesního hospodářství nebo např. geologické práce

⁸⁰ § 23 odst. 2) zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

⁸¹ § 23 odst. 3) zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

⁸² § 24 zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

⁸³ § 23 odst. 3) zákona 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

⁸⁴ Porušení oznamovací povinnosti podle § 23 odst. 2) je sankcionováno dle § 35 odst. 2, písm. f) a dle § 39 odst. 2, písm. f) zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

⁸⁵ § 176 zákona č. 183/2006 Sbírky, o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon) v platném znění

3.2.8. Vlastnictví archeologického nálezu

Naprostá většina archeologických nálezů je vlastnictvím kraje, v jehož územním obvodu byly archeologické nálezy učiněny, a ukládají se v muzeích zřízených krajem. Pokud však byly archeologické nálezy učiněny při archeologických výzkumech prováděných organizační složkou nebo příspěvkovou organizací obce, jsou vlastnictvím této obce a ukládají se v muzeu zřízeném touto obcí, v muzeu zřízeném jinou obcí nebo krajem. V případě, že archeologické nálezy byly učiněny při archeologickém výzkumu prováděném státní organizací nebo organizační složkou státu, jsou vlastnictvím České republiky a jsou ukládány zpravidla v muzeích zřizovaných ministerstvem kultury⁸⁶.

3.2.9. Opatření při porušení povinností

Část pátá Opatření při porušení povinností⁸⁷ v archeologické části postihuje zejména zanedbání oznamovacích povinností. Sankcionováno je zanedbání oznamovací povinnosti podle § 21 odst. 4)⁸⁸, § 22 odst. 2)⁸⁹ nebo § 23 odst. 2)⁹⁰ zákona o státní památkové péči. Stejně pokuty až do výše 4 milionu Kč může Krajský úřad uplatnit, jak vůči stavebníkům, vlastníkům a nálezcům, tak vůči oprávněným organizacím, bez ohledu na to zda se jedná o právnickou nebo fyzickou osobu⁹¹. Pod stejnou finanční sankcí je provádění archeologických výzkumů bez oprávnění podle zákona o státní památkové péči⁹². Pokutu s nižší horní hranicí do 2 milionů Kč může obecní úřad s rozšířenou působností uložit takové fyzické osobě, která provádí neoprávněné výkopy na území s archeologickými nálezy⁹³.

Pro oprávněnou organizaci je významnou sankcí odebrání povolení k provádění archeologických výzkumů Ministerstvem kultury ČR. Ministerstvo kultury může povolení odebrat za porušení podmínek, za kterých bylo toto povolení oprávněné organizace uděleno, a to

⁸⁶ § 23a odst. 1-3) zákona 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

⁸⁷ § 35 – 41 zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

⁸⁸ § 21 odst. 4) zákona 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči zní: "Oprávněná organizace je povinna oznámit Archeologickému ústavu zahájení archeologických výzkumů a podat mu o jejich výsledcích zprávu. Jde-li o archeologické výzkumy na území prohlášeném za kulturní památku, národní kulturní památku, památkovou rezervaci nebo památkovou zónu. Archeologický ústav a oprávněné organizace oznámí zahájení archeologických výzkumů odborné organizaci státní památkové péče, které podají též zprávu o jejich výsledcích".

⁸⁹ První věta § 22 odst. 2) zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči zní: "Má-li se provádět stavební činnost na území s archeologickými nálezy, jsou stavebníci již od doby přípravy stavby povinni tento záměr oznámit archeologickému ústavu a umožnit jemu nebo oprávněné organizaci provést na dotčeném území záchranný archeologický výzkum".

⁹⁰ První věta § 23 odst. 2) zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči zní: "O archeologickém nálezu, který nebyl učiněn při provádění archeologických výzkumů, musí být učiněno oznámení archeologickému ústavu nebo nejbližšímu muzeu buď přímo, nebo prostřednictvím obce, v jejímž územním obvodu k archeologickému nálezu došlo".

⁹¹ § 35 odst. 2, písm. f) a § 39, odst. 2, písm. f) zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

⁹² § 35 odst. 2, písm. g) a § 39, odst. 2, písm. g) zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

⁹³ § 39 odst. 1, písm. f) zákona č. 20/1987/Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

po dohodě s Akademií věd České republiky. Důvodem pro odebrání povolení tak může být např. skutečnost, že oprávněná organizace neuzavřela dohodu o rozsahu a podmínkách provádění archeologických výzkumů, nebo Akademie věd ČR tuto dohodu vypověděla. Provádění archeologických výzkumů oprávněnou organizací bez dohody o rozsahu a podmínkách provádění archeologických výzkumů by mohlo být též posuzováno jako správní delikt podle zákona o státní památkové péči⁹⁴ tedy jako provádění archeologických výzkumů bez oprávnění podle tohoto zákona.

3.3. Vyhláška, kterou se stanoví obsah a náležitosti plánu území s archeologickými nálezy⁹⁵

Stanoví obsahovou a formální podobu plánu území s archeologickými nálezy podle § 23b zákona o státní památkové péči. § 23 umožňuje krajům vymezit na svém teritoriu území, kde se vyskytují nebo mohou vyskytovat archeologické nálezy⁹⁶. Tato vyhláška stejně tak, jako § 23b zákona o státní památkové péči, není patrně z důvodů nevhodnosti a nepotřebnosti (Varhaník – Malý 2011, 189) naplňována.

3.4. Úmluva o ochraně archeologického dědictví Evropy⁹⁷

Úmluva o ochraně archeologického dědictví Evropy zvaná v domácím prostředí „maltská“ v zahraničí známá spíše jako „valettská“ byla přijata dne 16. ledna 1992 ve Vallettě. Jménem České republiky byla Úmluva podepsána ve Štrasburku dne 17. prosince 1998. S úmluvou vyslovil souhlas Parlament České republiky a prezident republiky Úmluvu ratifikoval. Ratifikační listina České republiky byla uložena u generálního tajemníka Rady Evropy, depozitáře Úmluvy, dne 22. března 2000. Úmluva vstoupila v platnost na základě svého článku 14 odst. 3 dne 25. května 1995. Pro Českou republiku vstoupila v platnost podle odstavce 5 téhož článku dne 23. září 2000.

Podle ústavy České republiky jsou platné mezinárodní smlouvy s účinností ode dne 1. 6. 2002 součástí právního řádu České republiky. Pokud podle ústavy stanoví mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva⁹⁸. V případě nesouladu se zákony ČR jsou tedy mezinárodní smlouvy nadřazené zákonům ČR.

⁹⁴ § 35 odst. 2, písm. g) zákona č. 20/1987/Sbírky, o státní památkové péči v platném znění

⁹⁵ Vyhláška č. 187/2007 Sbírky, kterou se stanoví obsah a náležitosti plánu území s archeologickými nálezy

⁹⁶ Podle § 23b odstavce 1) zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči může kraj po dohodě s ministerstvem kultury nařízením kraje plán území s archeologickými nálezy v kraji, a nebo ve vymezené části kraje, ve kterém se vyznačí území, na nichž se vyskytují nebo se mohou odůvodněně vyskytovat archeologické nálezy. Takový plán by měl sloužit jako podklad pro plnění oznamovací povinnosti stavebníka podle § 22 odst. 2 tohoto zákona.

⁹⁷ Mezinárodní smlouva č. 99/2000 Sbírky mezinárodních smluv

⁹⁸ Čl. 10 ústavního zákona č. 1/1993 Sbírky, Ústava České republiky v platném znění

Maltská úmluva definuje předmět zájmu, tj. archeologické dědictví, vymezuje opatření k jeho ochraně, určuje rámcové priority v oblasti péče o archeologické dědictví. Z tohoto hlediska jsou klíčové následující závazky smluvních stran

- a) ochrana archeologického dědictví nejlépe na původním místě⁹⁹,
- b) zajistit aktivní účast archeologů v územně plánovacím procesu s cílem minimalizovat nepříznivé dopady územního rozvoje na archeologické dědictví¹⁰⁰,
- c) učinit používání detektorů kovů předmětem specifického předchozího oprávnění¹⁰¹,
- d) zajistit pokrytí celkových nákladů na archeologické operace, které je nutné provést v souvislosti s projekty územního rozvoje, a to z příslušných zdrojů veřejného nebo soukromého sektoru¹⁰².

Maltská úmluva¹⁰³ sice vznikla pouhých pět let po vzniku zákona o státní památkové péči¹⁰⁴, avšak oba předpisy vycházejí ze zcela odlišných podmínek. Ustanovení Maltské úmluvy¹⁰⁵ byla zpracována podle soudobých poznatků a v souladu s moderními přístupy k ochraně archeologického dědictví ve svobodném světě tržního hospodářství. Její slabiny, tkvící zejména v nejednoznačnosti nebo menší údernosti některých ustanovení, vznikly v procesu „obrušování a změkčování“ z pohledu některých zúčastněných zemí „příliš tvrdých pravidel“, tak, aby byly přijatelné pro různé země Rady Evropy s historicky odlišnými přístupy k archeologickému dědictví, památkové péči a k vlastnictví při zachování společné myšlenky a základních pravidel. Paradoxně pak některé země, které stály za snahou o „změkčení“ dodržují klíčová ustanovení úmluvy daleko důsledněji (např. Velká Británie), než ty které byly pro „tvrdá“ pravidla. Při posuzování úlohy Maltské úmluvy pro tvorbu právního rámce ochrany archeologického dědictví u nás, je třeba mít na paměti, že úloha mezinárodní smlouvy je odlišná od úlohy zákona. Zákon musí být jednoznačný, aby bylo možno kontrolovat jeho dodržování, zatímco mezinárodní smlouva formuluje principy a naznačuje vývojové tendence a vymezuje tak limity pro tvorbu detailnějších národních předpisů či praktik s možností uplatnění národních specifik.

⁹⁹ Mezinárodní smlouva č. 99/2000 Sbírky mezinárodních smluv, čl. 4, odst. ii)

¹⁰⁰ Mezinárodní smlouva č. 99/2000 Sbírky mezinárodních smluv, čl. 5, odst. ii)

¹⁰¹ Mezinárodní smlouva č. 99/2000 Sbírky mezinárodních smluv, čl. 3, odst. iii)

¹⁰² Mezinárodní smlouva č. 99/2000 Sbírky mezinárodních smluv, čl. 6, odst. ii)

¹⁰³ Mezinárodní smlouva č. 99/2000 Sbírky mezinárodních smluv

¹⁰⁴ Zákon č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči

¹⁰⁵ Mezinárodní smlouva č. 99/2000 Sbírky mezinárodních smluv

3.5. Zákon o posuzování vlivů na životní prostředí¹⁰⁶

Podle zákona o posuzování vlivů na životní prostředí¹⁰⁷ se posuzují vlivy na veřejné zdraví a vlivy na životní prostředí, zahrnující také vlivy na kulturní památky, vymezené zákonem o státní památkové péči¹⁰⁸. V zásadách pro zjišťovací řízení podle tohoto zákona, které jsou uvedeny v Příloze č. 2 k zákonu o posuzování vlivů na životní prostředí v oddíle II. Umístění záměru je uvedeno, že parametry území, které může být ovlivněno záměrem, musí být zváženy zejména s ohledem na území historického, kulturního nebo archeologického významu. V náležitostech dokumentace podle zákona o posuzování vlivů na životní prostředí, které jsou uvedeny v Příloze č. 4 k tomuto zákonu v části C Údaje o stavu životního prostředí v dotčeném území, jsou pod bodem 1. Výčet nejzávažnějších environmentálních charakteristik dotčeného území uvedena též území historického, kulturního nebo archeologického významu a pod bodem 2. Charakteristika současného stavu životního prostředí v dotčeném území jsou uvedeny také kulturní památky. Ve stejné příloze v části D Komplexní charakteristika a hodnocení vlivů záměru na veřejné zdraví a životní prostředí, v oddíle I. Charakteristika předpokládaných vlivů záměru na veřejné zdraví a životní prostředí, jsou pod bodem 9 uvedeny vlivy na hmotný majetek a kulturní památky. Zákony o posuzování vlivů na životní prostředí v podobě obdobné k našemu zákonu¹⁰⁹ často plní v zahraničí úlohu předpisu, jenž ošetřuje preventivní péči o archeologické dědictví. V našich podmínkách se tento zákon pro účely preventivní ochrany archeologického dědictví využívá jen sporadicky, což je dáno patrně skutečností, že naplňování zákona o posuzování vlivů na životní prostředí náleží do resortu ministerstva pro životní prostředí, zatímco památkové péče náleží do resortu ministerstva kultury.

3.6. Stavební zákon¹¹⁰

Stavební zákon je významným nástrojem preventivní ochrany archeologického dědictví, jakožto zákon, kterým se definuje územní plánování. V § 18 odst. 4 stavebního zákona¹¹¹ je uvedeno, že územní plánování chrání a rozvíjí hodnoty území včetně archeologického dědictví. Zákon nově oproti předchozí právní úpravě z roku 1976 používá termín archeologické dědictví. Naopak podobně s předchozí právní úpravou¹¹² současný stavební zákon¹¹³ upravuje tzv. nepředvídaný archeologický nález¹¹⁴. Nepředvídaný archeologický nález je stavebník povi-

¹⁰⁶ Zákon č. 100/2001 Sbírky, o posuzování vlivů na životní prostředí

¹⁰⁷ § 2 zákona č. 100/2001 Sbírky, o posuzování vlivů na životní prostředí v platném znění

¹⁰⁸ Zákon č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči

¹⁰⁹ Zákon č. 100/2001 Sbírky, o posuzování vlivů na životní prostředí

¹¹⁰ Zákon č. 183/2006 Sbírky, o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon)

¹¹¹ Zákon č. 183/2006 Sbírky, o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon)

¹¹² Zákon č. 50/1976 Sbírky, o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon)

¹¹³ Zákon č. 183/2006 Sbírky, o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon)

¹¹⁴ Hlava IV Ochrana veřejných zájmů a součinnost správních orgánů, § 176 zákona č. 183/2006 Sbírky, o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon)

nen neprodleně oznámit stavebnímu úřadu a orgánu státní památkové péče, práce v místě nálezů přerušit a zároveň učinit opatření nezbytná k tomu, aby nález nebyl poškozen nebo zničen. Stavební úřad následně stanoví po dohodě s orgánem státní památkové péče podmínky k zabezpečení zájmů státní památkové péče, popřípadě rozhodne o přerušení prací¹¹⁵. Pokud nepostačí podmínky stanovené stavebním úřadem, nebo pokud hrozí nebezpečí z prodlení, může orgán státní památkové péče do 5 pracovních dnů od oznámení nálezů stanovit opatření k ochraně nálezů a rozhodnout o přerušení prací. V takovém případě může stavebník pokračovat v pracích až na základě písemného souhlasu orgánu státní památkové péče¹¹⁶. Stavební úřad může po dohodě s orgánem státní památkové péče vydané stavební povolení ve veřejném zájmu změnit¹¹⁷. Jestliže ministerstvo kultury na podnět Archeologického ústavu AV ČR rozhodne, že se jedná o nález mimořádného významu, a prohlásí jej za kulturní památku¹¹⁸, může stavební úřad po dohodě s ministerstvem kultury vydané stavební povolení ve veřejném zájmu změnit nebo zrušit¹¹⁹. Pokud orgán státní památkové péče rozhodne o opatření k ochraně nálezů nebo o přerušení prací¹²⁰, nebo pokud se vydané stavební povolení změní¹²¹ nebo zruší¹²², má stavebník nárok na náhradu nákladů, které mu tímto postupem vznikly¹²³.

Omezení praktického využití tohoto paragrafu jsou obdobné jako u tzv. „náhodného“ nálezů dle památkového zákona¹²⁴. Většina nálezů archeologický nález není schopna identifikovat, anebo má snahu ho zapřít, aby se tak vyhnula předpokládaným komplikacím. § 176 stavebního zákona¹²⁵ je tak zejména návodem pro odborníka/archeologa, který zjistí nepředvídané archeologické nálezy na staveništi, jak postupovat a na koho se obrátit.

Stavební zákon ovšem zavazuje k povinnostem vůči veřejným zájmům archeologické ústavy a oprávněné organizace. V případě plošných odkryvů v rámci badatelských resp. jiných než záchranných výzkumů musí Archeologický ústav AV ČR nebo oprávněná organizace podat místně příslušnému stavebnímu úřadu žádost o vydání rozhodnutí o změně využití území¹²⁶, protože při plošném odkryvu dochází k terénním úpravám¹²⁷.

¹¹⁵ § 176 odst. 1) zákona č. 183/2006 Sbírky, o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon)

¹¹⁶ § 176 odst. 2) zákona č. 183/2006 Sbírky, o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon)

¹¹⁷ § 176 odst. 3) zákona č. 183/2006 Sbírky, o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon)

¹¹⁸ § 176 odst. 4) zákona č. 183/2006 Sbírky, o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon)

¹¹⁹ § 176 odst. 5) zákona č. 183/2006 Sbírky, o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon)

¹²⁰ § 176 odst. 2) zákona č. 183/2006 Sbírky, o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon)

¹²¹ § 176 odst. 3) zákona č. 183/2006 Sbírky, o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon)

¹²² § 176 odst. 5) zákona č. 183/2006 Sbírky, o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon)

¹²³ § 176 odst. 6) zákona č. 183/2006 Sbírky, o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon)

¹²⁴ § 23 odst. 2,3) zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči

¹²⁵ Zákon č. 183/2006 Sbírky, o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon)

¹²⁶ § 80 odst. 2, písm. a) zákona č. 183/2006 Sbírky, o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon)

¹²⁷ § 3 odst. 1) zákona č. 183/2006 Sbírky, o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon)

3.7. Zákon o ochraně sbírek muzejní povahy¹²⁸

Zákon o ochraně sbírek muzejní povahy se explicitně archeologickými nálezy nezabývá, nicméně v prováděcí vyhlášce k tomuto zákonu¹²⁹ se archeologie objevuje. Interpretace i tohoto zákona je nejednoznačná a umožňuje extrémně odlišné přístupy. Archeologický soubor lze zapsat do Centrální evidence sbírek po jednotlivých artefaktech, což zkomplikuje povinnou pravidelnou fyzickou kontrolu každého sbírkového předmětu (Tomášek v tisku). Anebo je možné soubor tedy i například soubor pocházející z jednoho celého terénního výzkumu podle prováděcí vyhlášky¹³⁰ zapsat jako jeden sbírkový předmět.

3.8. Svévolné ničení archeologického dědictví z hlediska zákona

Zákon o státní památkové péči ukládá stavebníkovi oznámit svůj záměr stavět na území s archeologickými nálezy Archeologickému ústavu AV ČR a umožnit jemu, nebo oprávněné organizaci záchranný archeologický výzkum. Nesplnění oznamovací povinnosti je možno podle zákona pokutovat, neumožnění záchranného archeologického výzkumu stavebníkem nebo dokonce zničení archeologického nálezu podle památkového zákona trestat nelze. V praxi může nastat situace, kdy stavebník nesplní svoji oznamovací povinnost, následně neumožní záchranný archeologický výzkum a zničí archeologické nálezy nebo je učiní neupotřebitelné pro studium minulosti lidstva. Může však nastat i situace, kdy stavebník svoji oznamovací povinnost splní, ale následně archeologický výzkum neumožní a zničí archeologické nálezy (obr 1). V prvním případě má ten, který takový případ zjistí, a nejčastěji to bývá oprávněná organizace, která v oblasti soustavně působí, ve spolupráci s Archeologickým ústavem AV ČR a Národním památkovým ústavem, podat na příslušný krajský úřad podnět k zahájení správního řízení ve věci porušení oznamovací povinnosti podle § 22 odst. 2) zákona 20/1987 Sbírky o státní památkové péči. Další kroky jsou plně v kompetenci správní-

Objekt knovízské kultury dokumentovaný v profilu stavební jámy. Na řezu objektem jsou patrné zuby od lžíce rypadla, které objekt z větší části nenávratně zničilo (Praha – Vokovice, 2002). Foto autor.

¹²⁸ Zákon o ochraně sbírek muzejní povahy č. 122/2000 Sbírky

¹²⁹ Vyhláška Ministerstva kultury č. 275/2000 Sbírky, kterou se provádí zákon č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých zákonů.

¹³⁰ § 2, odst. 2b) vyhlášky Ministerstva kultury č. 275/2000 Sbírky, kterou se provádí zákon č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých zákonů.

ho orgánu. O svém rozhodnutí resp. o výši případné pokuty krajský úřad toho, kdo dal podnět k zahájení správního řízení – nejčastěji oprávněnou organizaci nebo Archeologický ústav AV ČR – neinformuje, neboť není účastníkem správního řízení.

V obou případech by pak mělo následovat trestní oznámení pro poškození cizí věci a/nebo pro zneužívání vlastnictví.

Trestného činu poškození cizí věci se dopouští ten, kdo zničil archeologické nálezy uložené v zemi, nebo je učinil neupotřebitelnými pro studium vývoje lidstva¹³¹. Archeologické nálezy uložené v zemi jsou vždy pro fyzickou osobu cizí věci, neboť jsou majetkem státu, kraje nebo obce. Jelikož archeologické nálezy požívají ochrany podle zákona o státní památkové péči, činí trestní sazba šest měsíců až tři léta odnětí svobody¹³². Pokud by pachatel způsobil svým činem škodu velkého rozsahu, bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až šest let¹³³, přičemž škodou velkého rozsahu se rozumí škoda dosahující nejméně částky 5.000.000,- Kč¹³⁴. Rozsah škody se v případě zničeného území s archeologickými nálezy vypočítává obvykle podle ceny archeologických prací při provádění předstihového archeologického výzkumu v Kč na m³, čili vzniklá škoda potom odpovídá ceně za předstihový archeologický výzkum¹³⁵.

Trestného činu zneužívání vlastnictví se dopouští ten, kdo poškodí důležitý zájem kulturní, vědecký, na ochraně přírody, krajiny nebo životního prostředí, chráněný jiným předpisem, tím, že zničí nebo učiní neupotřebitelnou vlastní věc větší hodnoty, která požívá ochrany podle jiného právního předpisu¹³⁶. Trestného činu zneužívání vlastnictví by se tak podle tohoto paragrafu trestního zákoníku dopustil vlastník archeologické nemovité památky zapsané v ústředním seznamu památek tím, že by tuto památku (např. hradiště, mohylník) zničil, nebo učinil neupotřebitelnou pro studium vývoje lidstva. Pachatel trestného činu zneužívání vlastnictví bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta¹³⁷.

Aby orgány činné v trestním řízení toto řízení vůbec zahájily, je důležité zajistit důkazy a svědectví. Za důkaz lze považovat dokumentaci poničené archeologické situace v terénu (obr. 2), z které vyplývá, že situace s archeologickými nálezy byla původně obsáhlejší, respektive dokumentaci výchozího stavu (např. plochy výzkumu po skrývce s patrnými archeologickými objekty). Pro účely určení výše škody by dokumentace měla obsahovat i rozměry zničené situace ve třech dimenzích, které lze studiem zachovaných pozůstatků

¹³¹ § 228 trestního zákoníku č. 40/2009 Sbírky

¹³² § 228 odst. 3, písm. c) trestního zákoníku č. 40/2009 Sbírky

¹³³ § 228 odst. 4) trestního zákoníku č. 40/2009 Sbírky

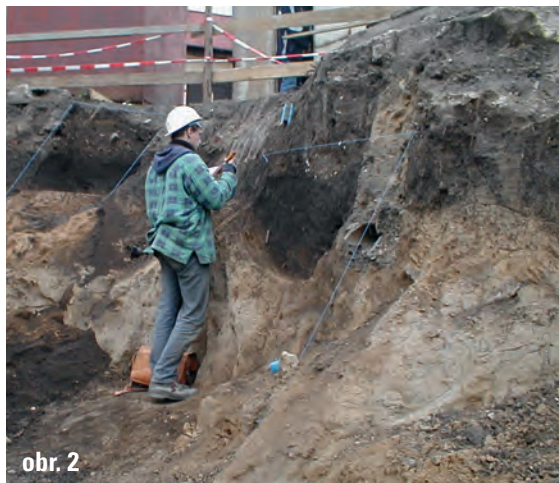
¹³⁴ § 138 trestního zákoníku č. 40/2009 Sbírky

¹³⁵ 1T66/2002 rozsudek Okresního soudu v Příbrami

¹³⁶ § 229 trestního zákoníku č. 40/2009 Sbírky

¹³⁷ § 229 trestního zákoníku č. 40/2009 Sbírky

důvodně předpokládat¹³⁸. Je vhodné, aby dokumentace zničené archeologické situace v podobě standardní náleзовé zprávy byla součástí trestního oznámení. Svědky lze získat pro provádění archeologických výzkumů nijak netypickým svoláním komise odborníků a to pokud možno v době, kdy účastníci takové komise mohou shlédnout fragmenty poničené archeologické situace¹³⁹. Z jednání komise se pořídí zápis, který účastníci podepíší, a tento zápis se přiloží spolu s náleзовou zprávou k trestnímu oznámení.

obráz. 2
Dokumentace profilů archeologické situace svévolně zničené vyhloubením stavební jámy (Praha – Vokovice, 2002). Foto autor.

3.9. Bezpečnost a ochrana zdraví při terénním archeologickém výzkumu

Řada archeologů se domnívá, že archeologický výzkum je činnost natolik exkluzivní, že se na něj nevztahují obecně závazné předpisy zejména předpisy týkající se bezpečnosti a ochrany zdraví při práci. Skutečnost, že terénní archeologické výzkumy byly v uplynulých desetiletích sezónní činností, nebo alespoň činností ne zcela soustavnou, tento neoprávněný postoj části představitelů oboru spíše podporoval pocitem, že rizika jsou jen časově omezená. Teprve až nástup déletrvajících záchranných výzkumů prováděných v součinnosti se stavbou a rozvoj oprávněných organizací nebo pracovišť specializovaných na soustavné a často celoroční provádění terénních výzkumů ohrožených lokalit, vedlo k uvědomění si této problematiky a některé instituce přistoupily i k vytváření prvních specificky archeologických vnitřních předpisů oprávněných organizací na bezpečnost a ochranu zdraví při terénním archeologickém výzkumu.

Obecná pravidla bezpečnosti a ochrany zdraví při práci jsou vymezena zákoníkem práce¹⁴⁰. Zaměstnavatel je povinen zajistit bezpečnost a ochranu zdraví zaměstnanců při práci s ohledem na rizika možného ohrožení jejich života a zdraví, která se týkají výkonu práce¹⁴¹. Tato péče je nedílnou a rovnocennou součástí pracovních povinností vedoucích zaměstnanců

¹³⁸ Např. zachovaná torza pravěkých zahloubených objektů na všech čtyřech stranách vyhloubené čtyřúhelníkové stavební jámy jasně prokazuje někdejší přítomnost archeologických objektů v ploše vytěžené jámy. Zpráva by tak měla obsahovat délky obou protilehlých stran stavební jámy, hloubky zachovaných archeologických objektů a jejich počet na jednotlivých profilech (stranách) stavební jámy.

¹³⁹ Např. před zapažením profilů stavební jámy.

¹⁴⁰ Zákoník práce č. 262/2006 Sbírky v platném znění

¹⁴¹ § 101 odst. 1) zákoníku práce č. 262/2006 Sbírky v platném znění

na všech stupních řízení v rozsahu pracovních míst, která zastávají¹⁴². Pro terénní archeologický výzkum to znamená, že svůj díl odpovědnosti nese ředitel oprávněné organizace, vedoucí výzkumu a vedoucí technik nebo jakýkoliv jiný vedoucí pracovník v zaměstnaneckém poměru k oprávněné organizaci (např. vedoucí archeolog, vedoucí oddělení, úseku apod.), který se přímo nebo nepřímo podílí na výkonu terénního archeologického výzkumu dané organizace. V případě, že se archeologického výzkumu účastní zaměstnanci více zaměstnavatelů, jsou tito zaměstnavatelé povinni vzájemně koordinovat opatření pro zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, a jejich odpovědnost je rovněž dělená¹⁴³. Zákoník práce¹⁴⁴ vymezuje povinnosti zaměstnavatele pro zachování bezpečnosti a ochrany zdraví při práci¹⁴⁵, práva a povinnosti zaměstnanců¹⁴⁶ či pracovní podmínky těhotných žen a mladistvých¹⁴⁷. Dále zákoník práce upravuje pracovní úraz, vyšetřování a odškodňování pracovních úrazů a evidenci a registraci pracovních úrazů včetně povinnosti pracovní úraz neprodleně

obr. 3
Pracovníci archeologického výzkumu vybavené základními osobními ochrannými pomůckami na archeologickém výzkumu, který je zároveň stavenišťem (Praha – Dejvice, 2009). Foto L. Drápela.

¹⁴² § 101 odst. 2) zákoníku práce č. 262/2006 Sbírky v platném znění

¹⁴³ § 101 odst. 3) zákoníku práce č. 262/2006 Sbírky v platném znění

¹⁴⁴ Zákoník práce č. 262/2006 Sbírky v platném znění

¹⁴⁵ §§ 101 -105, 108 zákoníku práce č. 262/2006 Sbírky v platném znění

¹⁴⁶ §§ 106 a 108 zákoníku práce č. 262/2006 Sbírky v platném znění

¹⁴⁷ §§ 238-247 zákoníku práce č. 262/2006 Sbírky v platném znění

hlásit¹⁴⁸. Vynucené archeologické výzkumy tj. tzv. záchranné výzkumy se v naprosté většině odehrávají na staveništích (obr. 3), kde se oprávněná organizace nebo archeologický ústav musí řídit požadavky na pracoviště a pracovní prostředí na staveništi¹⁴⁹. Ale i tam, kde oficiálně staveniště ještě nebylo zřízeno, nebo kde se jeho zřízení ani neočekává¹⁵⁰, se provádění archeologických výzkumů řídí předpisy pro staveniště¹⁵¹, neboť archeologické práce při terénním výzkumu výkopem mají nejbližší některým činnostem na staveništi¹⁵², anebo se řídí předpisy pro jednotlivé samostatně popsané činnosti¹⁵³.

Archeologická instituce si má na základě těchto předpisů a souvisejících technických norem zpracovat bezpečnostní předpis pro provádění vlastních terénních archeologických výzkumů výkopem, případně na každý specifický archeologický výzkum zvlášť¹⁵⁴. Není účelem tohoto textu takový předpis suplovat, uvedeme zde proto jen několik příkladů toho, co který zákonný předpis vymezuje.

Zákon o zajištění dalších podmínek bezpečnosti a ochrany zdraví při práci například uvádí povinnost zaměstnavatele vést evidenci přítomnosti zaměstnanců a dalších fyzických osob na staveništi, které mu bylo předáno¹⁵⁵. Nařízení vlády o bližších minimálních požadavcích na bezpečnost a ochranu zdraví při práci na staveništích¹⁵⁶ kromě pravidel obecnějšího rázu uvedených v textu nařízení se nařízení vlády v příloze č. 1 podrobně zabývá požadavky na zajištění staveniště¹⁵⁷, v příloze č. 2 požadavky na bezpečnost a ochranu zdraví při provozu a používání strojů a nářadí na staveništi¹⁵⁸, jako například strojů pro zemní práce¹⁵⁹, staveb-

¹⁴⁸ § 105 zákoníku práce č. 262/2006 Sbírky v platném znění

¹⁴⁹ § 3, zákona č. 309/2006 Sbírky, o zajištění dalších podmínek bezpečnosti a ochrany zdraví při práci

¹⁵⁰ například v případě badatelských výzkumů

¹⁵¹ Nařízení vlády č. 591/2006 Sbírky, o bližších minimálních požadavcích na bezpečnost a ochranu zdraví při práci na staveništích

¹⁵² Například provádění a zajištění výkopových prací, Příloha č. 3/III a IV k nařízení vlády č. 591/2006 Sbírky, o bližších minimálních požadavcích na bezpečnost a ochranu zdraví při práci na staveništích

¹⁵³ Například nařízení vlády č. 362/2005 Sbírky, o bližších požadavcích na bezpečnost a ochranu zdraví při práci na pracovištích s nebezpečím pádu z výšky nebo do hloubky

¹⁵⁴ Příloha č. 5 k nařízení vlády č. 591/2006 Sbírky, o bližších minimálních požadavcích na bezpečnost a ochranu zdraví při práci na staveništích

¹⁵⁵ § 3 odst. 2, písm. o) zákona č. 309/2006 Sbírky, o zajištění dalších podmínek bezpečnosti a ochrany zdraví při práci

¹⁵⁶ Nařízení vlády č. 591/2006 Sbírky, o bližších minimálních požadavcích na bezpečnost a ochranu zdraví při práci na staveništích

¹⁵⁷ Příloha č. 1/I k nařízení vlády č. 591/2006 Sbírky, o bližších minimálních požadavcích na bezpečnost a ochranu zdraví při práci na staveništích

¹⁵⁸ Příloha č. 2 k nařízení vlády č. 591/2006 Sbírky, o bližších minimálních požadavcích na bezpečnost a ochranu zdraví při práci na staveništích

¹⁵⁹ Příloha č. 2/II k nařízení vlády č. 591/2006 Sbírky, o bližších minimálních požadavcích na bezpečnost a ochranu zdraví při práci na staveništích

ních elektrických vrátků¹⁶⁰ a jednoduchých kladek pro ruční zvedání břemen¹⁶¹. V příloze č. 3 nařízení vlády uvádí požadavky na organizaci práce a pracovní postupy¹⁶², jako například na skladování a manipulaci s materiálem¹⁶³, na přípravu před zahájením zemních prací¹⁶⁴, na zajištění výkopových prací¹⁶⁵, na provádění výkopových prací¹⁶⁶, na zajištění stability stěn výkopů (obr. 4)¹⁶⁷, na svahování výkopů¹⁶⁸, na zvláštní požadavky na zemní práce ovlivněné zmrzlou zeminou¹⁶⁹ nebo na ruční přepravu zemin (obr. 5)¹⁷⁰. V případech, kdy například práce vystavují zaměstnance riziku poškození zdraví nebo smrti sesuvem uvolněné zeminy ve výkopu o hloubce větší než 5 m, kdy se práce provádějí nad vodou nebo v její těsné blízkosti a jsou spojené s bezprostředním nebezpečím utonutí, kdy při pracích hrozí pád z výšky nebo do volné hloubky více

obr. 4

Zajištěné výkopy záchranného archeologického výzkumu v trase inženýrských sítí (Opava 2006, výzkum NPÚ). Foto autor.

¹⁶⁰ Příloha č. 2/XI k nařízení vlády č. 591/2006 Sbírky, o bližších minimálních požadavcích na bezpečnost a ochranu zdraví při práci na staveništích

¹⁶¹ Příloha č. 2/XII k nařízení vlády č. 591/2006 Sbírky, o bližších minimálních požadavcích na bezpečnost a ochranu zdraví při práci na staveništích

¹⁶² Příloha č. 3 k nařízení vlády č. 591/2006 Sbírky, o bližších minimálních požadavcích na bezpečnost a ochranu zdraví při práci na staveništích

¹⁶³ Příloha č. 3/I k nařízení vlády č. 591/2006 Sbírky, o bližších minimálních požadavcích na bezpečnost a ochranu zdraví při práci na staveništích

¹⁶⁴ Příloha č. 3/II k nařízení vlády č. 591/2006 Sbírky, o bližších minimálních požadavcích na bezpečnost a ochranu zdraví při práci na staveništích

¹⁶⁵ Příloha č. 3/III k nařízení vlády č. 591/2006 Sbírky, o bližších minimálních požadavcích na bezpečnost a ochranu zdraví při práci na staveništích

¹⁶⁶ Příloha č. 3/IV k nařízení vlády č. 591/2006 Sbírky, o bližších minimálních požadavcích na bezpečnost a ochranu zdraví při práci na staveništích

¹⁶⁷ Příloha č. 3/V k nařízení vlády č. 591/2006 Sbírky, o bližších minimálních požadavcích na bezpečnost a ochranu zdraví při práci na staveništích

¹⁶⁸ Příloha č. 3/VI k nařízení vlády č. 591/2006 Sbírky, o bližších minimálních požadavcích na bezpečnost a ochranu zdraví při práci na staveništích

¹⁶⁹ Příloha č. 3/VII k nařízení vlády č. 591/2006 Sbírky, o bližších minimálních požadavcích na bezpečnost a ochranu zdraví při práci na staveništích

¹⁷⁰ Příloha č. 3/VIII k nařízení vlády č. 591/2006 Sbírky, o bližších minimálních požadavcích na bezpečnost a ochranu zdraví při práci na staveništích

obr. 5
Plošný archeologický výzkum s vybudovaným zajištěným chodníkem pro ruční přepravu zeminy (Praha – Vysočany, 2002). Foto autor.

než 10 m, kdy jsou práce vykonávané v ochranných pásmech energetických vedení popřípadě zařízení technického vybavení nebo se jedná o práce svým charakterem studnařské¹⁷¹, vzniká tomu, kdo práce provádí povinnost zpracovat plán bezpečnosti a ochrany zdraví při práci na staveništi¹⁷².

¹⁷¹ Příloha č. 5 k nařízení vlády č. 591/2006 Sbírky, o bližších minimálních požadavcích na bezpečnost a ochranu zdraví při práci na staveništích

¹⁷² § 2 odst. 1) nařízení vlády č. 591/2006 Sbírky, o bližších minimálních požadavcích na bezpečnost a ochranu zdraví při práci na staveništích

4. Hospodaření s archeologickým dědictvím

4.1. Archeologické výzkumy a jejich členění

Zákon 20/1987 Sbírky zmiňuje pojmy „archeologický výzkum“ a „záchranný archeologický výzkum“, přičemž pouze termín záchranný archeologický výzkum je v § 22 odst. 2 blíže specifikován. Termín „archeologický výzkum“ je v zákoně někdy používán jako pojem nadřazený „záchrannému archeologickému výzkumu“, někdy je používán ve smyslu v době vzniku zákona převažujících badatelských archeologických výzkumů. Ve skutečnosti dnes musíme v archeologické praxi rozlišovat celou řadu druhů zejména terénních archeologických výzkumů a členit je dle různých hledisek. Hledisko příčiny archeologického výzkumu, podle kterého dělíme archeologické výzkumy na badatelské a záchranné, je v zákoně 20/1987 Sbírky latentně přítomno. Badatelský archeologický výzkum je takový archeologický výzkum, který se provádí na území s archeologickými nálezy jinak neohroženém, pouze z archeologického podnětu, za účelem vyřešení vědeckého archeologického problému. Destruktivní a částečně destruktivní výzkum má být prováděn pouze tehdy, je-li to nezbytné z důvodu vyčerpání jiných možností odborného poznání. V takovém případě musí být badatelský archeologický výzkum ve smyslu Maltské konvence předem již ve fázi přípravy řádně odůvodněn a povolen.

Záchranným archeologickým výzkumem se rozumí archeologický výzkum ohroženého území s archeologickými nálezy, jehož narušení soudobou lidskou činností, nebo přírodními procesy je nevyhnutelné, a z hospodaření archeologickým dědictvím nevyplývá možnost zachování archeologického dědictví na původním místě. Jeho cílem je proto zachování archeologického dědictví mimo původní místo, které se provádí shromážděním maximálního množství archeologických dat, jehož je ohrožené území nositelem.

Podle invaznosti zásahu rozdělujeme terénní archeologické výzkumy na nedestruktivní, částečně destruktivní a destruktivní. Nedestruktivní archeologický výzkum je takový archeologický výzkum, který je zcela neinvazní a jeho součástí není výkop. Jde zejména o geodeticko-topografický průzkum, leteckou prospekci, dálkový průzkum Země a archeogeofyzikální měření (obr. 6). Částečně destruktivní archeologický výzkum je takový výzkum, který je invazní, avšak jen minimálně

obr. 6

R. Křivánek (Archeologický ústav AV ČR v Praze) při archeogeofyzikálním měření (Praha – Liboc, 2004) Foto autor.

obr. 7

Sonda částečně destruktivního zjišťovacího výzkumu registrující archeologické objekty, které se rysují jako tmavé skvrny na okrovém pozadí sprašové hlíny (Praha – Bubeneč, 2010). Foto L. Dvořák.

obr. 8

Sonda částečně destruktivního zjišťovacího výzkumu registrující archeologické objekty, které se rysují jako tmavé skvrny na okrovém pozadí sprašové hlíny. Stav po odhalení plošným předstihovým výzkumem ukazuje míru částečně destruktivního zásahu (Praha – Liboc, 2004). Foto autor.

narušuje fyzickou podstatu nemovitého archeologického nálezu. Jedná se zejména o povrchový sběr, mikrovrypy, vpichy, vrty, zjišťovací sondy (obr. 7), sondy registrující nemovitý archeologický nález (obr. 8) a průzkum detektory kovů. Destruktivní archeologický výzkum je takový archeologický výzkum, který je invazní a jeho hlavním nástrojem je výkop (odkryv), který zasahuje fyzickou podstatu nemovitého archeologického nálezu. Podle účelu výzkumu a okolností ve stavební i památkové praxi dále rozlišujeme zjišťovací archeologický výzkum, předstihový archeologický výzkum a nouzový archeologický výzkum. Zjišťovací archeologický výzkum se provádí za účelem identifikace archeologických nálezů a jejich vědecké a památkové hodnoty a definování následné archeologické operace (např. předstihový vý-

obr. 10

Předstihový výzkum středověkého klášterišť (Mladá Boleslav 2006). Foto autor.

zkum nebo ochranu na původním místě). Může být součástí záchranného i badatelského archeologického výzkumu. Zjišťovací výzkum má zpravidla částečně destruktivní charakter (obr. 9). Předstihový archeologický výzkum je druhem/součástí záchranného výzkumu a provádí se zpravidla v předstihu před narušením ohroženého území s archeologickými nálezy lidskou činností nebo přírodními procesy (obr. 10). Konečně nouzový archeologický výzkum je

obr. 9

Hloubení sondy zjišťovacího výzkumu mechanizací (Praha – Liboc 2003). Foto autor.

druhým záchranného výzkumu, který se provádí v průběhu narušení ohroženého území s archeologickými nálezy lidskou činností. Zpravidla je nestandardním řešením situace vzniklé nedodržením povinností vyplývajících z platných právních předpisů (obr. 11), nepředpokládaným odhalením archeologického nálezu (Bureš 2006, 92; Bureš 2013b, 133). Tam, kde není technicky možné provést předstihový výzkum a je nutné provádět záchranný výzkum v souběhu se stavbou, se používá i termín souběžný výzkum (obr. 12).

obr. 11

Nouzový výzkum zbytků terénních situací na lokalitě svévolně zničené stavebníkem (Praha – Vokovice, 2003)
Foto autor.

obr. 12

Typickým případem, kdy není možné provést předstihový výzkum bez toho, aby bylo místo výzkumu průběžně stavebně zajišťováno, je rekonstrukce či dostavba v historickém stavebním prostředí (Praha – Nové Město, 2001).
Foto autor.

4.2. Vývoj priorit terénního výzkumu

První archeologický nález v Praze učiněný při kopání „hliniště“ v Dejvicích u kostela sv. Matěje byl rovněž prvním známým záchranným výzkumem u nás. První rozsáhlý záchranný archeologický výzkum v Čechách provedl v roce 1846 páter V. Krolmus při stavbě železnice v Bubenči u Císařského mlýna (Sklenář 1981). V té době šlo ještě především o získávání starožitností, ale od konce 19. století již šlo o poznávání minulosti prostřednictvím záchranných akcí při velkých dopravních stavbách, těžbě v cihelnách a pískovnách a při výstavbě nových městských čtvrtí. Po roce 1918 plynuly informace nadále ze stále profesionálnějších záchranných výzkumů, ale ochrana archeologických nálezů byla inkorporována do právního systému o mnoho později až v roce 1941 vládním nařízením č. 274 (Sklenář 2005, 654). Po druhé světové válce, zejména od let padesátých se termín archeologický výzkum identifikoval s termínem vykopávky a generace českých a slovenských archeologů předstíraly, že teoretické otázky archeologie lze řešit pomocí terénního výzkumu. Archeologové se tímto přístupem rovněž bránili proti všudypřítomnému ideologickému verbálnímu balastu (Neustupný 1995, 85). Tento trend těž dokumentuje celkové vymizení termínu „vykopávky“ z oficiálního odborného slovníku. Nadále toto slovo používali jen příslušníci neinformované veřejnosti nebo amatéři. V odborných kruzích se toto slovo považovalo za hovorové. Československá archeologie té doby byla reprezentována především dlouhodobými badatelskými výzkumy lokalit, které nebyly ohroženy ničím jiným než archeologickými vykopávkami samotnými. Pro tyto badatelské výzkumy se zavedl termín systematické výzkumy, aby vynikl rozpor se záchrannými výzkumy, u nichž se systematický přístup nepředpokládal. Rozpor mezi systematickými a záchranným výzkumem měl též ukazovat na exkluzivitu prvně jmenovaných. Ačkoliv byl v roce 1958 přijat zákon 22/1958 Sbírky, který chránil archeologické památky, ve výzkumu ohrožených lokalit hrála nadále hlavní roli náhodnost. Byly však také výjimky. Pro tuto dobu systematickým způsobem byly vedeny záchranné výzkumy v hnědouhelné pánvi severozápadních Čech, na stavbách socialismu a také v Praze (Richter 1982, Kuzmová 1982, Čížmář – Geislerová – Rakovský 1982, Neustupný 1982, Moucha – Pleslová – Štiková 1982). Jakkoliv zákon 22/1958 Sbírky v sobě nezahrnoval povinnost investora hradit náklady záchranného archeologického výzkumu, byla celá řada takových výzkumů investorem hrazena (Poulík 1982, 10). Praha z tohoto pohledu nabyla na konci šedesátých a na počátku sedmdesátých let exkluzivního postavení. V roce 1965 byl založen Odbor stavební archeologie v tehdejším Pražském středisku státní památkové péče a ochrany přírody jako reakce na vládní rozhodnutí vybudovat v Praze podzemní dráhu (Havel 1983, 11, Richter 1984, 18). Projekt podpovrchové tramvaje v Praze byl pod politickým tlakem po srpnu 1968 změněn na sovětský systém metra, avšak princip záchranných vykopávek hrazených investorem zůstal zachován. V sedmdesátých letech byl kladen důraz na výstavbu rozsáhlých předměstských sídlišť a záchranné výzkumy, které jí předcházely. Za situace pokračujícího politického útisku a počínajícího hospodářského úpadku země byl vznik Archeologické záchranné skupiny v rámci Muzea hlavního města Prahy v roce 1979 (Havel – Kovářík 1982, 190) bezprecedentním pokusem o flexibilní řešení záchrany archeologických památek (Bureš 2013a, 10).

Princip „kdo ničí ten platí“, který byl postupně zaváděn do praxe v sedmdesátých letech většinou na stavbách socialismu a v hlavním městě našel svoji formalizaci v zákoně 20/1987 Sbírky o státní památkové péči.

Po roce 1989, kolem roku 1991, byly dlouhodobé badatelské výzkumy lokalit, které nejsou ohrožené, zastaveny s cílem řešit teoretické otázky výhradně pomocí výzkumů ohrožených lokalit (Neustupný 1991, 367). Tento koncept byl českou archeologickou komunitou široce přijat a „záchrana“ ohroženého archeologického dědictví se stala morální povinností každého archeologa. Nepřipravené a nedostatečně vybavené archeologické instituce nebyly schopné efektivně čelit vzrůstajícímu stavebnímu boomu plošným zajištěním archeologického výzkumu ohrožených lokalit. Výsledkem nízké kapacity české archeologie bylo formulování prvních teorií směřujících k vědomé selekci ohrožených archeologických pramenů.

Na počátku devadesátých let se tak vyvinulo několik tendencí v koncepci „záchranné“ archeologie, z nichž některé více méně zanikly, jiné v té či oné podobě rezonují dodnes.

1. Pozornost je třeba věnovat každé ohrožené lokalitě. Povinností archeologa však je formulovat teoretické problémy a otázky, které může výzkum řešit předtím, než jsou zahájeny samotné vykopávky (Neustupný 1991, 362).
2. Záchranné výzkumy se již nemusí odlišovat od systematických plánovaných výzkumů rozsahem, metodami ani výsledky. Za situace, kdy předmětem archeologického zájmu je kontinuálně ničená krajina, ke každé terénní akci je třeba přistupovat jako k formě záchrany cenných informací o pozůstatcích osídlení. Taková fakta se však mohou stát užitečnými pouze v rámci širšího systému kompatibilních informací. Projevem této koncepce bylo zahájení rozsáhlých projektů intenzivního výzkumu předdefinovaných oblastí. V rámci těchto oblastí jsou zkoumány všechny ohrožené lokality. Ostatní ohrožené lokality vně předdefinovaných oblastí mají být pouze zdokumentovány a ověřovány (Kuna – Klápště 1990, 443).
3. Vzhledem k tomu, že je soustavně ničeno velké množství archeologických lokalit, výzkumy ohrožených lokalit by měly být jediným druhem terénního výzkumu, kterému by se měli archeologové věnovat. Tato koncepce však vede k určitému druhu lhostejnosti: není důležité přemýšlet o tom, co je třeba kopat a co ne, rozhodnutí je učiněno „vis maior“. Jediným omezujícím faktorem jsou tak výzkumné kapacity instituce (Sommer 1995, 8).
4. Výběr ohrožených lokalit určených k záchrannému archeologickému výzkumu je činěn na základě očekávaného finančního přínosu (Sommer 1995, 8).
5. Vzhledem k předpokládaným technickým a administrativním překážkám a problémům spojených s nepochopením veřejností, totální pokrytí ohrožených lokalit archeologickým vý-

zkumem je lepší než jakýkoliv výběr. Jediným způsobem jak ulehčit přetíženým kapacitám archeologických institucí je chránit vybraná území před jakýmkoliv větším stavebním zásahem a zachovat tak tato území nenarušena (Dragoun 1995).

V současnosti lze na úrovni standardního výkonu záchranného archeologického výzkumu pozorovat naplňování trendů 1 a 5. Zejména myšlenky plošného pokrytí ohrožených lokalit archeologickým výzkumem a ochrany vybraných území před většími stavebními zásahy znamenaly završení domácího autochtonního vývoje péče o archeologické dědictví na stejnou úroveň, jakou představuje Úmluva o ochraně archeologického dědictví Evropy, a to před jejím přijetím v ČR (Bureš 2013a, 10).

4.3. Preventivní péče o archeologické dědictví

Pro vyhodnocení preventivní péče o archeologické kulturní dědictví v České republice je důležité definování termínu prevence v archeologii. Analogicky k jiným oborům jakými jsou např. bezpečnost nebo medicína můžeme i v archeologii rozlišovat primární, sekundární a terciární prevenci.

Jako primární prevenci označujeme předcházení tomu, aby se archeologické památky ocitly v ohrožení a prevenci konfliktů zájmů různých společenských skupin vzniklých v souvislosti se změnou užívání archeologické lokality či památky v kontextu moderní společnosti. Preventivní aktivity se zaměřují na celou populaci a na všechny druhy archeologických lokalit. Za prostředky primární prevence lze považovat:

- seznamy archeologických památek, rezervací, zón, území s archeologickými nálezy, jejich dokumentace;
- nedestruktivní výzkumy prováděné za účelem vytipování neznámých a nechráněných lokalit;
- predikci lokalit;
- kompetentní rozhodování v plánovacím procesu respektující archeologické lokality;
- zvyšování povědomí veřejnosti o hodnotě archeologického dědictví a o hrozbách pro toto dědictví;
- zvyšování veřejné informovanosti o archeologických lokalitách (včetně např. značení lokalit v terénu);
- stanovení a zavedení pro každou lokalitu specifického režimu ochrany včetně režimu návštěvnického;
- konzervace a údržba stavu lokality vůči běžným přírodním i antropogenním vlivům (např. povětrnostní podmínky, eroze, turistika)

Primární prevence je podmínkou trvale udržitelné péče o archeologické památky.

Za sekundární prevenci lze považovat ochranu, konzervaci a výzkum již ohrožených archeologických památek a řešení již vzniklých konfliktů zájmů různých společenských skupin, které mohou ohrozit nebo ohrožují archeologickou lokalitu. Nástroji sekundární prevence může být:

- vyjednávání s těmi, kdo archeologickou lokalitu ohrožují;
- konzervace (části) ohrožené lokality;
- nedestruktivní i destruktivní výzkumy ohrožených lokalit provedené v předstihu před případnou likvidací lokality.

Destruktivní předstihový výzkum ohrožené lokality je poslední možností sekundární prevence za situace, kdy všechny ostatní možnosti zklamaly (Bureš 2006, 92).

Nouzový výzkum, jehož potřebu vyvolalo až zahájení stavební činnosti ve smyslu výše uvedeného členění, může být za jistých podmínek považován za terciární prevenci. Účelem takto pojaté terciární prevence je včasná intervence vedoucí k minimalizaci ztrát na archeologických datech. Lze uvažovat i o jistém výchovném aspektu nouzového výzkumu a v tomto smyslu předcházení opakování negativního jevu (Bureš 2004)¹⁷³. Zda může být nouzový výzkum považován za součást prevence, však patrně zůstane diskutabilní¹⁷⁴.

Česká archeologie sice sama dospěla do stadia pochopení nutnosti chránit vybrané archeologické lokality in situ alespoň na území Pražské památkové rezervace ještě před ratifikací Úmluvy o ochraně archeologického dědictví Evropy zvané maltská, tento počín však i po její ratifikaci v roce 2000 nenašel pokračování a zůstal osamocený. Preventivní péče o archeologické dědictví je nadále realizována v intencích platného zákona o státní památkové péči z roku 1987. V tomto zákoně č. 20/1987 Sbírky je primární prevence (k preventivní péči o archeologické dědictví viz Bureš 2006, 92-93) reprezentována systémem zákonem zvláště chráněných území, jako jsou národní kulturní památky, kulturní památky, památkové rezervace a památkové zóny. Nejčastěji jsou ovšem archeologické terény zastoupeny v Ústředním seznamu kulturních památek ČR jako součást architektonického kulturního dědictví. Vážným problémem primární péče o archeologické dědictví je, že u většiny architektonických památek s archeologickou součástí zapsaných v ústředním seznamu není archeologická součást výslovně zmíněna (Tomášek v tisku). K archeologickým situacím např. v historických jádrech měst a obcí, včetně památek UNESCO, je pak přístupováno jako k území s archeologickými nálezy dle § 22., odst. 2 cit. zákona, kde je prakticky jediným způsobem ochrany záchranný výzkum (obr. 13), čímž se primární prevence deklaruje na sekundární nebo dokonce terciární prevenci. Ve srovnání zejména s architektonickým dědictvím je patrná nízká „konkurenceschopnost“ archeologie. Při obnově památkových objektů jsou

¹⁷³ Například tím, že si stavebník uvědomí rizika spojená s prováděním záchranného výzkumu a na příští stavbě umožní provedení zjišťovacího a předstihového výzkumu, čímž sníží finanční a časová rizika stavby.

¹⁷⁴ Definice terciární prevence není napříč odbornou literaturou shodná ani v jiných odvětvích (např. prevence užívání návykových látek, MŠMT 2003)

obr. 13

Archeologický výzkum na Staroměstském náměstí v Mladé Boleslavi (2009). Foto P. Kacel.

upřednostňovány viditelné a turisticky či jinak využitelné složky kulturního dědictví na úkor méně atraktivních složek, ke kterým patří i archeologické situace, které se navíc nacházejí často v prostoru vytípaném pro umístění technického zázemí těchto objektů (Kalferstová 2013, 122, obr. 14).

Archeologické lokality jsou v ústředním seznamu zapsány jako kulturní památky, archeologické památkové rezervace a národní kulturní památky. V roce 2009 bylo v Ústředním seznamu kulturních památek zapsáno 1317 kulturních památek označených ne zcela výstižně jako archeologické stopy, 10 archeologických památkových rezervací a 18 národních kulturních památek. Nesystémovost, náhodnost, subjektivita i tendenčnost při naplňování ústředního seznamu je patrná nejen u kulturních památek zapsaných jako archeologická stopa, jak ukázal např. P. Sokol na území západních Čech (Sokol 2005), ale ještě lépe vyniká i u několika málo zapsaných archeologických památkových rezervací a národních kulturních památek. V roce 2009 figurovalo v ústředním seznamu dle údajů v systému MONUMNET NPÚ deset archeologických památkových rezervací: Libodřický mohylník (o. Kolín), Slavníkovská Libice (o. Nymburk), Levý Hradec (o. Praha – západ), Třísov (o. Český Krumlov), Tašovice (o. Karlovy Vary), Bílina (o. Teplice), České Lhotice (o. Chrudim), Staré Zámky u Líšně (o. Brno-město), Pohansko u Břeclavi (o. Břeclav), Šipka u Štramberka (o. Nový Jičín). Lokality byly

do seznamu zapsány bez výjimky v rozmezí let 1956 – 1966. Na první pohled se jedná o spontánně vzniklou asambláž. V roce 2013 bylo evidováno v ústředním seznamu již jen osm archeologických památkových rezervací. Seznam již neuvádí Šipku u Štramberka a Levý Hradec. V roce 2013 Ústřední seznam kulturních památek evidoval dle systému MONUMNET dvanáct nemovitých národních kulturních památek, u nichž bylo možné vysledovat, že důvodem zápisu byl archeologický potenciál nebo archeologická památková hodnota lokality. V devíti případech jsou národní kulturní památky označeny jako „archeologické lokality“ event. „archeologické naleziště“. Ve třech případech – Šárka (hl. m. Praha, obr. 15), Bezemín a Hradiště (o. Tachov) – se explicitní vazba na archeologii neuvádí a na důvod zápisu lze soudit podle použití archeologické terminologie v popisu památky (Bureš 2013a, Tab. 1). Součástí dalších národních kulturních památek jsou kulturní památky s archeologickými stopami, avšak ty samotné nebyly zjevně důvodem pro zápis do kategorie „národní kulturní památka“.

obr. 14

Komise složená ze zástupců odborníků, státní správy a samospráv na archeologickém výzkumu, který byl prováděn v místech projektovaného vstupu do krypty kostela sv. Jakuba v Brně v souvislosti s plánovaným zpřístupněním pro veřejnost (2001). Foto autor.

Z uvedených dvanácti ryze archeologických národních kulturních památek je devět datováno do období časného středověku dříve označovaného jako „slovanské“. Přídomek „slovanský“ se ve slovním popisu těchto národních kulturních památek též často objevuje. Zbýlé tři archeologické národní kulturní památky pochází z různých pravěkých období (paleolit, pozdní doba bronzová, latén).

obr. 15

Pohled na národní kulturní památku hradiště Šárka (Praha – Liboc, 2002). Foto autor.

Ve výběru archeologických památek pro nejvyšší možnou míru formální ochrany se tak zřetelně odráží doba, kdy byl tento výběr realizován – 50. a 60. léta 20. století. V tomto období byly z politických důvodů upřednostňovány pro výzkum i památkovou ochranu lokality z tzv. slovanského období, na kterých bylo možno demonstrovat historickou kontinuitu sepětí našich zemí se slovanským východem, zejména sovětským Ruskem. Dodnes proto nejvyšší formu

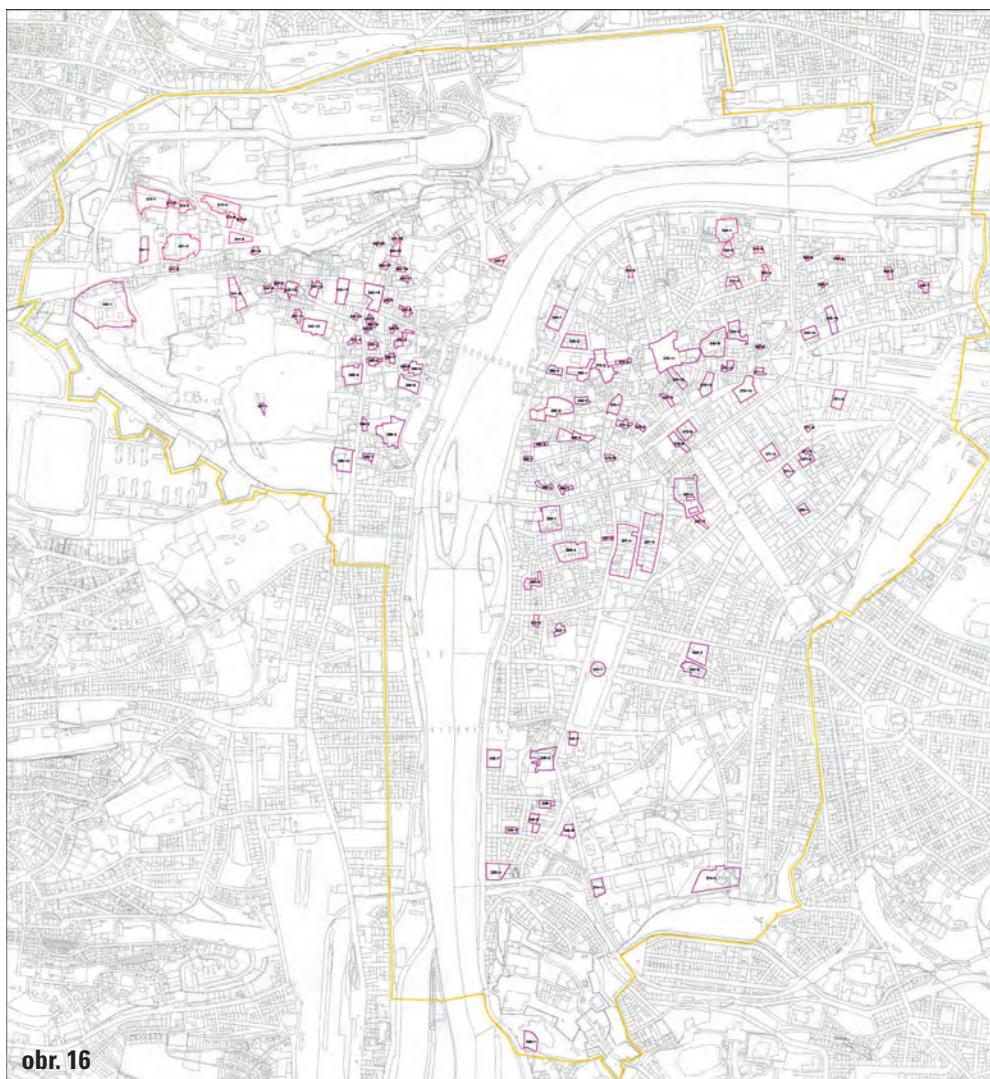
památkové ochrany požívají především archeologické lokality, jejichž zápis byl součástí politické propagandy totalitního režimu.

Významným počinem v oblasti preventivní ochrany archeologických terénů tak zůstává osamocený projekt Mapy archeologicky chráněných ploch na území Pražské památkové rezervace, který vznikl pod hlavičkou NPÚ ve spolupráci s řadou dalších organizací. Již v roce 1999, z podnětu pracovníků NPÚ, vytipovali a navrhli zástupci Pražské archeologické komise 122 ploch na území historického centra Prahy s mimořádně dobře zachovanými historickými terény, ve snaze prosadit jejich aktivnější ochranu před rozsáhlejším ničením. Ke každé ploše bylo připojeno stručné zdůvodnění návrhu (obr. 16). V letech 2009 – 2010 proběhla revize uvedeného materiálu. V novém návrhu bylo vymezeno 137 významných archeologických ploch, u kterých byly nově specifikovány všechny důvody pro intenzivnější ochranu a byl zde nastíněn i jednotný management těchto ploch. Mapa archeologicky chráněných ploch na území Pražské památkové rezervace byla oficiálně předána Útvaru rozvoje hl. m. Prahy k zapracování do územně analytických podkladů hl. m. Prahy. Přestože si projekt neklade za cíl omezovat urbanistický rozvoj města snahou o plošné zachování in situ, ale vést diskusi o smyslnosti některých stavebních zásahů v místech archeologicky obzvláště významných (Dragoun – Omelka – Tryml 1997, www.archeopraha.cz), bylo by přirozeným vyústěním projektu zápis alespoň vybraných území za kulturní památky nebo archeologické památkové rezervace a ochranu in situ tak zajistit.

Nástrojem preventivní péče o archeologické dědictví je také stavební zákon¹⁷⁵ a oblast územního plánování dle tohoto zákona. Na úrovni územního plánování je klíčovým předpokladem preventivní péče o archeologické dědictví existence map území s archeologickými nálezy na území ČR eventuálně map predikujících archeologický potenciál konkrétních oblastí. Tuto úlohu naplňuje s celorepublikovým pokrytím zejména Státní archeologický seznam ČR vedený Národním památkovým ústavem a Archeologická databáze Čech spravovaná Archeologickým ústavem Akademie věd ČR v Praze pro území Čech. Národní památkový ústav předkládá jednou za dva roky materiály pro aktualizace územních analytických podkladů dle stavebního zákona¹⁷⁶ příslušným orgánům veřejné správy. Klíčovým zdrojem dat pro územní plánování je Státní archeologický seznam, kterému ovšem pro sběr schází opora v zákoně. Tu má naopak Akademie věd ČR, na jejímž základě povinného hlášení archeologických akcí organizacemi oprávněnými k provádění archeologických výzkumů buduje její archeologický ústav Archeologickou databázi Čech. Akademie věd však není povinným poskytovatelem údajů pro územní plánování a tak tento cenný zdroj informací zůstává pro preventivní péči o archeologické dědictví zčásti nevyužit.

¹⁷⁵ Zákon č. 183/2006 Sbírky o územním plánování a stavebním řádu

¹⁷⁶ § 28 zákona č. 183/2006 Sbírky o územním plánování a stavebním řádu

obr. 16

Mapa významných archeologických ploch na území Pražské památkové rezervace (podle Národního památkového ústavu, ú.o.p. v Praze, www.archeopraha.cz)

Značný potenciál pro preventivní péči o archeologické dědictví v ČR vedoucí k ochraně in situ má zákon o posuzování vlivů na životní prostředí¹⁷⁷. Přestože kulturní památky a archeologické lokality, které nejsou zapsány v seznamu kulturních památek, mají být součástí dokumentace podle tohoto zákona a má být tak řešen vliv zamýšleného zásahu i na takovoto součásti životního prostředí, zůstává tento nástroj, který je v některých státech hlavním nástrojem péče o archeologické dědictví, nevyužit. Důvodem je především skutečnost, že

¹⁷⁷ Zákon č. 100/2001 Sbírky o posuzování vlivů na životní prostředí

orgány veřejné správy tyto položky v dokumentaci nevyžadují, respektive shodně s většinou zpracovatelů dokumentace považují za dostatečné řešení péče o tento segment životního prostředí záchranný archeologický výzkum. Tím, že rizika nejsou např. v dokumentaci podle zákona o posuzování vlivů na životní prostředí¹⁷⁸ předem označena, nemůže dojít ani k vyjednávání o jejich ochraně a (částečné) konzervaci, když za vyjednávání vedoucí k preventivní ochraně nepovažujeme vyjednávání o uzavření dohody o provedení záchranného archeologického výzkumu podle zákona o státní památkové péči¹⁷⁹.

V péči o archeologické dědictví u nás nadále zcela převažuje sekundární prevence reprezentována zejména předstihovým archeologickým výzkumem. V jeho průběhu výjimečně dochází k revokaci preventivního zásahu zápisem (části) lokality za kulturní památku (např. Příšovice). Tento způsob lze však jen stěží považovat za preventivní a z pohledu právních jistot občanů je diskutabilní. Z hlediska percepce ochrany archeologického dědictví veřejností dokonce kontraproduktivní. (Bureš 2013a)

¹⁷⁸ Zákon č. 100/2001 Sbírky o posuzování vlivů na životní prostředí

¹⁷⁹ § 22 zákona 20/1987 Sbírky o státní památkové péči

4.4. Dělbá povinností a odpovědností: kdo provádí výzkum, kdo hradí výzkum, kdo kontroluje, zda výzkum odpovídá požadavkům zákona

V kapitole 7.3. je podrobně popsán britský systém rozdělení povinností a odpovědností, který pracuje se členěním Kurátor – Kontraktor – Klient – Konzultant. Tento systém vznikl v roce 1988 na základě zákona o místní správě, který se pokusil oddělit jednoznačně osobu poskytovatele archeologické služby od toho, kdo realizaci této služby umožní. Poskytovatel archeologické služby, ten kdo provede za úplaty záchranný archeologický výzkum, je kontraktor. Ten kdo potřebu záchranného archeologického výzkumu doporučí, předepíše nebo nařídí je kurátor. Klientem je ten, kdo potřebu záchranného výzkumu vyvolal a následně hradí jeho náklady. Konzultant poskytuje nezávislou poradenskou činnost jak kurátorům, tak klientům. Ve srovnání s praxí v jiných vyspělých zemích docházíme k závěru, že minimálně v Evropě již delší dobu panuje politická shoda na striktním oddělení orgánů památkové péče, které vydávají rozhodnutí ve věcech záchranných archeologických výzkumů, a oprávněných organizací, které taková rozhodnutí realizují (Kristiansen 2009, 642).

I v našich podmínkách nacházíme jisté rysy tohoto principu, avšak jednotlivé úlohy se ke škodě věci prolínají. Můžeme pro situaci v ČR jednotlivé kategorie zúčastněných pojmenovat následovně: Garant – Smluvní archeolog – Investor.

	Garant	Smluvní archeolog
Veřejná správa		
Akademie věd ČR		
Archeologické ústavy AV ČR		
Národní památkový ústav		
Ústavy archeologické památkové péče		
Muzea		
Univerzity		
Soukromoprávní organizace		

Box 1: Působnost garantů jako smluvních archeologů a naopak

Z tabulky v Boxu 1 vyplývá, že převažující část garantů v ČR je zároveň smluvními archeology. I když jejich věcná i územní působnost se může lišit dle druhu organizace garanta, dochází u nich k překryvu. Hlavní garanti tj. Archeologické ústavy AV ČR a NPÚ jsou zároveň garanty s celostátní působností a zároveň oprávněnými organizacemi s celostátní působností. Argument, že ti kdo provádějí terénní výzkumy, mají nejlepší průpravu pro rozhodování, stojí v plné míře proti argumentu, že ti kdo rozhodují, mohou rozhodovat ve prospěch svého provádění. Nezávislost Akademie věd na archeologických ústavech Akademie věd je na první pohled iluzorní. Dělení povinností a odpovědností je tedy minimální.

4.5. Péče o archeologické nálezy od jejich vyzvednutí do okamžiku jejich konečného uložení

Péče o archeologické nálezy pocházející z ukončených archeologických výzkumů patří v Evropě i mimo ní k největším problémům managementu archeologického dědictví. Problémem je zejména množství nálezů určených k odpovídajícímu uložení a kapacita i kvalita depozitářů. V uplynulých desetiletích se představitelé veřejné archeologie zasazovali o to, aby lokality ohrožené civilizačním vývojem byly před zničením alespoň prozkoumány. Teprve později se začalo prosazovat zachování in situ s nejběžnějším odůvodněním, že zachované a konzervované lokality představují informační tezaurus ponechaný k dispozici budoucím badatelům, kteří budou disponovat lepšími možnostmi tento informační tezaurus využít k poznání minulosti. Málokdy, pokud vůbec, se ovšem vyzdvihuje, že lokalita zachovaná in situ je tím nejlacinějším archeologickým depozitářem. Současná archeologie má nejen omezenou schopnost zpracovat všechny nálezy a interpretovat jejich nálezové souvislosti, ale má ještě omezenější schopnost absorbovat a uložit všechny nálezy z archeologických výzkumů pocházejících v archeologických depozitářích. Problémem současné archeologie je nejen množství, ale také průběžná péče o nálezy v depozitářích, aby nedocházelo k jejich degradaci nebo dokonce sekundárnímu zániku.

Na obecné úrovni by měl být postup po vyzvednutí archeologického nálezu následující: Archeologický nález je po vyjmutí ze svého původního kontextu terénním archeologickým výzkumem laboratorně ošetřen, což spočívá v omytí a grafickém označení tak, aby byl jednoznačně identifikovatelný. Artefakty vyžadující konzervační zásah jsou základním způsobem stabilizovány. Ekofakty jsou zpracovány a vyhodnoceny specialisty a některé se již po vyhodnocení nevracejí do původního nálezového souboru. Výše uvedené lze považovat za tzv. technické zpracování, po jehož dobu se má o archeologické nálezy starat oprávněná organizace. Po jeho ukončení by měly být nálezy předány sbírkotvorné organizaci k muzejní evidenci a trvalému uložení. K tomu však u nás zpravidla nedochází z několika hlavních důvodů. Některé oprávněné organizace nejsou schopny organizačně nebo odborně zajistit dokončení vyhodnocení výzkumu do nálezové zprávy nebo publikace v racionálním termínu ale předpokládají, že se jim to v blíže nespecifikované budoucnosti podaří. Proto se nechtějí nálezového souboru „předčasně“ zbavovat. Obdobně nálezový soubor může být dlouhodobě ve stavu laboratorně nezpracovaném a tudíž nezpůsobilém k předání sbírkotvorné organizaci. Opačný pól představuje fakt, že muzea nemají povinnost ani kvalitně připravený materiál převzít do své archeologické sbírky a zapsat jej do muzejní evidence anebo ho převzít ani nemohou, protože nemají k dispozici dostatečně velké a technicky způsobilé depozitáře (srov. Tomášek v tisku).

4.6. Hospodaření s archeologickým dědictvím cestou přirozeného práva?

Podobně jako si česká archeologie našla vlastní cestu k ochraně in situ i bez maltské úmluvy, nachází si i svoji vlastní cestu mezi řádkami platného, ale zastarávajícího zákona o státní památkové péči¹⁸⁰. Nesoulad mezi ustanoveními zákona a praxí spojenou s ochranou archeologického dědictví ukazuje následující přehled (Bureš 2007, 26-27; 2013a, 14-15). Srovnání pracuje s určitou mírou zevšeobecnění.

Území s archeologickými nálezy

“Má-li se provádět stavební činnost na území s archeologickými nálezy, jsou stavebníci již od doby přípravy stavby povinni tento záměr oznámit Archeologickému ústavu a umožnit jemu nebo oprávněné organizaci provést na dotčeném území záchranný archeologický výzkum.”¹⁸¹

Místo stavby	
<i>Památkový zákon</i> Stavebník vznese dotaz u Archeologického ústavu AV ČR, zda se jím zamýšlená stavba nenachází na území s archeologickými nálezy.	<i>Praxe</i> Takový dotaz stavebník vznáší jen velmi výjimečně. Jestliže tak učiní, tak dotaz položí u nejbližší archeologické instituce, nebo u instituce, která mu je nejlépe známá.
Projektová dokumentace	
<i>Památkový zákon</i> Stavebník obdrží informaci, že se jím zamýšlená stavba nachází na území s archeologickými nálezy, a ohlásí svůj záměr Archeologickému ústavu AV ČR.	<i>Praxe</i> Stavebník předloží svoji již zpracovanou projektovou dokumentaci k územnímu řízení na stavební úřad bez ohledu na archeologii.
Rozhodnutí úřadu	
<i>Památkový zákon</i> Obecní/krajský úřad rozhoduje pouze u zapsaných památek.	<i>Praxe</i> Obecní/ krajský úřad může zmínit možnou přítomnost i jiných než zapsaných archeologických památek nebo nálezů, ale není to jeho povinnost. Možnost výskytu archeologických nálezů se uvádí v celé řadě závazných stanovisek krajských úřadů.
Kdo provádí archeologický výzkum?	
<i>Památkový zákon</i> Archeologický ústav provede výzkum sám nebo pověří jeho provedením jinou oprávněnou organizaci.	<i>Praxe</i> Záchranný archeologický výzkum provede ta oprávněná organizace, která disponuje informacemi o stavební akci. Distribuce může být v některých případech koordinována regionální archeologickou komisí.

¹⁸⁰ Zákon č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči

¹⁸¹ § 22 odst. 2) zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči

Dohoda o provedení archeologického výzkumu

Zákon o státní památkové péči vyžaduje uzavřít před zahájením archeologického výzkumu dohodu: „Archeologický ústav a oprávněné organizace jsou povinny před zahájením archeologických výzkumů uzavřít dohodu s vlastníkem (správcem, uživatelem) nemovitosti, na které se mají archeologické výzkumy provádět, o podmínkách archeologických výzkumů na nemovitosti. Nedojde-li k dohodě, rozhodne krajský úřad o povinnostech vlastníka (správce, uživatele) nemovitosti strpět provedení archeologických výzkumů a o podmínkách, za nichž archeologické výzkumy mohou být provedeny.“¹⁸² V praxi oprávněná organizace navrhne stavebníkovi dohodu o provedení záchranného archeologického výzkumu. Stavebník s návrhem souhlasí a obě strany uzavřou dohodu. Pokud dohoda není podepsána, tak krajský úřad rozhodne o podmínkách archeologického výzkumu. Krajské úřady však neprojevují ochotu rozhodnout o finančních podmínkách záchranného archeologického výzkumu.

Kontrola

Jedinou kontrolou, kterou zavádí zákon o státní památkové péči je oznámení o zahájení archeologického výzkumu a podání zprávy o jeho výsledcích: „Oprávněná organizace je povinna oznámit Archeologickému ústavu zahájení archeologických výzkumů a podat mu o jejich výsledcích zprávu. Jde-li o archeologické výzkumy na území prohlášeném za kulturní památku, národní kulturní památku, památkovou rezervaci nebo památkovou zónu, archeologický ústav a oprávněné organizace oznámí zahájení archeologických výzkumů odborné organizaci státní památkové péče, které podají též zprávu o jejich výsledcích.“¹⁸³

Oznámení	
<i>Památkový zákon</i> Oprávněná organizace oznámí zahájení archeologického výzkumu Archeologickému ústavu a v zákonem vyjmenovaných případech také Národnímu památkovému ústavu.	<i>Praxe</i> Oprávněná organizace předá stavebníkovi terénní nálezovou zprávu. Stavebník si zprávu ponechá jako doklad, že proběhl zákonem vyžadovaný archeologický výzkum. Občas stavebník předá nálezovou zprávu stavebnímu úřadu.

Zpráva o výsledcích archeologického výzkumu

Oprávněná organizace předá zprávu o provedení archeologického výzkumu Archeologickému ústavu AV ČR a v případě, že výzkum proběhl na zapsané památce, v rezervaci atd. podá zprávu o provedení výzkumu též Národnímu památkovému ústavu.

¹⁸² § 22 odst. 1) zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči

¹⁸³ § 21 odst. 4) zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči

Nepředvídaný nález

Institut nepředvídaného nálezu má sloužit jako nástroj ochrany archeologického nálezu před jeho zničením, pokud byl nález učiněn na území, kde se výskyt archeologických nálezů nepředpokládal: "O archeologickém nálezu, který nebyl učiněn při provádění archeologických výzkumů, musí být učiněno oznámení Archeologickému ústavu nebo nejbližšímu muzeu buď přímo, nebo prostřednictvím obce, v jejímž územním obvodu k archeologickému nálezu došlo. Oznámení o archeologickém nálezu je povinen učinit nálezce nebo osoba odpovědná za provádění prací, při nichž došlo k archeologickému nálezu, a to nejpozději druhého dne po archeologickém nálezu nebo potom, kdy se o archeologickém nálezu dověděl."¹⁸⁴

<i>Památkový zákon</i> Při zahájení stavby, na které není zajištěn archeologický výzkum, stavebník narazí na archeologické nálezy. Ihned, nejpozději však do druhého dne ode dne, kdy k nálezu došlo, stavebník nález ohlásí a učiní opatření, aby nález nebyl poškozen nebo zničen.	<i>Praxe</i> Stavebníci nejsou zpravidla schopni rozeznat archeologické nálezy a pokud ano, tak je jen malá pravděpodobnost, že jejich nález přiznají.

Jak vyplývá z této kapitoly, právní normy respektive jejich všeobecně uznávaná interpretace se od praxe neliší pouze ve dvou případech z osmi, a to v případě uzavírání dohody mezi oprávněnou organizací a stavebníkem (a to pouze za předpokladu že stavebník je shodný s vlastníkem/správcem nemovitosti) a v případě odevzdávání zprávy (opět pouze za předpokladu, že není činěn rozdíl mezi nálezovou zprávou, tzv. investorskou či terénní nálezovou zprávou a zprávou o provedení archeologického výzkumu).

Důvodem výzkumu ohrožených lokalit je nahradit mizející archeologická data výsledky archeologického výzkumu, které jsou reprezentovány různými druhy dokumentace a odpověďmi na odborné otázky, které ze zkoumání ohrožené lokality vyplynuly. Bez ohledu na značné rozdíly mezi normami a praxí je pokrytí území republiky alespoň záchranným výzkumem víceméně samozřejmostí. Znamená to, že praxe se neřídí zákonem ale kulturním zvykem. Je otázka, jestli tento zvyk je důsledkem chaosu, nebo jakýmsi přirozeným právem vyplývajícím z vývoje.

¹⁸⁴ § 23 odst. 2) zákona č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči

5. Archeologický projekt

5.1. Struktura archeologického projektu

Za archeologické projekty lze považovat povrchové sběry a jiné nedestruktivní výzkumy, záchranné, zjišťovací a předstihové výzkumy na ohrožených lokalitách, systematické či badatelské terénní výzkumy na neohrožených lokalitách, zpracování starších výzkumů, revizní zpracování nálezového souboru, teoretické zpracování problému, atd. Nejběžnějším archeologickým projektem je terénní výzkum, který z necelých 60% tvoří převažující činnost archeologických institucí ČR (Frolík – Tomášek 2013, 9)

Aby mohl být projekt efektivně zahájen, je třeba jasně formulovat cíle a standardy výsledků, zajistit si finanční zdroje a materiální podmínky potřebné pro realizaci projektu, určit vedoucího projektu, který bude motivovat a koordinovat tým, jmenovat tým, jehož členové budou disponovat potřebnými vědomostmi a budou pokrývat potřebné spektrum specializací, zajistit efektivní komunikaci mezi členy týmu navzájem a mezi týmem a externími spolupracovníky a zajistit systém kontroly kvality a kontroly postupu práce.

Typický archeologický projekt terénního výzkumu má 5 fází: plánování projektu, práce v terénu, zpracování terénní dokumentace a evidence nálezů (tzv. terénní nálezová zpráva), zpracování do nálezové zprávy a zveřejnění formou nálezové zprávy nebo publikace:

1. Plánování projektu

- Důvod pro zahájení projektu
- Rozpočet

2. Práce v terénu

- Věcné schválení projektu, schválení rozpočtu
- Práce v terénu
- Vyhodnocení významu terénního výzkumu.

Pokračovat další fází? —> Ne? —> Dokumentace do archivu

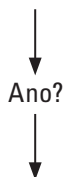

- Kontrola čerpání rozpočtu

3. Zpracování terénní dokumentace a evidence nálezů

- Schválení revidovaného rozpočtu pro pokračování projektu
- Zpracování terénní dokumentace a evidence nálezů
- Vyhodnocení významu zpracování.

Pokračovat další fází? —> Ne? —> Dokumentace do archivu

- Kontrola čerpání rozpočtu

4. Zpracování do nálezové zprávy

- Schválení revidovaného rozpočtu pro pokračování projektu
- Zpracování do nálezové zprávy
- Vyhodnocení významu nálezové zprávy pro určení způsobu jejího zveřejnění
- Schválení nákladů na zveřejnění

5. Zveřejnění a archivování

- Deponování dokumentace v archivu instituce
- Zveřejnění nálezové zprávy
 - Odevzdání do archivu ARÚ
 - Odevzdání do archivu NPÚ
 - Odevzdání investorovi
- Hlášení ARÚ a NPÚ
- Publikace

5.2. Obsah projektu terénního výzkumu

Obsah projektu terénního výzkumu není dosud určen žádným obecně závazným předpisem, jsou však archeologové a instituce, kteří vcelku standardně vypracovávají projekty s přibližně následujícím obsahem:

- a) podnět k výzkumu a identifikace akce;
- b) vymezení území ohroženého činností původce, vymezení plochy archeologického výzkumu v rámci území ohroženého činností původce (vše v absolutních souřadnicích JTSK), odůvodnění vymezení plochy archeologického výzkumu;

- c) přehled předchozího archeologického poznání nejbližšího okolí, v případě výzkumu v zastavěném historickém prostředí také přehled historického vývoje lokality a vývoje výzkumem dotčených historických stavebních konstrukcí;
- d) cíle výzkumu stanovené na základě předchozího archeologického poznání nejbližšího okolí, plánované činnosti původce (např. stavebního projektu), výsledků případného zjišťovacího výzkumu a geologické, pedologické a geomorfologické situace;
- e) postup archeologického výzkumu (např. skryvka ornice – plošný odkryv – dokumentace – zpracování dokumentace – laboratorní ošetření a evidence nálezů – vyhodnocení do náleзовé zprávy – publikace);
- f) metoda výzkumu, zejména se uvede způsob přípravy plochy výzkumu a zázemí výzkumu, způsob provedení odkryvu (plošný odkryv, rozvržení sond), způsob rozebírání archeologických terénů (ruční po přirozených vrstvách, mechanických vrstvách, exkavace objektů, apod.), způsob popisu stratigrafických jednotek a způsob evidence z nich vyzdvižených nálezů, technika provedení terénní dokumentace, způsob odběru vzorků, četnost odběru a předpokládané typy analýz, pro které se vzorky budou odebírat, předpoklad specializovaných posudků a způsob zajištění;
- g) literatura použitá při přípravě projektu
- h) termíny a personální zajištění archeologického výzkumu ve struktuře profese – množství časových jednotek (hodiny, dny)
- i) náklady archeologického výzkumu v jednotkových cenách.

Podnětem pro zpracování projektu archeologického terénního výzkumu bývá nejčastěji potřeba transparentního přístupu k archeologickému výzkumu, aby bylo možno srovnat úvodní záměr (projekt) a konečný výsledek (náleзовá zpráva, publikace). Může se jednat o iniciativu oprávněné organizace, požadavek stavebníka u záchranného archeologického výzkumu, požadavek komise odborníků atd. (Box 2).

Box 2: Příklad projektu předstihového záchranného výzkumu

Projekt předstihového záchranného archeologického výzkumu

1. Geologické a pedologické poměry lokality

- 1.1. Skalní podklad lokality budují prvohorní mořské sedimenty ordovického stáří (břidlice dobrotivského souvrství). Povrch skály byl během starších čtvrtohor hluboce erodován vltavským tokem a následně překryt souvrstvím fluvialních písčitých štěrků. Mocnost terasového tělesa Vltavy je zde odhadována na 6 až 10 metrů.
- 1.2. Na povrch pleistocenních náplavů nasedá souvrství eolických a eolicko-deluviálních zemín – spraší a sprašových hlín. Podle výsledků inženýrsko-geologického mapování činí mocnost sprašového souvrství v místě sledované parcely 2 až 4 metry. Archeologické objekty jsou zahlobeny do svrchních partií hlín eolického původu.
- 1.3. Z hlediska prehistorického osídlování lze přírodní podmínky lokality označit za velmi vhodné – asi 150 m severním směrem probíhalo koryto dnes zaniklého Dejvického potoka, přibližně 100 m jižněji se pak nacházela erozní rýha, navazující na prameniště bezejmenného pravostranného přítoku výše uvedené vodoteče.

2. Archeologie nejbližšího okolí

- 2.1. Archeologické výzkumy a nálezy z lokality a jejího nejbližšího okolí se známou přesnou lokalizací jsou vyneseny do Přílohy 3, přičemž č. 1 na Příloze 3 označuje předmětnou plochu výzkumu (parcely č. 1384 a 1386).
- 2.2. V březnu 1928 prozkoumali L. Hájek s A. Jeništou při výstavbě domu čp. 838 (jeden ze zdemolovaných domů přímo na předmětné ploše výzkumu) porušený hrob kultury se šňůrovou keramikou s nádobkou, náhrdelníkem z lastur a s jinou ozdobou ze psích zubů (č. 2 na Příloze 3, Lutovský – Smejtek 2005, 325).
- 2.3. Na přelomu července a srpna roku 2009 provedla společnost Archeo Pro o.p.s. v Terronské ulici v Praze 6 plošný záchranný výzkum, který navázal na průběžný dohled nad rekonstrukcí povrchu vozovky, chodníků a inženýrských sítí. V prostoru mezi ulicemi Lotyšská a Náměstí Interbrigády bylo těsně pod původní dlažbou ulice prozkoumáno celkem 18 více či méně neporušených sídlištních objektů knovízské kultury mladší doby bronzové. V téměř kruhovém objektu 0200 o průměru 150 cm a zachované hloubce 44 cm, který byl zahloben do sprašového podloží, byl odhalen pohřeb lidského jedince v tzv. nerituální poloze. V zásypu objektu 0200 v bezprostřední prostorové souvislosti s pohřbeným jedincem byl nalezen bronzový rybářský háček, bronzová jehlice, koží roh, fragment opukového kulovitého mlatu s hladce opracovaným povrchem a částí oboustranně kónického průvrtu a zlomek křemencového valounu s negativem konkréce (pseudoartefakt). Nejvýznamnějším nálezem pocházejícím z objektu 0200 je fragment keramické plastiky, který zachycuje spodní část nohy – spodní část holeně a chodidlo - opatřené obuví. Plastika ztvárňuje vysoký typ boty a její výzdoba pravděpodobně odráží podobu skutečné obuvi a dokládá její materiálové složení a způsob upevnění na noze (č. 3 na Příloze 3, Bureš – Drápela – Průchová, v tisku).
- 2.4. Na parcele s vysokoškolskými kolejemi ČVUT čp. 1023 přiléhající k předmětné parcele č. 1386 na severu prozkoumali v roce 1986 M. Bureš s J. Zavřelem pro tehdejší Pražské středisko státní památkové péče a ochrany přírody pec na pálení vápna ze starší doby římské (č. 4 na Příloze 3, Bureš 1989).

- 2.5. V chodníku u domu čp. 660 v Terronské ulici byla v roce 1935 objevena knovízská sídlištní jáma. Další knovízské objekty zde byly objeveny v roce 1946 (č. 5 na Příloze 3, Lutovský – Smejtek 2005, 541)
- 2.6. Na parcelách číslo 1374 a 1382 přiléhajících na jihu k předmětnému pozemku č. 1384 provedl Archeologický ústav AV ČR v Praze v letech 1997 a 1999 před výstavbou obytných domů na nezastavěné ploše mezi ulicemi Terronská a Charlese de Gaulla sondáž. Bylo zde položeno 6 sond o rozměrech 4x4 m, ve kterých bylo prozkoumáno 16 knovízských a 7 štitarských sídlištních jam a několik kúlových jamek. Ze stejného výzkumu pochází i bronzová mince Císaře Constanse (337 -350) ražená v letech 337-340 spolu se známkami osídlení doby římské (č. 6 na Příloze 3, Jančo 1998, 600-602; Lutovský – Smejtek 2005, 541, 819).
- 2.7. Diagonálně přes parcelu zkoumanou Archeologickým ústavem na parcele č. 1378 v ulici Charlese de Gaulla 19 provedla v roce 2010 společnost Labrys o.p.s. zjišťovací výzkum, který dokumentoval zasypanou erozní rýhu původně s vodotečí tvořící přítok Dejvického potoka (č. 7 na Příloze 3, za laskavé sdělení děkujeme Mgr. Jiřímu Vávrovi).
- 2.8. Na křižovatce ulic Charlese de Gaulla a Na Marně prokopal v roce 1928 A. Jeništa část jámy ze starší doby hradištní (č. 8 na Příloze 3, Lutovský – Smejtek, 2005, 905).
- 2.9. Na křižovatce ulic Charlese de Gaulla a Mongolské prozkoumal v roce 1993 M. Kostka z Muzea hlavního města Prahy knovízskou kulturní vrstvu a devět sídlištních objektů (č. 9 na Příloze 3, Lutovský – Smejtek 2005, 541).
- 2.10. Nálezy ze sídlištních objektů doby římské byly získány v roce 1937 do Národního muzea z rozrušených objektů u domu čp. 816 v ulici Charlese de Gaulla (č. 10 na Příloze 3, Lutovský – Smejtek 2005, 818).
- 2.11. Před vilou čp. 840 na křižovatce ulic Charlese de Gaulla a Na Marně byla v roce 1930 nalezena únětická keramika (č. 11 na Příloze 3, Lutovský – Smejtek 2005, 422).
- 2.12. Z větší vzdálenosti od předmětné lokality pocházejí další archeologické nálezy, některé mohou pocházet i z bezprostřední blízkosti, ale jejich lokalizace zůstává nejistá.

3. Cíle předstihového záchranného archeologického výzkumu

- 3.1. Exkavace a dokumentace archeologických nálezů a situací bezprostředně ohrožených plánovanou výstavbou.
- 3.2. Sledování a studium transformačních procesů v podmínkách přirozeného půdotvorného procesu.
- 3.3. Rozvoj metodiky identifikace archeologických struktur/objektů v rámci vrstev s antropogenními vlivy na základě sledování distribuce artefaktů a ekofaktů ve vertikálním i horizontálním směru.
- 3.4. Testování metodiky identifikace archeologických pravěkých stratigrafických jednotek na základě sledování geochemických faktorů (srovnání geochemismu vrstev a objektů v rámci lokality, srovnání s lokalitami Vysočany Ocelářská, Čakovice Schoellerova příp. Veleslavín U Zámečku).
- 3.5. Komplexní geologicko-pedologický, archeobotanický a archeozoologický výzkum s cílem rekonstruovat přírodní prostředí bezprostředního zázemí lokality s výhledovou možností zasadit zkoumanou lokalitu do rekonstrukční mapy pravěkého přírodního prostředí širší oblasti Bubenče, Dejvic, Vokovic, Veleslavína, Liboce a Ruzyně a následného sledování závislosti charakteru pravěkého osídlení na přírodním prostředí.
- 3.6. Identifikace jednotlivých komponent sídelních areálů zejména knovízské kultury a osídlení doby římské ve zkoumaném prostoru s cílem rekonstrukce sídelních areálů v bližším

okolí (viz 2. Archeologie nejbližšího okolí) s možností studia sídelních areálů v širším kontextu oblastí uvedené v 3.5.

- 3.7. Analýza areálu, v jehož rámci se nacházel tzv. nerituální pohřeb v kulturní jámě s nálezem fragmentu plastiky nohy s obuví z prostoru vozovky Terronské ulice.
- 3.8. Studium dílčích problémů, jejichž možnost sledování se vyjeví až na základě empirických zjištění terénním výzkumem jako je např. archeologický a antropologický výzkum dalších tzv. nerituálně pohřbených jedinců v kulturních jámách knovízské kultury, způsoby a okolnosti pohřbívání apod.
- 3.9. Rozvoj metodiky provádění záchranného archeologického výzkumu v místech s možným výskytem nálezů nebo situací předkeramického pravěku.

4. Postup předstihového záchranného archeologického výzkumu

- 4.1. Skrývka. Na základě výsledků zjišťovacího archeologického výzkumu bude stavebníkem provedena skrývka ornice na celé ploše budoucí zástavby. S výjimkou plochy A a B (okrově zvýrazněné plochy na Příloze 1), která byla vybrána pro výzkum kulturní vrstvy podstatným vzorkem z důvodu její nejlepší zachovalosti, bude dále skryta i nestejněmórně mocná kulturní vrstva v prostoru plochy C (zelená plocha na Příloze 1). Podkladem pro skrývku je kótovaný plán lokality připravený geodetickou skupinou oprávněné organizace (Příloha 2).
- 4.2. Exkavace a dokumentace. Po provedení skrývky a začistění plochy bude zahájena exkavace paralelně na plochách A,B,C.
- 4.3. Dokončení exkavace. Po dokončení terénního výzkumu pravěké kulturní vrstvy na plochách A a B bude provedena exkavace zahloubených objektů, které se nacházely stratigraficky pod touto vrstvou.
- 4.4. Dokončení dokumentace a předání. Po dokončení kompletní měřičské, kresebné a fotografické dokumentace, která však bude probíhat průběžně, bude plocha výzkumu předána stavebníkovi.
- 4.5. Dohled nad těžbou. Po zahájení stavby bude sledována těžba jednoho plánovaného podzemního podlaží předem stanoveným způsobem za účelem identifikace případných situací předkeramického pravěku in situ a v případě jejich výskytu jejich podrobný výzkum. Paralelní sběr případných redeponovaných artefaktů tohoto období.
- 4.6. Zhodnocení a revize terénní části. Po ukončení terénní části bude tato část předběžně vyhodnocena, aby byly v případě potřeby stanoveny priority zpracování.
- 4.7. Zpracování dokumentace, laboratorní ošetření a evidence nálezů. Výsledkem této fáze bude nálezová zpráva.
- 4.8. Zhodnocení a revize zpracování. Je pravděpodobné, že některá zjištění učiněná v průběhu terénní části výzkumu si zaslouží vyšší míru zpracování. V procesu zhodnocení a revidování zpracování bude vyhodnoceno, které součásti výzkumu si zasluhují podrobné zpracování a vyhodnocení a tato potřeba bude porovnána s finančními zdroji projektu.
- 4.9. Podrobné zpracování a vyhodnocení. Nastane v případě souladu potřeb a možností na základě zhodnocení a revize zpracování. Výsledkem této fáze by byla stat v odborném periodiku.
- 4.10. Koreferentské komise. Komise koreferentů by se sešly v následujících uzlových momentech:
 - 4.10.1. po provedení skrývky dle bodu 4.1. Projektu,
 - 4.10.2. v poslední čtvrtině výzkumu dle bodu 4.2. Projektu,
 - 4.10.3. po zahájení těžby dle bodu 4.5. Projektu,

- 4.10.4. v případě podrobného výzkumu uvedeného v bodě 4.5. Projektu,
- 4.10.5. po ukončení terénní části výzkumu – bod 4.6. Projektu
- 4.10.6. po ukončení zpracování – bod 4.8. Projektu.

5. Metodika předstihového záchranného archeologického výzkumu

- 5.1. Půda s antropogenními vlivy bude zkoumána v ploše A 2 - 4 čtverci o rozměrech 4 x 4 m, v ploše B bude zkoumána minimálně 2 čtverci o rozměrech 4 x 4 m. Plochy A i B mají rozlohu 4 čtverců 4 x 4, aby zůstala možnost výběru respektive náhrady, ohraničených kontrolním blokem o šíři 1 m. Kontrolní blok umožňuje vytvoření dokumentovatelných řezů na vnějších hranách čtverců.
- 5.2. V plochách A a B budou čtverce 4 x 4 m rozděleny na kvadranty 0,5 x 0,5 m v horizontálním směru a kvadranty budou odebírány po 0,1 m vrstvách ve vertikálním směru šachovnicovitě. V jednotlivých takto vzniklých kontextech/stratigrafických jednotkách budou odebírány všechny artefakty i ekofakty a jejich původ bude zaznamenáván do předdefinovaných formulářů s maticovým označením. Vybrané sloupce budou proplavovány.
- 5.3. Z každého kontextu dle bodu 5.2. Nástinu budou odebírány vzorky pro měření měrné hustoty, magnetické objemové susceptibility a dielektrické konstanty.
- 5.4. V ploše C proběhne standardní exkavace objektů. Z každého objektu budou odebírány vzorky pro plavení o objemu 50-100 l. Objekty obsahující lidské kosti budou exkavovány a dokumentovány antropologem. V případě zjištění obytných staveb nebo hrobů budou odebrány specialistou vzorky pro fosfátovou analýzu.
- 5.5. Těžba podzemního podlaží bude probíhat v jedné etáži o mocnosti cca 2 m. Šířka jednotlivých těžných pásů v etážích bude maximálně 5 m. Po celou dobu těžby bude čelba hlídána specialistou. Čela pásů etáží budou začišťována a podrobně dokumentována pomocí fotogrammetrie a prostorově zaměřené kresby. Na vybraných místech bude prováděna dokumentace geologických profilů a vzorkování pro geochemickou, zrnitostní a další analýzy. V případě výskytu archeologických situací předkeramického pravěku in situ proběhne podrobný výzkum ve čtvercové síti a budou odebrány vhodné vzorky na analýzy (například chemická a zrnitostní analýza, termoluminiscence, pylová analýza, analýza půdní mikromorfologie).
- 5.6. Primární dokumentace bude zaznamenávána do předdefinovaných formulářů, terénní dokumentace po revizi a fotogrammetrie bude digitalizována.

6. Termíny a personální zajištění předstihového záchranného archeologického výzkumu

- 6.1. **Skrývka.**
Dohled nad skrývkou po celou dobu jejího provádění a začištění
1 vedoucí specialista archeologického výzkumu – 10 pracovních dnů
2 geodeti – 2 pracovní dny
5 pracovníků archeologického výzkumu – 7 pracovních dnů
1 archeolog – 2 pracovní dny
Celková doba trvání – 10 pracovních dnů
- 6.2. **Exkavace a dokumentace**
Plocha A – 2 čtverce
4 pracovníci archeologického výzkumu – 10 pracovních dnů
1 specialista archeologického výzkumu – 10 pracovních dnů
2 geodeti – 2 pracovní dny

Plocha B – 2 čtverce

4 pracovníci archeologického výzkumu – 10 pracovních dnů

1 specialista archeologického výzkumu – 10 pracovních dnů

2 geodeti – 2 pracovní dny

Plocha C

1 vedoucí specialista archeologického výzkumu – 30 pracovních dnů

2 specialisti archeologického výzkumu – 20 pracovních dnů

15 pracovníků archeologického výzkumu – 30 pracovních dnů

2 geodeti – 7 pracovních dnů

Všechny plochy

1 kvartérní geolog – 2 pracovní dny

1 antropolog – 5 pracovních dnů

1 archeolog – 10 pracovních dnů

Celková doba provádění exkavace a dokumentace – 30 pracovních dnů

6.3. **Dohled nad těžbou**

1 vedoucí specialista archeologického výzkumu – 3 pracovní dny

2 pracovníci archeologického výzkumu – 3 pracovní dny

1 archeolog – 2 pracovní dny

2 geodeti – 2 pracovní dny

1 kvartérní geolog – 1 pracovní den

Celková doba provádění dohledu nad těžbou – 5 pracovních dnů

6.4. **Zpracování dokumentace, vyhodnocení nálezové situace**

1 vedoucí specialista archeologického výzkumu – 30 pracovních dnů

1 kvartérní geolog – 3 pracovní dny

1 antropolog – 5 pracovních dnů

1 archeolog – 10 pracovních dnů

1 geodet – 10 pracovních dnů

Celková doba provádění – 6 měsíců

6.5. **Laboratorní ošetření, evidence a vyhodnocení nálezů a vzorků**

1 vedoucí specialista archeologického výzkumu – 15 pracovních dnů

7 pracovníků archeologického výzkumu (mytí, číslování, plavení) – 30 pracovních dnů

1 antropolog – 1 pracovní den

1 archeobotanik – 10 pracovních dnů

1 archeozoolog – 10 pracovních dnů

1 geochemik – 10 pracovních dnů

1 archeolog – 5 pracovních dnů

Celková doba provádění – 6 měsíců

6.6. **Celkové vyhodnocení, textace a kompletace nálezové zprávy**

1 asistent archeologického výzkumu – 10 pracovních dnů

1 archeolog – 10 pracovních dnů

1 geodet (tisk plánů) – 2 pracovní dny

7. Náklady předstihového záchranného archeologického výzkumu

Viz rozpočet v Příloze 4

8. Použitá literatura

Bureš, M. 1989: Pec na pálení vápna laténsko-římského horizontu v Bubenči. *Archaeologica Pragensia* 10, 63-76.

Bureš, M. – Drápela, L. 2012: Sídliště knovízské kultury v Praze-Bubenči s nálezem plastiky ve tvaru obuvi. *Archaeologica Pragensia* 21, 65-87.

Ernée, M. 2008: Pravěké kulturní souvrství jako archeologický pramen. Praha: Archeologický ústav AV ČR, Praha, v.v.i.

Jančo, M. 1998: Nález římské mince v Praze 7-Bubenči. *Archeologické rozhledy* 50, 600-602.

Kuna, M. a kol. 2004: *Nedestruktivní archeologie*, Praha: Academia.

Lutovský, M. – Smejtek, L.(eds.) 2005: *Pravěká Praha*, Praha: Libri.

Neustupný, E. 2007 : *Metoda archeologie*, Plzeň: Aleš Čeněk.

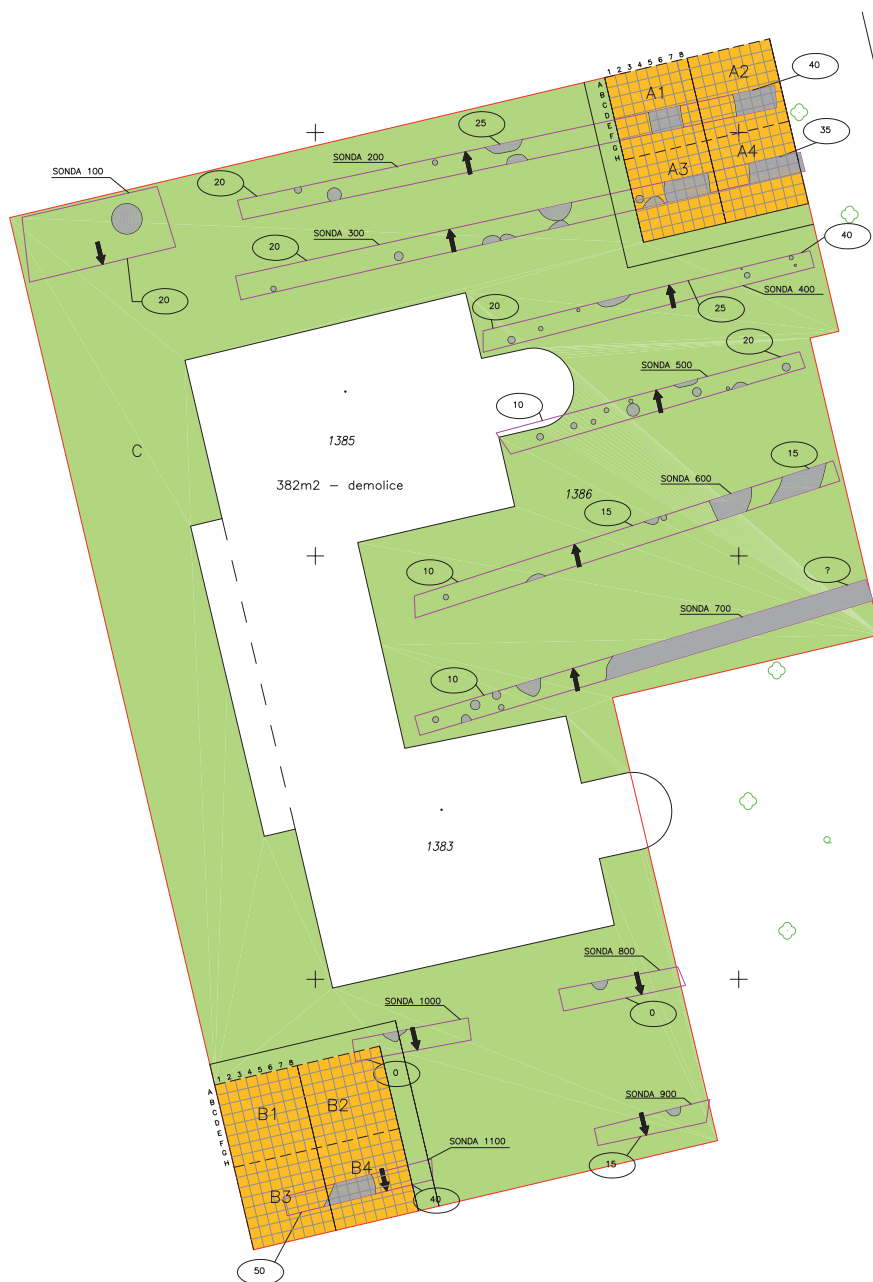
Schiffer, M. B. 1996: *Formation Processes of the Archaeological Record*. Salt Lake City: University of Utah Press.

Přílohy:

- Příloha 1: plán ploch s uvedenými mocnostmi vrstvy půdy s antropogenními vlivy
- Příloha 2: celkový plán plochy výzkumu s uvedenými kótami současného povrchu a kótami povrchu pro další výzkum po skrývce
- Příloha 3: archeologické výzkumy a nálezy z lokality a jejího nejbližšího okolí se známou přesnou lokalizací
- Příloha 4: rozpočet

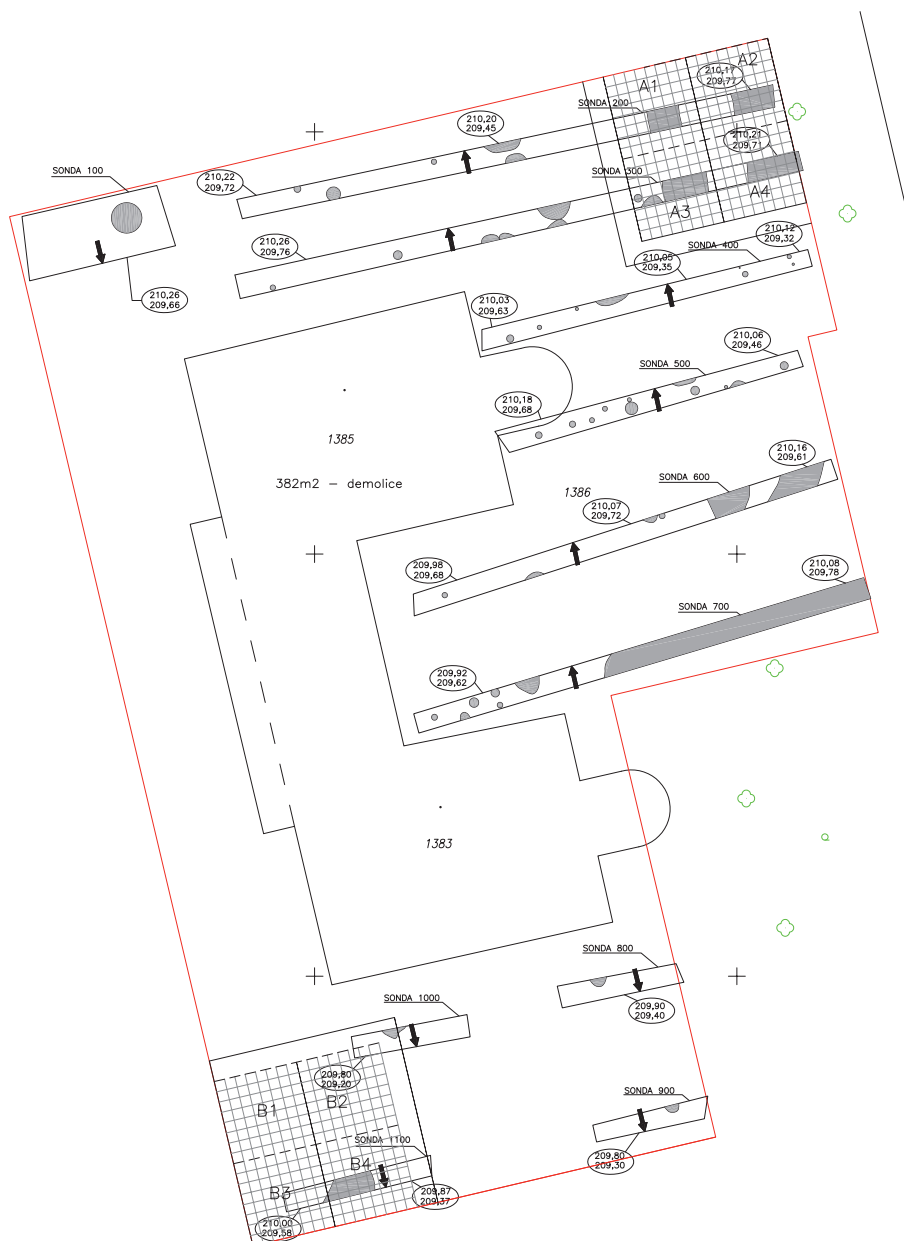
Box 2: Příklad projektu předstihového záchranného výzkumu

Příloha 1: Plán ploch s uvedenými mocnostmi vrstvy půdy s antropogenními vlivy

Box 2: Příklad projektu předstihového záchranného výzkumu

Příloha 2: Plán plochy výzkumu s uvedenými kótami současného povrchu a kótami povrchu po další výzkum po skrývce

Box 2: Příklad projektu předstihového záchranného výzkumu

Příloha 3: Archeologické výzkumy a nálezy z lokality a jejího nejbližšího okolí se známou přesnou lokalizací

Box 2: Příklad projektu předstihového záchranného výzkumu

Příloha 4: Rozpočet

Rozpočet předstihového záchranného archeologického výzkumu

Terénní část předstihového záchranného archeologického výzkumu

Skrývka - 10 pracovních dnů

Funkce / výkon	počet prac.	Kč/ hod *	počet dnů po 8 hod	celkem
archeolog	1	400	2	6 400,00 Kč
vedoucí specialista archeologického výzkumu	1	300	10	24 000,00 Kč
pracovník archeologického výzkumu	5	100	7	28 000,00 Kč
zázemí (buňky, sociální zařízení, el. proud)	-	-	-	6 000,00 Kč
měření a dokumentace	2	300	2	9 600,00 Kč
celkem				74 000,00 Kč

Exkavace a dokumentace - 30 pracovních dnů

Funkce / výkon	počet prac.	Kč/ hod	počet dnů po 8 hod	celkem
archeolog	1	400	10	32 000,00 Kč
kvarterní geolog	1	400	2	6 400,00 Kč
antropolog	1	400	5	16 000,00 Kč
vedoucí specialista archeologického výzkumu	1	300	30	72 000,00 Kč
specialista archeologického výzkumu	2	200	30	96 000,00 Kč
pracovník archeologického výzkumu	18	100	30	432 000,00 Kč
zázemí (buňky, sociální zařízení, el. proud)	-	-	-	54 000,00 Kč
měření a dokumentace	2	300	6	28 800,00 Kč
celkem				737 200,00 Kč

Dohled nad těžbou - 5 pracovních dnů

Funkce / výkon	počet prac.	Kč/ hod	počet dnů po 8 hod	celkem
archeolog	1	400	2	6 400,00 Kč
kvarterní geolog	1	400	1	3 200,00 Kč
vedoucí specialista archeologického výzkumu	1	300	3	7 200,00 Kč
pracovník archeologického výzkumu	2	100	3	4 800,00 Kč
zázemí (buňky, sociální zařízení, el. proud)	-	-	-	6 000,00 Kč
měření a dokumentace	2	300	2	9 600,00 Kč
celkem				37 200,00 Kč

Terénní část archeologického výzkumu celkem

848 400,00 Kč

Box 2: Příklad projektu předstihového záchranného výzkumu

Příloha 4: Rozpočet

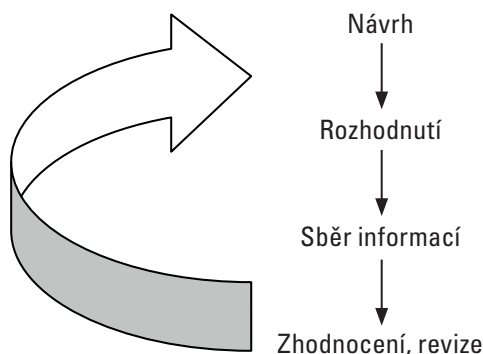
Předstihový záchranný archeologický výzkum - zpracování 6 měsíců				
Zpracování dokumentace, vyhodnocení nálezové situace				
Funkce / výkon	počet prac.	Kč/ hod	počet dnů po 8 hod	celkem
archeolog	1	400	10	32 000,00 Kč
kvarterní geolog	1	400	3	9 600,00 Kč
antropolog	1	400	5	16 000,00 Kč
vedoucí specialista archeologického výzkumu	1	300	30	72 000,00 Kč
měření a dokumentace	1	300	10	24 000,00 Kč
celkem				153 600,00 Kč
Laboratorní ošetření, evidence a vyhodnocení nálezů a vzorků				
Funkce / výkon	počet prac.	Kč/ hod	počet dnů po 8 hod	celkem
archeolog	1	400	5	16 000,00 Kč
archeobotanik	1	400	10	32 000,00 Kč
antropolog	1	400	1	3 200,00 Kč
archeozoolog	1	400	10	32 000,00 Kč
geochemik	1	400	10	32 000,00 Kč
vedoucí specialista archeologického výzkumu	1	300	15	36 000,00 Kč
pracovník archeologického výzkumu	7	100	30	168 000,00 Kč
celkem				319 200,00 Kč
Celkové vyhodnocení, textace a kompletace nálezové zprávy				
Funkce / výkon	počet prac.	Kč/ hod	počet dnů po 8 hod	celkem
archeolog	1	400	10	32 000,00 Kč
asistent archeologického výzkumu	1	300	10	24 000,00 Kč
zpracování měření a dokumentace	1	300	2	4 800,00 Kč
celkem				60 800,00 Kč
zpracování archeologického výzkumu celkem				533 600,00 Kč
Předstihový záchranný archeologický výzkum celkem				1 382 000,00 Kč

Oprávněná organizace si vyhrazuje právo přesunu jednotlivých položek mezi sebou při respektování maximální nepřekročitelné ceny.
Ceny jsou uvedeny bez DPH.

* položkové ceny jsou fiktivní

5.3. Kontrola plnění projektu

Při přípravě a realizaci projektu se vychází z jeho struktury (kapitola 5.1.). V rámci řešení projektu lze rozeznat cyklicky se opakující kroky (English Heritage 1991, 7):

Průběžné sledování kroků je základem úspěšného řízení archeologického projektu. Postup od jedné fáze výzkumu k druhé by měl být podmíněn věcnou kritikou a kontrolou čerpání rozpočtu během předchozí fáze projektu. Teprve po zjištění, že skutečný postup prací i postup čerpání rozpočtu jsou v souladu s původním projektem, je možno přistoupit k řešení další fáze. V případě, že dojde k odchýlkám, je třeba revidovat jak rozpočet, tak věcný záměr další fáze projektu. Obdobně se postupuje i v případě harmonogramu.

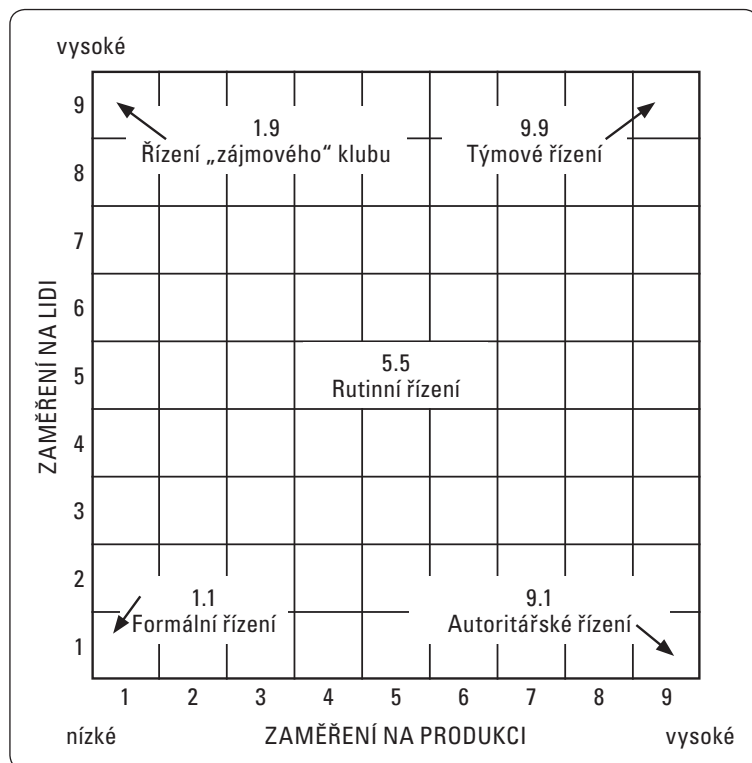
5.4. Tým a produktivita výzkumné práce

Doby, kdy bylo možno realizovat archeologický projekt v jedné osobě, jsou nenávratně pryč. I ten nejlépe připravený projekt většinou nelze realizovat v jedné osobě. Pro rozsáhlé archeologické projekty je většinou zapotřebí sestavit tým. Tým je zpravidla malou skupinkou lidí (7–12), kterou spojuje společný cíl, působení jednotlivých členů na sebe navazuje a vzájemně se doplňuje. Členové týmu mají rovnoprávné postavení a jsou mezi nimi jasně vymezené odpovědnosti a role. V týmu probíhá jednoznačná efektivní komunikace a vznikající spory jsou konstruktivně řešeny, panuje všeobecná ochota a schopnost hodnotit proces spolupráce, vládne klima důvěry a jsou navázány dobré mezilidské vztahy (Plamínek – Svatoš – Hledíková – Babouček – Jandáková – Zetěk 1996, 33).

Optimální archeologický tým obsahuje nejen odborníky specializované na jednotlivé dílčí úkoly, jejichž řešení se předpokládá, ale i technické pracovníky. Vhodné je, jestliže tým pokrývá nejen spektrum odborností, ale i spektrum osobnostních charakteristik. Osobnostní charakteristiky jsou pak určující pro ustanovení týmových rolí (např. vymýšlejší, konající, řídící atd.). Každý tým musí mít svého vedoucího. Základní projektové týmy bývají pro účely rozsáhlých terénních výzkumů rozšiřovány o manuální pracovníky, kteří se až na výjimky ne-

stávají členy projektového týmu, ale pracovní kolektiv jednoho projektu tím může narůst i na několiknásobek velikosti běžného projektového týmu.

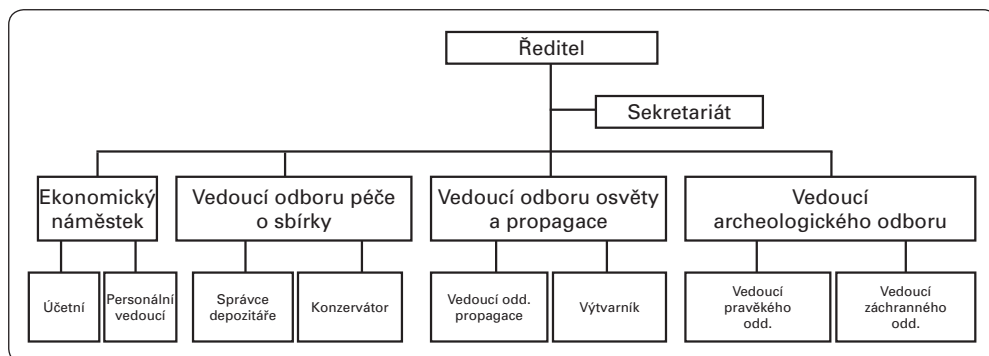
Tým může pracovat sám o sobě, anebo může pracovat několik týmů v rámci celého pracoviště. Týmy mohou být sestavovány na různě dlouhá období v závislosti na délce projektu resp. projektů, které tým řeší. Možnost pracovat týmově v rámci pracoviště je značnou měrou podmíněna způsobem řízení a strukturou organizace pracoviště.

Box 3: Manažerská mřížka (podle Plamínek – Svatoš – Hledíková – Babouček – Jandáková – Zetěk 1996, 42)

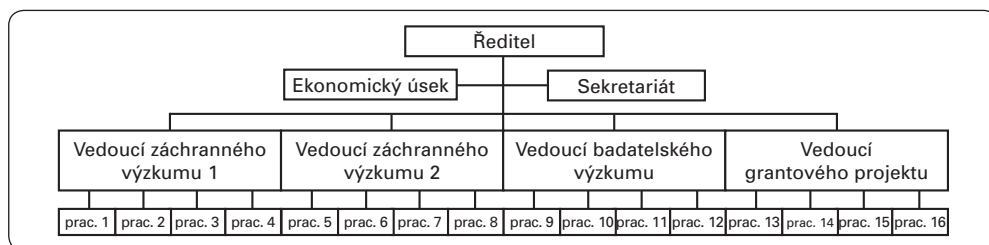
Tzv. manažerská mřížka v Boxu 3 znázorňuje jednotlivé typy řízení v závislosti na jejich zaměření. V domácím archeologickém prostředí se ovšem běžně nesetkáváme s celým spektrem uvedeným v mřížce. Pro autoritářské vedení je v institucích zabývajících se archeologií málo prostoru kde uplatňovat autoritu. Můžeme se však setkat jak s formálním vedením (vedoucímu nejde ani o lidi ani o výsledek, věci běží samospádem), tak s řízením „zájmového“ klubu (vedoucí se zaměřuje především na vytváření příjemných mezilidských vztahů, což vede k volnému pracovnímu tempu). Nejčastějším typem řízení zejména ve velkých institucích je rutinní vedení (vedoucí se snaží nejít do konfliktu s podřízenými, na druhou stranu se však snaží udržet určitou míru pracovní morálky a dosáhnout tak nějakých výsledků), nicméně neoptimálnějším a to nejen pro archeologii je vedení týmové.

Mezi archeologickými institucemi respektive mezi institucemi, které mají větší nebo menší archeologická pracoviště, lze rozeznávat tři typy organizační struktury, v jejichž rámci lze více či méně uplatňovat zásady týmové práce.

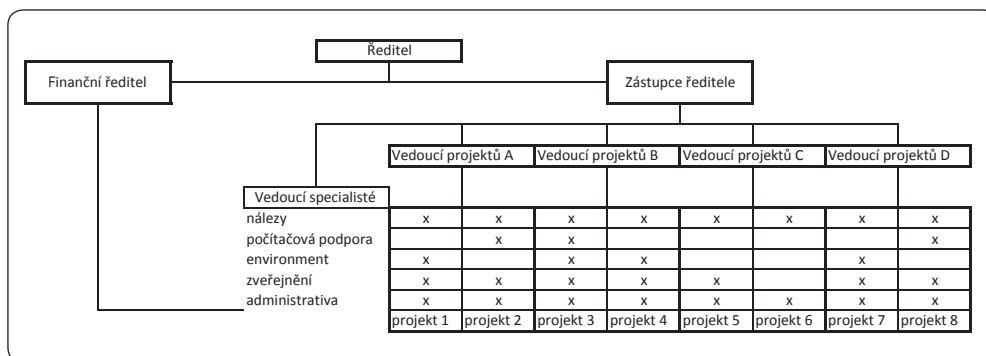
Box 4: Funkcionální organizační struktura na příkladu většího regionálního muzea

V našich podmínkách nejběžnější strukturou je funkcionální organizační struktura (Box 4), běžná ve velkých státních a krajských organizacích zejména muzejního nebo památkového typu. Tento model je vysoce hierarchický a z důvodu kontroly toku peněz ze státního rozpočtu v podstatě kopíruje strukturu státních úřadů. Odpovědnosti jsou delegovány z vyšších na nižší vedoucí až na jednotlivé pracovníky. Pravomoci naopak zůstávají na vyšších vedoucích. Práce je relativně jasně rozdělena mezi jednotlivá oddělení a dále mezi jednotlivé pracovníky. Prostoru pro vytvoření týmu je relativně málo: pouze při řešení konkrétního úkolu, nejčastěji v rámci jednoho oddělení se ad hoc vytvářejí nevelké týmy pracující po dobu trvání daného úkolu (např. příprava expozice či výstavy).

Box 5: Projektová organizační struktura oprávněné organizace

Na rozdíl od funkcionální struktury je projektová struktura (Box 5) dostatečně flexibilní, prostor pro vytváření týmů v rámci realizace projektů je veliký. Aparát organizace je minimální a zajišťuje kontinuitu a servis vedoucím projektů. Vedoucí projektů jsou velice samostatní a mají vysoké pravomoci i odpovědnosti. Tento model však může vést k dezintegraci pracoviště a v případě archeologie může dojít k neekonomickému využívání technické a speciální podpory: každý projektový tým bude mít například svoji keramickou laboratoř, své dodavatele kresličských či konzervátorských prací bez ohledu na to, zda by nebylo výhodnější zřídit pro více týmů jednu konzervátorskou dílnu, nebo keramickou laboratoř.

Box 6: Příklad maticové organizační struktury archeologické instituce (podle Lawson 1997, Figure 14.3)

Patrně nejvýhodnějším modelem pro archeologickou instituci je maticová organizační struktura (Box 6). Ta je ovšem také nejnáročnější pro management. Projekty jsou řízeny samostatně svými vedoucími, kteří za ně nesou vysokou míru odpovědnosti a pro řešení projektu a řízení zainteresovaného týmu jsou vybaveni potřebnými pravomocemi. Týmová spolupráce se odehrává nejen v rámci řešení projektů, ale i mezi jednotlivými vedoucími specialisty (na schématu v Boxu 6 ve svislém směru). Vedoucí specialisté se po dobu jejich působení na konkrétním projektu stávají součástí příslušného týmu (na schématu v Boxu 6 ve vodorovném směru). Maticová struktura navíc umožňuje, aby jedna a táž osoba byla zároveň vedoucím projektu a zároveň vedoucím specialistou participujícím na jiném projektu či projektech (Lawson 1997, 156). Výhoda vysoké flexibility a možnosti téměř absolutního využití všech volných kapacit však s sebou nese kromě vysokých nároků na řízení také proměnlivost, která je zároveň hlavním rizikem tohoto modelu. Organizačně nezvládnutá organizace s maticovou strukturou se rychle utápí v chaosu.

5.5. Prezence archeologického projektu

Potřeba popularizace a vzdělávání v archeologii je výstižným způsobem charakterizována v článku 9/1 tzv. Maltské konvence, který zavazuje smluvní strany „realizovat vzdělávací aktivity s cílem zvyšovat a rozvíjet uvědomění veřejného mínění o hodnotě archeologického dědictví pro pochopení minulosti a o tom, co je pro toto dědictví hrozbou“¹⁸⁵.

Morální povinností archeologa tudíž je veřejnost informovat odpovídajícím způsobem tj. nejen občasnými výstavami a expozicemi v muzeích. Lidé jsou dnes zvyklí, že informace za nimi přicházejí, spíše než aby sami informace vyhledávali. Z těchto uvedených důvodů nelze považovat čas strávený informováním médií a veřejnosti za ztracený, a to i v případě, že media se s archeologickou informací nevypořádají podle archeologových představ. Je třeba si uvědomit, že taková informace není určena archeologické obci, ale nejširší veřejnosti. Bývá tedy cennější dostat do povědomí veřejnosti to, že se v regionu provádějí archeologické vý-

¹⁸⁵ Mezinárodní smlouva č. 99/2000 Sbírky mezinárodních smluv

zkumy, že existuje památková péče, nebo že v jejich městě/vsi byl učiněn významný archeologický nález, než přesnou informaci o datování takového zveřejněného nálezů.

5.5.1. Dny otevřených archeologických výzkumů

Pro osvětlení smyslu a pro představení výsledků terénních archeologických výzkumů nejširší veřejnosti z bezprostředního okolí právě zkoumané lokality jsou nejvhodnější dny otevřených archeologických výzkumů (obr. 17) a ještě podstatně méně náročné informační tabule např. na hrazení zkoumané plochy (obr. 18). Stovky návštěvníků dokládají značný zájem o archeologické památky a indikují obrovský potenciál, který obor dosud nedokáže využít (obr. 19).

obr. 17

Den otevřeného archeologického výzkumu (Mladá Boleslav 2009). Foto P. Kacel.

obr. 18

Informační tabule na archeologickém výzkumu (Praha – Liboc, 2004). Foto autor.

5.5.2. Tiskové zprávy

Nejběžnějším způsobem komunikace archeologie s širokou veřejností jsou zprávy v tisku a v nových médiích zejména na internetu. Představitelé médií zejména regionálního či lokálního rázu se většinou sami zajímají o archeologické nálezy a výzkumy v jejich regionu, pokud se o nich náhodou dovědí. Archeolog by ovšem neměl informovanost veřejnosti ponechávat na náhodě.

K efektivní komunikaci archeologa s médii slouží tisková zpráva. Čím precizněji je tisková zpráva zpracována tím menšímu riziku jejího zkomolení redaktorem se archeolog vystavuje. Pro zpracování tiskové zprávy platí velice jednoduché zásady: Zpráva nesmí být delší než jedna strana, optimální délka je tři čtvrtiny strany. V prvních dvou větách musí být upoutána pozornost čtenáře, nález musí být pocho-pitelnou a co nejméně odbornou formou představen. Následuje popis nálezových okolností

obr. 19

Fronta zájemců o návštěvu otevřeného archeologického výzkumu na Staroměstském náměstí v Mladé Boleslavi (2009). Foto P. Kacel.

eventuálně některé údaje odbornějšího rázu. Nesmí chybět hypotéza interpretace nálezu. Před koncem se umísťují provozní informace např. o délce trvání výzkumu a jeho výhledech do budoucna. Referují-li se movité nálezy, měla by být v závěru zprávy umístěna informace o tom, kdy a kde (rámcově) je čtenář bude moci spatřit. Součástí tiskové zprávy musí být kontaktní telefonní číslo a jméno osoby, která může poskytnout další informace. V době mobilních telefonů je přirozeně nejvhodnější, aby kontakt byl přímo na vedoucího výzkumu. Pakliže se žurnalista rozhodne zprávu zveřejnit, nepřipadá v úvahu, že bude tři dny shánět vedoucího výzkumu. Buď sežene informace ještě téhož dne, nebo zprávu neuveřejní, nebo ji uveřejní tak, jak ji pochopil, což může přirozeně vést k dezinformaci.

Tiskovou zprávu lze dnes nejlépe distribuovat e-mailem. Zprávu zpravidla stačí zaslat ČTK, pokud necílíme pouze na vybraná např. regionální média. Tisková zpráva se též běžně umísťuje na vlastní webové stránky a následně se na ní jen odkazuje. Obdobně lze postupovat i ve styku se zpravodajskými internetovými servery, které navíc mají výhodu v rychlosti, jakou jsou schopny zprávu rozšířit.

5.5.3. Televize a rozhlas

Jak rozhlas, tak televize využívají servisu ČTK a v případě zájmu se obrací s žádostí o přímé vstupy. Regionální rozhlasovou stanicí, která uvádí regionální zpravodajství, je vhodné informovat přímo obdobně jako regionální tisk tiskovou nebo telefonickou zprávou. Kontaktovat televizi přímo je vhodné jenom když si autor výzkumu je jistý, že je co ukazovat. Televize je vizuální medium, nález či výzkum musí být tudíž divákem vizuálně uchopitelný a pochopitelný. Zájem televize je velmi proměnlivý, obecně platí, že zájem mají kanály vysílající regionální zpravodajství, často též ranní vysílání zpestřují své komponované pořady aktuálními vstupy tohoto druhu. V každém případě archeolog musí počítat s tím, že televizi se musí chvíli na lokalitě či u nálezu věnovat v termínu, který vyhovuje televizi, ale již nemusí vyhovovat archeologovi.

U příležitosti významných objevů či rozsáhlých výzkumů je vhodným způsobem prezentace i tisková konference, která umožňuje zúčastněným bezprostředně reagovat ať již otázkou nebo odpovědí (obr. 20).

obr. 20

Tisková konference u příležitosti zahájení archeologického výzkumu na stavbě dálnice D47 (Olomouc 2003). Foto autor.

6. Smluvní archeologie

6.1. Terénní výzkum ve smluvní archeologii

Rozhodující procento terénních výzkumů se dnes odehrává v prostředí tzv. smluvní archeologie. Termín smluvní archeologie vyjadřuje skutečnost, že se jedná o archeologický výzkum přímo nebo potencionálně ohrožené lokality a je prováděn na základě smlouvy/dohody mezi klientem (např. stavebníkem, investorem) a organizací oprávněnou k provádění archeologických výzkumů, na jejímž základě klient rovněž uhradí oprávněné organizaci náklady archeologického výzkumu. Součástí smluvní archeologie tedy nejsou především badatelské výzkumy, ale ani nijak výjimečné záchranné výzkumy prováděné na vlastní náklady oprávněné organizace nebo výzkumy financované z dotace (např. výzkumy v místech výstavby rodinných domků). Pro takto prováděný výzkum ze smlouvy vyplývají jasně stanovené podmínky, způsob úhrady nákladů výzkumu a konkrétní termín jeho provedení (Bureš 1997).

Při jednáních s investory se v rámci smluvní archeologie vychází zejména z následujícího principu: Jestliže je záměrem stavebníka, resp. investora, profitovat z investiční akce realizované na archeologické lokalitě, daňoví poplatníci by neměli nést břemeno nákladů nezbytné záchrany archeologických památek. Náklady na záchranný výzkum by měl plně hradit investor (Lawson 1997). Tento princip nachází dostatečnou podporu v platném památkovém zákoně¹⁸⁶. Hrazení výzkumu z veřejných prostředků by mělo nastat pouze v případě, kdy účelem investice je nezisková činnost.

Smluvní archeologie se realizuje v následujících stupních:

1. navázání kontaktu se stavebníkem/investorem a získání dokumentace ⇒ kontaktní dopis
2. zaujetí stanoviska ke stavebnímu projektu ⇒ písemné vyjádření, návrh řešení
3. smluvní jednání ⇒ smlouva
4. vlastní archeologický výzkum ⇒ nálezová zpráva, publikace

Kontaktní dopis vyzývá stavebníka/investora ke včasnému zahájení jednání o archeologickém výzkumu: čím dříve se začne o archeologickém výzkumu jednat, tím větší je pravděpodobnost, že stavebníkovy/investorovy výdaje nebudou vyšší než je nezbytně nutné. Kontaktní dopis dále upozorňuje na fakt, že nutnost archeologického výzkumu vyplývá ze zákona a vyzývá stavebníka/investora k dodání všech dostupných informací potřebných k zaujetí stanoviska ke stavebnímu projektu.

¹⁸⁶ Zákon č. 20/87 Sbírky o státní památkové péči

Informace potřebné k zaujetí stanoviska ke stavebnímu projektu tvoří:

- a) stavební projekt, z kterého je patrný rozsah zamýšlených zemních prací,
- b) inženýrsko-geologický průzkum, který poskytuje základní vodítko pro odhad mocnosti historického nadloží,
- c) zaměření stávajících staveb, stavebně-historický průzkum,
- d) dosavadní archeologické poznání lokality a jejího nejbližšího okolí (srov. Hrdlička 1983).

Jestliže některé z těchto údajů nejsou v úrovni prvního stupně jednání dostupné, je třeba je doplnit během zjišťovacího výzkumu.

Vyjádření zpracované na podkladě těchto informací obsahuje předběžné stanovení (příp. odhad vycházející z prostorově blízkých analogií) rozsahu a charakteru možných archeologických situací na předmětné ploše a konkrétní návrh postupu (příp. jeho variant) při jejich záchraně: Vymezení odborných cílů výzkumu, způsob provedení výzkumu (zjišťovací, předstihový formou plošného odkryvu atd.), hrubý odhad času a nákladů, racionální odůvodnění zvolených postupů a procedur. Vzhledem k tomu, že tento návrh řešení obsahuje i hrubý odhad nákladů výzkumů, bývá často stavebníky/investory označován jako nabídka (Box 7).

Přesné informace o případných archeologických památkách však může poskytnout výhradně zjišťovací výzkum. Výsledky zjišťovacího výzkumu by mohly dokonce přinést podklady pro kvalifikované rozhodnutí orgánů státní správy ohledně ochrany archeologických památek a z nich vyplývajících změn stavebního projektu (např. omezení terénních zásahů, které snižují či minimalizují ohrožení archeologických situací).

Dalším stupněm je samotné smluvní jednání, během kterého se projednávají jednotlivé varianty řešení a konkretizují vzájemné požadavky tak, aby se dosáhlo nejlepších odborných výsledků při únosném omezení investora. Je taktické vést jednání v partnerském duchu. Nedílnou součástí by mělo být zevrubné vysvětlení toho, co všechno je součástí archeologického výzkumu a jak je archeologický výzkum náročný. Archeolog se často zaštiťuje zákonem chránícím archeologické nálezy, ale je třeba zdůrazňovat nejen zákonnou odpovědnost investo-

obr. 21
Z hlediska proveditelnosti archeologického výzkumu je nejběžnějším klimatickým extrémem mráz, který v našem podnebí může udeřit kdykoliv od října do dubna a může znemožnit provádění archeologického výzkumu (Praha - Liboc, listopad 2004). Foto autor.

Box 7: Příklad návrhu řešení záchranného archeologického výzkumu

Věc: Záchranný archeologický výzkum – návrh řešení

Vážení,

děkujeme za dodání dokumentace k Vašemu projektu „Rekonstrukce budovy Úřadu obce Dolní Lhota s dvorní přístavbou a garážemi“, k.ú. Dolní Lhota. Z dokumentace vyplývá záměr investora na výstavbu podzemních garáží s nájездem z ulice Pomměnkové ve dvoře vnitrobloku úřadu a sousedních budov o rozloze cca. 1124 m².

V nejbližším okolí projektované výstavby jsou známé archeologické nálezy všech období pravěku i ojedinělé nálezy středověké. Střední Podluží tvoří jádro pravěkého osídlení mikroregionu a nálezy odtud pocházející položily v 19. století základy archeologii Dolní Lhoty a okolí. Vzhledem k této situaci, kdy zachycení archeologických památek Vámi připravovanou stavbou je velmi pravděpodobné, navrhuje provedení zjišťovacího archeologického výzkumu.

Účelem zjišťovacího výzkumu je zjištění přítomnosti a určení charakteru, rozsahu, důležitosti a míry zasažení archeologických památek ohrožených zamýšlenou stavbou. Výsledkem zjišťovacího výzkumu je stanovení strategie následných archeologických operací vedoucí k minimalizaci ztrát na archeologickém kulturním dědictví stejně tak jako k minimalizaci rizik na straně stavebníka. Zjišťovací výzkum zejména snižuje riziko kolize zájmů památkové péče se stavbou v průběhu samotné výstavby a tudíž i snižuje rizika nepředvídaných výdajů (včetně výdajů způsobenými prostoji) v průběhu samotné výstavby.

Konkrétním předmětem zjišťovacího výzkumu je:

- Realizace bagrovaných rýh resp. sond (jejich přesný počet i rozměry jsou průběžně přizpůsobovány potřebám výzkumu), a dokumentace archeologických objektů a situací zachycených těmito sondami (dále jen terénní část výzkumu).
- Zpracování a vyhodnocení nalezených památek a odhalených situací do náleзовé zprávy a archivní rešerše (dále jen zpracování výzkumu).

Náleзовá zpráva zpracovaná na podkladě výše uvedených činností bude obsahovat:

- Popis, dokumentaci a odborné vyhodnocení výzkumem zachycené situace,
 - v případě pozitivního archeologického zjištění zejména posouzení vlivu projektovaných zemních prací staveb na zjištěné archeologické nálezy, určení prostor nebo plochy, na které bude třeba provést záchranný/předstihový archeologický výzkum, upřesnění doby trvání předstihového/záchranného výzkumu a ohodnocení jeho finančních nákladů platné pro dobu svého vzniku,
 - v případě negativního archeologického zjištění, buď potvrzení o provedeném archeologickém výzkumu pro orgány činné ve stavebním řízení a pro potřeby objednatelovy další dokumentace, byly-li archeologické situace prokazatelně zničeny v minulosti, anebo požadavek na záchranný archeologický výzkum prováděný formou dohledu při výstavbě v ostatních případech.

Zjišťovací archeologický výzkum na ploše výstavby podzemních garáží je možné realizovat za vhodných klimatických podmínek během 20 pracovních dnů prací v terénu, dalších 20 pracovních dnů je třeba počítat na jeho vyhodnocení a zpracování do náleзовé zprávy. Náklady na zjišťovací výzkum na této ploše činí cca. 225.000,- Kč (viz rozpočet). Termín i rozpočet reflektují skutečnost, že dvůr určený k výstavbě je vydlážděn panely resp. betonem, i předpoklad, že se v jeho prostoru nacházející inženýrské sítě, kterým bude zapotřebí se v průběhu zjišťovacího výzkumu vyhnout. Podstatná část rozpočtu je tak tvořena nutnými bouracími pracemi.

V případě že budete souhlasit s naším návrhem řešení, zašleme Vám návrh smlouvy. Se zahájením prací lze počítat ihned po podpisu smlouvy.

S pozdravem

PhDr. Zdeněk Mastil
archeolog

ra, ale i morální odpovědnost. Investorovým primárním zájmem je zbavit svůj projekt „archeologického břemene“ s co nejmenšími náklady. Zákonem se investor často cítí být neúměrně omezován. Je proto výhodné nabídnout investorovi něco víc než jen zbavení břemene (např. zlepšení jeho image na veřejnosti) a nechat mu prostor pro výběr (vlastní účast v rozhodovacím procesu). Smlouvy na archeologické výzkumy s investory nesmí být pouze formálními ujednáními. Obsahují odborné zadání úkolu z hlediska archeologie a současně také specifikují povinnosti vyplývající ze zákona a z morální odpovědnosti stavebníka – potenciálního ničitele archeologických památek. Smlouvy obvykle vymezují místa a okolnosti, za jakých bude výzkum prováděn, kodifikují taxativně vyjmenované předvídatelné i méně předvídatelné události, které mohou mít vliv na úspěšné dokončení díla (např. extrémní klimatické podmínky, obr. 21) a uplatňují se v nich také výsledky diskuse obou smluvních stran, kterých může být využito jako nástroje k řízení projektu a jeho úspěšnému ukončení (Box 8 a 9).

Posledním stupněm smluvní archeologie je vlastní archeologický výzkum (Bureš – Kašpar – Vařeka 1999). Ve vztahu k investorovi je nezbytné provádět soustavnou kontrolu termínů, spotřebovaných nákladů a zajišťovat průběžnou komunikaci s investorem (informace o postupu výzkumu, významných nálezech atd.). Zpracování výzkumu je ukončeno teprve vypracováním nálezové zprávy, jenž vedle odborné funkce dokládá rozsah a kvalitu provedené práce a tudíž i účelnost vynaložených prostředků investora (srov. English Heritage 1991). Z tohoto důvodu je více než vhodné předložit investorovi kompletní nálezovou zprávu, nejen její excerpt ve formě tzv. investorské zprávy. Nálezová zpráva umožňuje investorovi ocenit náročnost jím hrazené práce. Smluvní vztah vzniká dnem podpisu dohody a končí splněním předmětu dohody a podpisem předávacího protokolu. V průběhu trvání smluvního vztahu může docházet k dílčím plněním, která musí být formálně zakotvena případně vzájemně odsouhlasena v dílčích protokolech nebo alespoň v deníku výzkumu (Box 10 a 11).

Box 8: Příklad dohody na zjišťovací archeologický výzkum

Obec Dolní Lhota

se sídlem Čs. armády 601/ 23, Dolní Lhota

IČ 0061742

jejímž jménem jedná starosta Mgr. Tomáš Novák

k jednání ve věcech technických je oprávněna jednat Ing. Olga Kozelková

Bankovní spojení: ČS, a.s. pobočka Dolní Lhota, č.ú. 25-2000267519/0800

(dále jen Stavebník)

a

Archeo o.p.s.

se sídlem Archeologická 11, 110 00 Praha 1

jejímž jménem jedná PhDr. Zdeněk Mastil, ředitel společnosti

IČ: 111111, DIČ: CZ 111111

Bank.spojení: ČSOB, Praha 1, č.úctu:45444125/0150

Obecně prospěšná společnost je zapsána v obchodním rejstříku vedeném u Městského soudu v Praze v oddílu O, vložce číslo 333

Organizace oprávněná k provádění archeologických výzkumů na základě povolení Ministerstva kultury České republiky č.j. 11111/1999 ze dne 1. 1. 1999

(dále jen Oprávněná organizace)

uzavírají tuto

Dohodu o provedení záchranného archeologického výzkumu

evidovanou u Oprávněné organizace pod č. ARCHEO 18/2007

uzavřenou podle § 22 odst. 2 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči,
v platném znění

1.**Úvodní ustanovení**

- 1.1. Záměrem Stavebníka je provádět stavební činnost „**Rekonstrukce budovy Úřadu obce Dolní Lhota s dvorní přístavbou a garážemi**“, na území s archeologickými nálezy v katastrálním území Dolní Lhota, parc. č. 944 (dále jen Stavební činnost). Stavební činností Stavebníka je ve smyslu § 22 odst. 2 Zákona 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů (dále jen Zákon) vyvolána nutnost provedení záchranného archeologického výzkumu. Stavebník je právnickou osobou a v souladu s § 22 odst. 2 Zákona 20/1987 Sbírky hradí náklady záchranného archeologického výzkumu.
- 1.2. Oprávněná organizace je obecně prospěšnou společností se sídlem Archeologická ulice 11, Praha 1 a je právně a odborně způsobilá k provedení níže uvedeného předmětu této Dohody na základě povolení Ministerstva kultury České republiky č.j. 11111/1999 ze dne 1. 1. 1999 k provádění archeologických výzkumů a dohody s Akademií věd České republiky ze dne 2. 2. 1999 o rozsahu a podmínkách provádění archeologických výzkumů.
- 1.3. Oprávněná organizace je povinna podle § 22 odst. 1 Zákona 20/1987 Sbírky před zahájením archeologického výzkumu uzavřít dohodu s vlastníkem (správcem, uživatelem) nemovitosti, na které se má archeologický výzkum provádět, o podmínkách archeologického výzkumu na nemovitosti. Stavebník prohlašuje, že je vlastníkem (správcem, uživatelem) nemovitosti, na které se má archeologický výzkum provádět, a nebo je vlastníkem (správcem, uživatelem) nemovitosti zmocněn k uzavření této dohody.
- 1.4. Tato dohoda o provedení záchranného archeologického výzkumu vymezuje práva a povinnosti obou smluvních stran vyplývající z naplňování příslušných ustanovení Zákona 20/1987 Sbírky (dále jen Dohoda).

2.

Předmět dohody

- 2.1. Oprávněná organizace se zavazuje provést v souladu s podmínkami této Dohody Zjišťovací archeologický výzkum jako první etapu záchranného archeologického výzkumu území Stavební činnosti dle odstavce 1.1. této Dohody (dále jen Zjišťovací výzkum). Účelem Zjišťovacího výzkumu je určení charakteru, rozsahu a důležitosti archeologických památek ohrožených zamýšlenou Stavební činností a tudíž určených k následné záchrance další etapou záchranného archeologického výzkumu.
- 2.2. Konkrétním předmětem Zjišťovacího výzkumu je:
 - 2.2.1. Realizace bagrovaných rýh a sond, případně kopaných sond (jejich přesný počet i rozměry jsou průběžně přizpůsobovány potřebám výzkumu) a dokumentace archeologických objektů a situací zachycených těmito sondami (dále jen Terénní část výzkumu).
 - 2.2.2. Zpracování a vyhodnocení nalezených památek a odhalených archeologických situací do nálezové zprávy (dále jen Zpracování výzkumu).
- 2.3. Nálezová zpráva zpracovaná na podkladě výše uvedených činností bude obsahovat popis, dokumentaci a odborné vyhodnocení výzkumem zachycené situace, a dále
 - 2.3.1. v případě pozitivního archeologického zjištění zejména určení plochy, na které bude třeba provést další etapu záchranného archeologického výzkumu, upřesnění doby jeho trvání a ohodnocení jeho finančních nákladů platné pro dobu svého vzniku nebo
 - 1.1.2. v případě negativního archeologického zjištění, buď
 - 2.3.2.1. potvrzení o provedeném archeologickém výzkumu pro orgány činné ve stavebním řízení a pro potřeby Stavebníkovy další dokumentace, byly-li archeologické situace prokazatelně zničeny v minulosti, a nebo
 - 2.3.2.2. požadavek na záchranný archeologický výzkum prováděný formou dohledu v průběhu zemních prací stavby v ostatních případech.

3.

Termín

- 3.1. Oprávněná organizace je povinna zahájit Terénní část výzkumu do pěti pracovních dnů od podpisu této smlouvy oběma stranami za předpokladu splnění všech podmínek uvedených v odstavcích 5.1. a 5.5. této Dohody.
- 3.2. Terénní část výzkumu bude ukončena do dvaceti pracovních dnů od svého zahájení za podmínky plnění součinnosti zejména dle odstavce 5.5.
- 3.4. Zpracování výzkumu Oprávněná organizace zahájí ihned po ukončení terénní části výzkumu a ukončí ho do dvaceti pracovních dnů od ukončení terénní části výzkumu. Ve stejném termínu bude vyhotovena i nálezová zpráva dle odst. 2.3. této Dohody.
- 3.5. Bude-li Stavebník v prodlení s úhradou faktur Oprávněné organizace vystavených dle této Dohody, prodlužují se termíny provádění Zjišťovacího archeologického výzkumu sjednaného v této Dohodě o počet dnů prodlení Stavebníka s úhradou kterékoli části sjednané ceny Zjišťovacího archeologického výzkumu. Oprávněná organizace je navíc oprávněna po dobu prodlení Stavebníka s úhradou kterékoli části sjednané ceny Zjišťovacího archeologického výzkumu zcela zastavit práce na provádění Zjišťovacího archeologického výzkumu.
- 3.6. Oprávněná organizace je povinna provádět Terénní část výzkumu dle odst. 2.2.1. této Dohody pouze pokud venkovní teplota vzduchu ve stínu měřená v 8.00 hodin ráno středoevropského času v místě výzkumu (dále jen teplota) bude činit alespoň plus 1 stupeň Celsia. Pokud klesne teplota pod plus 1 stupeň Celsia, prodlužuje se sjednaná doba provádění Terénní části výzkumu dle odst. 3.2. této Dohody o počet dnů, v nichž bude teplota nižší než plus 1 stupeň Celsia. Teplotu bude měřit zástupce Oprávněné organizace a o teplotě provede zápis do deníku výzkumu. Bude-li teplota měřená dle tohoto odstavce nižší než plus 1 stupeň Celsia po více než tři po sobě jdoucí pracovní dny, připočítává se ke sjednané době provádění Terénní části výzkumu dále vždy jeden den za každé tři po sobě jdoucí pracovní dny, v nichž byla teplota nižší než plus jeden stupeň Celsia.

4.**Cena**

- 4.1. Stavebník se zavazuje zaplatit Oprávněné organizaci cenu za Zjišťovací archeologický výzkum na podkladě faktur. Celková cena za Zjišťovací archeologický výzkum se sjednává ve výši 199.500,-Kč (jedno sto devadesát devět tisíc korun českých) + 21% DPH. Cena bude fakturována podle skutečně provedených prací a vzniklých nákladů, přičemž výše uvedená cena je maximální a nepřekročitelná.
- 4.2. Po ukončení Terénní části výzkumu předloží Oprávněná organizace Stavebníkovi fakturu, ve které budou zúčtovány práce provedené v rámci Terénní části výzkumu.
- 4.3. Fakturu za Zpracování výzkumu předloží Oprávněná organizace Stavebníkovi ihned po vyhotovení nálezové zprávy dle odst. 2.3. spolu s předávacím protokolem na Zjišťovací archeologický výzkum.
- 4.4. Stavebník se zavazuje uhradit Oprávněné organizaci fakturovanou částku do 14 dnů ode dne doručení faktury.
- 4.5. Cena dle odstavce 4.1. této Dohody nezahrnuje případné náklady na uvedení pozemků, na kterých byl proveden Zjišťovací archeologický výzkum, do původního stavu.

5.**Součinnost**

- 5.1. Stavebník je povinen poskytnout Oprávněné organizaci geometrický plán, ve kterém budou vyznačeny zaměřené inženýrské sítě, které se nacházejí na ploše určené k Zjišťovacímu archeologickému výzkumu dle této Dohody, včetně dokladové části.
- 5.2. Stavebník je povinen poskytnout Oprávněné organizaci veškerou součinnost nutnou k provedení Zjišťovacího archeologického výzkumu, jakož i všechny jemu dostupné informace o objektech a inženýrských sítích, které se na předmětných pozemcích nacházejí.
- 5.3. Oprávněná organizace neodpovídá za škody na inženýrských sítích či objektu, které způsobí jeho pracovníci anebo osoby jím k provedení Zjišťovacího archeologického výzkumu pověřené, kteří v důsledku nesprávných či neúplných informací Stavebníka postupovali v dobré víře, že škodu svou činností nezpůsobí.
- 5.4. Oprávněná organizace nezodpovídá za odvoz či uložení jím vykopané zeminy, se kterou se Stavebník zavazuje manipulovat na svoje náklady.
- 5.5. Stavebník je povinen zajistit uvolnění míst určených k provádění sond a zajistit též součinnost se všemi majiteli a uživateli pozemků, na kterých budou sondy realizovány.

6.**Věci určené k provádění archeologického výzkumu**

- 6.1. Stavebník se zavazuje na celou dobu provádění Terénní části výzkumu zajistit Oprávněné organizaci na vlastní náklady jednu uzamykatelnou prostorou použitelnou jako šatna, sklad nářadí a nálezů.

7.**Převzetí prací**

- 7.1. Oprávněná organizace předá provedené práce a nálezovou zprávu Stavebníkovi takto:
 - 7.1.1. Terénní části výzkumu dle odst. 2.2.1. této Dohody bude ukončena podpisem předávacího protokolu oběma smluvními stranami.
 - 7.1.2. Zpracování výzkumu dle odst. 2.2.2. této Dohody bude ukončeno podpisem předávacího protokolu oběma smluvními stranami.
 - 7.1.3. Nálezovou zprávu Oprávněná organizace předá Stavebníkovi do sedmi kalendářních dnů poté, co bude na účet zhotovitele připsána částka stanovená k zaplacení ve faktuře vystavené dle odst. 4.3. této smlouvy.
- 7.2. K převzetí prací a k podpisu předávacích protokolů dle odstavce 7.1. Dohody je za Stavebníka oprávněna Ing. Olga Kozelková.

8.**Následující dílo**

- 8.1. Po ukončení Zjišťovacího archeologického výzkumu bude záchranný archeologický výzkum pokračovat další etapou, jejíž rozsah a forma bude upřesněna v nálezové zprávě ze Zjišťovacího archeologického výzkumu.
- 8.2. Záchranný archeologický výzkum nebude následovat v případě zjištění charakterizovaného v odst. 2.3.2.1. této Dohody.

9.**Ostatní**

- 9.1. Tato Dohoda je vyhotovena ve čtyřech stejnopisech, přičemž každá smluvní strana obdrží dvě vyhotovení.
- 9.2. Tato Dohoda může být měněna a doplňována pouze formou písemných dodatků podepsaných oprávněnými zástupci obou smluvních stran.
- 9.3. Smluvní strany potvrzují, že si smlouvu přečetly, byla uzavřena z jejich svobodné a pravé vůle, souhlasí s jejím obsahem a na důkaz toho připojují oprávnění zástupci smluvních stran své vlastnoruční podpisy.

V Praze dne 2007

V Praze dne 2007

.....
za Stavebníka
Mgr. Tomáš Novák
starosta obce Dolní Lhota

.....
za Oprávněnou organizaci
PhDr. Zdeněk Mastil
ředitel Archeo o.p.s

Box 8: Příklad dohody na předstihový výzkum

GRR s.r.o.

se sídlem Za branou 12, 518 00 Olomouc

IČ: 3453353, DIČ: CZ 1342424

jejíž jménem jedná Ing. Miroslav Zábranský, jednatel společnosti

bankovní spojení: 34535454/0800

Společnost je zapsána v obchodním rejstříku vedeném u Krajského soudu v Olomouci v oddílu C, vložce číslo 888

(dále jen Stavebník)

a

Archeo o.p.s.

se sídlem Archeologická 1, 110 00 Praha 1

jejímž jménem jedná PhDr. Zdeněk Mastil, ředitel společnosti

IČ: 4454444, DIČ: CZ 57656776

Bank. spojení: ČSOB, Praha 1, č.úctu: 245546767/0300

Obecně prospěšná společnost je zapsána v obchodním rejstříku vedeném u Městského soudu v Praze v oddílu O, vložce číslo 678

Organizace oprávněná k provádění archeologických výzkumů na základě povolení Ministerstva kultury České republiky č.j. 68677/2006 ze dne 2.11.2007

(dále jen Oprávněná organizace)

uzavírají tuto

Dohodu o provedení záchranného archeologického výzkumu

evidovanou u Oprávněné organizace pod č. ARCHEO 35/2007

evidovaná u Stavebníka pod č. 232/A/3f4

uzavřenou podle § 22 odst. 2 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči,

v platném znění

1.**Úvodní ustanovení**

- 1.1. Záměrem Stavebníka je provádět stavební činnost „Bytový dům Motýlek“, parc. č. 575 na území s archeologickými nálezy v katastrálním území Tryskovice, Praha 19 (dále jen Stavební činnost). Hranice pozemků určených ke Stavební činnosti jsou vymezeny následujícími lomovými body (v souřadném systému S-JTSK):

Bod	Y	X
A	734659,40	1036874,30
B	734675,50	1036872,00
C	734680,60	1036860,20
D	734703,50	1036851,80
E	734690,20	1036812,30
F	734649,40	1036818,10

Stavební činností Stavebníka je ve smyslu § 22 odst. 2 Zákona 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů (dále jen Zákon), vyvolána nutnost provedení záchranného archeologického výzkumu. Stavebník je právnickou osobou a v souladu s § 22 odst. 2 Zákona 20/1987 Sbírky hradí náklady záchranného archeologického výzkumu.

- 1.2. Oprávněná organizace je obecně prospěšnou společností se sídlem Archeologická ulice 11, Praha 1 a je právně a odborně způsobilá k provedení níže uvedeného předmětu této Dohody na základě povolení Ministerstva kultury České republiky č.j. 111111/2004 ze dne 1.1.2004 k pro

odvádění archeologických výzkumů a dohody s Akademií věd České republiky ze dne 2.1.2004 o rozsahu a podmínkách provádění archeologických výzkumů.

- 1.3. Oprávněná organizace je povinna podle § 22 odst. 1 Zákona 20/1987 Sbírky před zahájením archeologického výzkumu uzavřít dohodu s vlastníkem (správcem, uživatelem) nemovitosti, na které se má archeologický výzkum provádět, o podmínkách archeologického výzkumu na nemovitosti. Stavebník prohlašuje, že je vlastníkem (správcem, uživatelem) nemovitosti, na které se má archeologický výzkum provádět, anebo je vlastníkem (správcem, uživatelem) nemovitosti zmocněn k uzavření této dohody.
- 1.4. Tato Dohoda o provedení záchranného archeologického výzkumu vymezuje práva a povinnosti obou smluvních stran vyplývající z naplňování příslušných ustanovení Zákona 20/1987 Sbírky (dále jen Dohoda).

2.

Předmět dohody

- 2.1. Oprávněná organizace se zavazuje provést v souladu s podmínkami této Dohody předstihový archeologický výzkum jako druhou etapu záchranného archeologického výzkumu na území Stavební činnosti dle odstavce 1.1. této Dohody (dále jen Předstihový výzkum). Účelem Předstihového výzkumu je záchrana movitých a dokumentace nemovitých archeologických nálezů ohrožených projektovanou Stavební činností.
- 2.2. Konkrétním předmětem Předstihového výzkumu je:
 - 2.2.1. Dohled Oprávněné organizace nad demolicí podzemních částí budov a zpevněných povrchů prováděnou dodavatelem stavby na ploše stavební činnosti dle odstavce 1.1. této Dohody (dále jen Dohled).
 - 2.2.2. Výzkumné práce Oprávněné organizace a s nimi související výkopové práce v terénu v rozsahu ohrožení archeologických nálezů projektovanou Stavební činností dle Přílohy 1 (dále jen Terénní část výzkumu)
 - 2.2.3. Zpracování a vyhodnocení movitých i nemovitých nálezů do nálezové zprávy (dále jen Zpracování výzkumu).
- 2.3. Nálezová zpráva zpracovaná na podkladě výše uvedených činností bude obsahovat popis, dokumentaci a odborné vyhodnocení výzkumem zachycené situace a potvrzení o provedeném archeologickém výzkumu pro orgány činné ve stavebním řízení a pro potřeby Stavebníkovy další dokumentace.

3.

Termín

- 3.1. Dohled podle odstavce 2.2.1. bude Oprávněná organizace provádět po celou dobu provádění demolice podle odstavce 2.2.1. na ploše Stavební činnosti podle odstavce 1.1. této Dohody.
- 3.2. Oprávněná organizace je povinna zahájit Terénní část výzkumu po té, co bude na její účet připsána platba od Stavebníka, již uhradí zálohu sjednanou v odstavci 4.3. této Dohody a budou splněny všechny podmínky uvedené v odstavcích 5.1., 5.2., 5.5. a 5.7. této Dohody.
- 3.3. Terénní část výzkumu Oprávněná organizace ukončí do 40 (slovy čtyřiceti) pracovních dnů od svého zahájení za podmínky plnění povinností Stavebníka dle odstavce 5.1., 5.2., 5.5, 5.6., 5.7. a 5.8. této Dohody. Oprávněná organizace není povinna dokončit Terénní část výzkumu v termínu dle tohoto odstavce Dohody, nastane-li situace podle odstavce 3.5 nebo 3.6 této Dohody.
- 3.4. Zpracování výzkumu Oprávněná organizace zahájí ihned po ukončení Terénní části výzkumu a ukončí ho do 12 měsíců od svého zahájení. Ve stejném termínu bude vyhotovena i nálezová zpráva dle odst. 2.3. této Dohody.
- 3.5. Bude-li Stavebník v prodlení s úhradou faktur Oprávněné organizace vystavených dle této Dohody, prodlužují se termíny provádění Předstihového archeologického výzkumu sjednaného v této Dohodě o počet dnů prodlení Stavebníka s úhradou kterékoli části sjednané ceny Předstihového archeologického výzkumu. Oprávněná organizace je navíc oprávněna po dobu prodlení Stavebníka s úhradou kterékoli části sjednané ceny Předstihového archeologického výzkumu zcela zastavit práce na provádění Předstihového archeologického výzkumu dle této Dohody.

- 3.6. Oprávněná organizace je povinna provádět Terénní část výzkumu dle odst. 2.2.1. této Dohody pouze pokud venkovní teplota vzduchu ve stínu měřená v 8.00 hodin ráno středoevropského času v místě výzkumu (dále jen teplota) bude činit alespoň plus 1 stupeň Celsia. Pokud klesne teplota pod plus 1 stupeň Celsia, prodlužuje se sjednaná doba provádění Terénní části výzkumu dle odst. 3.2. této Dohody o počet dnů, v nichž bude teplota nižší než plus 1 stupeň Celsia. Teplotu bude měřit zástupce Oprávněné organizace a o teplotě provede zápis do deníku výzkumu. Bude-li teplota měřená dle tohoto odstavce nižší než plus 1 stupeň Celsia po více než tři po sobě jdoucí pracovní dny, připočítává se ke sjednané době provádění Terénní části výzkumu dále vždy jeden den za každé tři po sobě jdoucí pracovní dny, v nichž byla teplota nižší než plus jeden stupeň Celsia.

4.

Cena

- 4.1. Stavebník se zavazuje zaplatit Oprávněné organizaci cenu za Předstihový archeologický výzkum na podkladě faktur. Celková cena za Předstihový archeologický výzkum nepřesáhne 4,330.000,- Kč (čtyři miliony tři sta třicet tisíc korun českých) + DPH v zákonem stanovené výši platné v den zdanitelného plnění.
- 4.2. Během provádění celého Předstihového výzkumu bude Oprávněná organizace evidovat počet a funkční zařazení pracovníků vlastních i pracovníků svých subdodavatelů v deníku výzkumu (dále jen Deník výzkumu). Dále se Oprávněná organizace zavazuje zaznamenávat v Deníku výzkumu veškeré další práce prováděné na Předstihovém výzkumu jeho subdodavateli. Takto vedené záznamy budou podkladem pro měsíční fakturaci dle odstavce 4.4. této Dohody.
- 4.3. Stavebník uhradí Oprávněné organizaci zálohu ve výši 300.000,- Kč.
- 4.4. Oprávněná organizace bude fakturovat provedené práce až do odevzdání nálezoové zprávy podle odstavce 2.3. této Dohody měsíčně podle skutečně v tom kterém měsíci provedených prací a vynaložených nákladů, a to vždy do 15. dne měsíce následujícího po kalendářním měsíci, který se fakturuje.
- 4.5. Poslední fakturu za Předstihový výzkum předloží Oprávněná organizace Stavebníkovi ihned po vyhotovení nálezoové zprávy dle odst. 2.3. spolu s předávacím protokolem na Předstihový archeologický výzkum. V této faktuře bude zúčtována i záloha 300.000,- Kč.
- 4.6. Stavebník se zavazuje uhradit Oprávněné organizaci fakturované částky do 14 dnů ode dne doručení faktur.
- 4.7. Cena dle odstavce 4.1. této Dohody nezahrnuje případné náklady na uvedení pozemků, na kterých byl proveden Předstihový archeologický výzkum, do původního stavu.

5.

Práva a povinnosti Stavebníka

- 5.1. Stavebník je povinen poskytnout Oprávněné organizaci geometrický plán, ve kterém budou vyznačeny zaměřené inženýrské sítě, které se nacházejí na ploše určené k Předstihovému výzkumu dle této Dohody, včetně dokladové části.
- 5.2. Stavebník je povinen poskytnout Oprávněné organizaci veškerou součinnost nutnou k provedení Předstihového výzkumu, jež lze po něm rozumně požadovat, zejména umožnění přístupu na pozemek, kde má být realizován Předstihový výzkum, a předání všech jemu dostupných informací o objektech a inženýrských sítích, které se na předmětných pozemcích nacházejí.
- 5.3. Stavebník se zavazuje Oprávněné organizaci písemně sdělit termín zahájení demolic prováděných dodavatelem stavby na ploše Stavební činnosti, a vyzvat tím Oprávněnou organizaci k zahájení Dohledu dle odstavce 2.2.1. této Dohody a to alespoň tři pracovní dny před termínem zahájení demolic.
- 5.4. Stavebník se zavazuje zajistit, aby dodavatel stavby, který bude provádět demolice na ploše Stavební činnosti, tyto demolice prováděl podle pokynů Oprávněné organizace v souladu se zájmy ochrany a záchrany archeologických nálezů.
- 5.5. Stavebník je povinen zajistit po provedení demolic na ploše Stavební činnosti uvolnění této plochy pro provádění Terénní části výzkumu dle odstavce 2.2.2. této Dohody Oprávněnou organizací.
- 5.6. Stavebník se zavazuje umožnit Oprávněné organizaci a jejím dodavatelům nerušené provádění Terénní části výzkumu dle odstavce 2.2.2. této Smlouvy po dobu specifikovanou v odstavcích 3.2. a 3.3. této Dohody.
- 5.7. Stavebník se zavazuje zajistit na vlastní náklady od doby provádění demolic a po celou dobu pro-

vádění Terénní části výzkumu dle odstavce 2.2.2. této Dohody řádné oplocení plochy Stavební činnosti.

- 5.8. Stavebník se zavazuje zajistit součinnost se všemi majiteli a uživateli pozemků, na kterých bude Předstihový výzkum realizován.
- 5.9. Stavebník je oprávněn nahlížet do deníku výzkumu a kontrolovat zápisy v něm provedené Oprávněnou organizací a činit do něj vlastní zápisy.
- 5.10. Stavebník se zavazuje na vlastní náklady zajistit Oprávněnou organizaci odběr elektrické energie pro pracovní nástroje Oprávněné organizace a osvětlení v místě výzkumu a odběr pitné vody pro hygienické zařízení Oprávněné organizace.

6.

Práva a povinnosti Oprávněné organizace

- 6.1. Oprávněná organizace neodpovídá za škody na inženýrských sítích či objektu, které způsobí jeho pracovníci anebo osoby jím k provedení Zjišťovacího archeologického výzkumu pověřené, kteří v důsledku nesprávných či neúplných informací Stavebníka postupovali v dobré víře, že škodu svou činností nezpůsobí.
- 6.2. Oprávněná organizace nezodpovídá za odvoz či uložení jím vykopané zeminy, se kterou se Stavebník zavazuje manipulovat na svoje náklady.

7.

Převzetí prací

- 7.1. Oprávněná organizace předá provedené práce a nálezovou zprávu Stavebníkovi takto:
 - 7.1.1. Dohled dle odst. 2.2.1. této Dohody bude ukončen podpisem předávacího protokolu oběma smluvními stranami.
 - 7.1.2. Terénní část výzkumu dle odst. 2.2.2. této Dohody bude ukončena podpisem předávacího protokolu oběma smluvními stranami.
 - 7.1.3. Zpracování výzkumu dle odst. 2.2.3. této Dohody bude ukončena podpisem předávacího protokolu oběma smluvními stranami.
 - 7.1.4. Nálezovou zprávu dle odstavce 2.3. této Dohody Oprávněná organizace předá Stavebníkovi do sedmi kalendářních dnů poté, co bude na účet zhotovitele připsána částka stanovená k zaplacení ve faktuře vystavené dle odst. 4.5. této Dohody.
- 7.2. K převzetí prací a k podpisu předávacích protokolů dle odstavce 7.1. Dohody je za Stavebníka oprávněn Lukáš Drobný.

8.

Ostatní

- 8.1. Tato Dohoda je vyhotovena ve čtyřech stejnopisech, přičemž každá smluvní strana obdrží dvě vyhotovení.
- 8.2. Tato Dohoda může být měněna a doplňována pouze formou písemných dodatků podepsaných oprávněnými zástupci obou smluvních stran.
- 8.3. Smluvní strany potvrzují, že si smlouvu přečetly, byla uzavřena z jejich svobodné a pravé vůle, souhlasí s jejím obsahem a na důkaz toho připojují oprávnění zástupci smluvních stran své vlastní podpis.

V Olomouci dne 2007

V Praze dne 2007

.....
za Stavebníka
Ing. Miroslav Zábranský
jednatel

.....
za Oprávněnou organizaci
PhDr. Zdeněk Mastil
ředitel

Box 10: Příklad předávacího protokolu na terénní část zjišťovacího výzkumu

Předávací protokol

Archeo o.p.s.

zastoupená PhDr. Zdeňkem Mastilem

IČ: 13131313

jako oprávněná organizace

předává stavebníkovi, kterým je

Nová zahrada s.r.o.

zastoupená panem Richardem Zížkou

IČ: 165654654

na základě Dohody ARCHEO 03/2007 ze dne 18.4.2007 **řádně vykonanou terénní část zjišťovacího archeologického výzkumu** před výstavbou „Kopretina, objekty A a B“, v k.ú. Koryta. Předmětná část výzkumu byla realizována v souladu s výše uvedenou Dohodou a byla ukončena dne 24. 4. 2007.

Vyhodnocení archeologického výzkumu do nálezové zprávy bude ukončeno do deseti pracovních dnů od ukončení terénní části výzkumu.

Stavebník přebírá předmětnou část zjišťovacího výzkumu s tím, že odpovídá podmínkám a účelu Dohody.

Předávací protokol je sepsán ve 4 vyhotoveních, každá ze smluvních stran obdrží dvě vyhotovení.

V Praze dne

V Praze dne

.....
za stavebníka
Richard Zížka
přejímající

.....
za oprávněnou organizaci
PhDr. Zdeněk Mastil
předávající

Box 11: Příklad předávacího protokolu na celý zjišťovací výzkum

Předávací protokol

Archeo o.p.s.

zastoupená PhDr. Zdeňkem Mastilem

IČ: 1313113

jako Oprávněná organizace

předává Stavebníkovi, kterým je

Nová zahrada s.r.o.

zastoupená panem Richardem Žižkou

IČ: 12312564

na základě Dohody ARCHEO 03/2007 ze dne 18. 4. 2007 **řádně vykonaný zjišťovací archeologický výzkum** před výstavbou „Kopretina, objekty A a B“, v k.ú.Koryta.

Jeho účelem bylo určení charakteru, rozsahu a důležitosti archeologických památek ohrožených projektovanou stavbou a tudíž určených k následné záchraně samotným předstihovým záchranným archeologickým výzkumem.

Závěrečná písemná zpráva obsahuje určení plochy, na které bude třeba provést předstihový záchranný archeologický výzkum, upřesnění doby jeho trvání a ohodnocení jeho finančních nákladů. Tuto zprávu obdrží objednatel do sedmi dnů poté, co bude na účet zhotovitele připsána částka stanovená k zaplacení v příložené faktuře.

Celková cena zjišťovacího výzkumu činí 144 570,- Kč.

Předávací protokol je sepsán ve 4 vyhotoveních, každá ze smluvních stran obdrží dvě vyhotovení.

V Praze dne 11. 5. 2007

.....
za stavebníka
pan Richard Žižka
přijímající

.....
za oprávněnou organizaci
PhDr. Zdeněk Mastil
předávající

6.2. Otázka podnikání v archeologii

Podle § 3 odst. 1, písmeno e) „provádění archeologických výzkumů“ není živností¹⁸⁷. Provádění archeologických výzkumů tedy nemůže být předmětem živnostenského podnikání. Teoreticky je možné, aby provádění archeologických výzkumů bylo podnikáním podle zvláštních předpisů podobně, jak tomu je u advokátů, lékařů, notářů apod. (např. fyzická osoba oprávněná k provádění archeologických výzkumů podle § 21 zákona o státní památkové péči¹⁸⁸). Rozpor mezi touto možností a nedostatečně precizovaným požadavkem neziskovosti provádění archeologických výzkumů však praxe neřeší. V každém případě však je archeologie vědním oborem a vědecké poznání a ochrana dědictví naší minulosti je prvotním zájmem tohoto oboru. Tvorba zisku jako primární důvod existence se s vlastním účelem existence archeologie neslučuje. Jakkoliv je teoreticky možný a v zahraničí často realizovaný model, aby výkon péče o archeologické dědictví byl svěřen zčásti podnikatelským subjektům, archeologie jako celek nikde není a z povahy své existence nemůže být tvůrcem hospodářských hodnot, ale v součtu bude vždy více jejich příjemcem z veřejných zdrojů než tvůrcem. Vhodnou politikou je však možné záporný hospodářský přínos archeologie do národní ekonomiky minimalizovat.

6.3. Archeologické instituce a daně

Vedle daní z příjmů ze závislé činnosti, které musí většina archeologických institucí řešit jako zaměstnavatel, a kde nejsou žádná „archeologická“ specifika, se musí, zejména v posledních letech, většina oprávněných organizací i archeologických ústavů AV ČR zabývat problematikou daně z příjmu právnických osob a daně z přidané hodnoty.

Do roku 2014 platilo podle § 18 odst. 3 zákona 586/1992 Sbírky, že u poplatníků, kteří nejsou založeni nebo zřízeni za účelem podnikání jsou předmětem daně vždy příjmy z reklam, z členských příspěvků a příjmy z nájemného. Poplatníky podle tohoto odstavce byly všechny příspěvkové organizace, občanská sdružení, obecně prospěšné společnosti, veřejné výzkumné instituce, veřejné vysoké školy, tedy bez výjimky toto spektrum pokrývalo všechny organizace oprávněné k archeologickým výzkumům a archeologické ústavy AV ČR. Pro daňové posouzení příjmů z archeologických výzkumů byl důležitý odstavec 4 § 18 tohoto zákona, který vymezoval, co není u těchto poplatníků předmětem daně. Nebyly to příjmy z činností vyplývajících z jejich poslání za podmínky, že náklady (výdaje) vynaložené podle tohoto zákona v souvislosti s prováděním těchto činností jsou vyšší (než příjmy). Přičemž činnosti, které jsou posláním těchto poplatníků, jsou stanoveny zvláštními předpisy, statutem, stanovami, zřizovacími a zakladatelskými listinami. Z toho vyplývalo pravidlo, že činnosti, které jsou neziskovou organizací prováděné s kladným hospodářským

¹⁸⁷ Zákon č. 455/1991 o živnostenském podnikání (živnostenský zákon) v platném znění

¹⁸⁸ Zákon č. 20/87 Sbírky o státní památkové péči

výsledkem za zdaňovací období, podléhají dani z příjmu, zatímco ty činnosti, které organizace provádí se záporným hospodářským výsledkem, předmětem daně nejsou. Toto ustanovení zajišťovalo rovnost před zákonem pro podnikatelské a nepodnikatelské subjekty pro srovnatelné činnosti. Aby bylo možno u neziskových organizací efektivně oddělit oba případné druhy činností, byli tito poplatníci povinni jednotlivé své činnosti vést v účetnictví tak, aby bylo patrné a kontrolovatelné, s jakým hospodářským výsledkem jsou ve zdaňovacím období prováděny. Modelově platilo, že organizace, která dostává od svého zřizovatele dotaci na provádění záchranných archeologických výzkumů a provádí je tak za ceny nižší než jsou jejich náklady, daň z příjmu právnický osob neplatí, zatímco organizace, která provádí záchranné archeologické výzkumy s kladným hospodářským výsledkem, daň z příjmu platí.

V souvislosti s přijetím nového občanského zákoníku byla přijata i novela zákona o daních z příjmů, která nově označuje poplatníky tzv. neziskového sektoru jako „veřejně prospěšné poplatníky“. Zákon nově v § 18a, odst. 5) vymezuje, že u veřejně prospěšných poplatníků, kteří jsou veřejnou vysokou školou, veřejnou výzkumnou institucí, poskytovatelem zdravotních služeb, obecně prospěšnou společností a ústavem, jsou předmětem daně všechny příjmy s výjimkou příjmů z investičních dotací. Pro ostatní poplatníky tzv. neziskového sektoru včetně spolků (dříve občanských sdružení) platí stejný princip zdanění příjmů, jak byl popsán v této kapitole pro předchozí právní úpravu.

Uplatňování zákona 235/2004 Sbírky o dani z přidané hodnoty pro oblast příjmů z archeologických výzkumů je jednoznačnější. Předmětem daně je „poskytnutí služby za úplatu osobou povinnou k dani“, přičemž tou je „fyzická nebo právnická osoba, která samostatně uskutečňuje ekonomické činnosti“ (§ 5, odst. 1). Jako ekonomické činnosti jsou v zákoně explicitně definovány „soustavné činnosti vykonávané podle zvláštních právních předpisů, zejména nezávislé činnosti vědecké, literární, umělecké, výchovatelské nebo učitelů“. Tím se příjmy z provádění archeologických výzkumů stávají jednoznačně zdanitelným plněním. Jestliže tedy dochází u některých organizací oprávněných k provádění archeologických výzkumů k tomu, že dosáhnou hranice příjmů z archeologických výzkumů, kdy se mají stát plátcí daně z přidané hodnoty, a nestanou se jimi, jedná se patrně o jednání, které se opírá o dřívější (a dnes neplatný) zákon 588/1992 Sbírky o dani z přidané hodnoty ve znění z roku 1994, kdy se za zdanitelné plnění nikdy nepovažovaly příjmy z hlavní činnosti a to i za situace, kdy náklady byly nižší než příjmy (§ 2, odst. 2).

6.4. Soutěž, konkurence a výběrová řízení v archeologii

Pro účely posouzení této otázky v archeologii je třeba odlišit soutěž intelektuální a soutěž ekonomickou. Intelektuální soutěž organizací provádějící archeologické výzkumy je žádoucí. Kritériem intelektuální soutěže je kvalita realizovaných výzkumů měřená množstvím a významem výzkumem získaných vědeckých poznatků a jejich zpřístupnění veřejnosti, včetně kroků vedoucích k ochraně archeologické části památkového fondu.

Pro analýzu možností ekonomické soutěže v archeologii je třeba posoudit pro a proti. Proti ekonomické soutěži subjektů provádějících archeologické výzkumy stojí skutečnost, že archeologie není živnostenským podnikáním, dále že zákon o státní památkové péči¹⁸⁹ požaduje po stavebníkovi, aby uhradil náklady archeologického výzkumu a dále též skutečnost, že stavebníkovi nepůjde o kvalitu služeb (archeologického výzkumu), ale hlavně o cenu a minimalizaci časového zdržení. Pro ekonomickou soutěž organizací provádějících archeologické výzkumy naopak stojí skutečnost, že u různých poskytovatelů archeologických služeb se mohou lišit nejen ceny, ale i náklady, protože každý poskytovatel může mít v prostředí tržního hospodářství odlišné vstupy (nejen archeologický servis, ale i odlišné nájem, ceny energií, mechanizace apod.). Konstrukce předpokládaná zákonem o státní památkové péči¹⁹⁰, od které se odvíjí praktikovaný princip neziskovosti archeologických činností, že totiž ceny služeb se mohou u různých poskytovatelů lišit, ale náklady by měly být stejné, odpovídá prostředí centrálně plánované ekonomiky, ve které zákon o státní památkové péči¹⁹¹ vznikl, ale v tržní ekonomice současnosti je ekonomickým nesmyslem.

Problematika ekonomické soutěže v archeologii je provázena výkladovou nejasností jak zákona o státní památkové péči tak zákona o veřejných zakázkách. Zákon o státní památkové péči¹⁹² se k otázce hospodářské soutěže explicitně nevyjadřuje a existující výklady stávajícího znění archeologických paragrafů zákona o státní památkové péči se k možnosti hospodářské soutěže staví odmítavě (Varhaník 1997, 40). Nejasný je také výklad příslušného ustanovení zákona o veřejných zakázkách, který umožňuje zadavateli při zadávání veřejných zakázek na služby ve výzkumu a vývoji postupovat mimo ustanovení zákona o veřejných zakázkách, neboť cena za provedení výzkumu není hrazena výlučně zadavatelem a zadavatel není jediným uživatelem výsledků výzkumu¹⁹³. S ohledem na tuto výkladovou nejasnost ministerstvo kultury zveřejnilo v roce 2010 Závazné postupy pro zadávání záchranných archeologických výzkumů u projektů IOP 5.1¹⁹⁴, v kterém doporučilo žadatelům/příjemcům dotace z IOP 5.1, kteří jsou vlastníky, správci nebo uživateli nemovitostí, na nichž má být proveden záchranný archeologický výzkum, a kteří jsou v rámci IOP 5.1 vždy stavebníky. Tyto závazné postupy doporučují těmto vlastníkům a stavebníkům, aby postupovali podle ustanovení zákona o veřejných zakázkách¹⁹⁵, neboť v opačném případě nelze zaručit uznání nákladů na provedení záchranného archeologického výzkumu za způsobilé v rámci Integrovaného operačního programu Evropské unie (IOP). Od té doby tak musí postupovat i Národní památkový ústav, který je jak příjemcem dotací z EU na svých objektech, ale zároveň je také oprávněnou organizací. Soutěží na záchranné archeologické výzkumy se tak účastní nejen

¹⁸⁹ Zákon č. 20/87 Sbírky o státní památkové péči

¹⁹⁰ Zákon č. 20/87 Sbírky o státní památkové péči

¹⁹¹ Zákon č. 20/87 Sbírky o státní památkové péči

¹⁹² Zákon č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči

¹⁹³ § 18 odst. 1 písm. d) zákona č. 137/2006 Sbírky, o veřejných zakázkách, v platném znění

¹⁹⁴ Závazné postupy pro zadávání záchranných archeologických výzkumů u projektů IOP 5.1 vydané Ministerstvem kultury ČR dne 20. 5. 2010

¹⁹⁵ Zákon č. 137/2006 Sbírky, o veřejných zakázkách v platném znění

soukromoprávní oprávněné organizace, ale i ty oprávněné organizace, které jsou příspěvkovými organizacemi nebo veřejnými výzkumnými institucemi.

Za kvalitu své práce organizace provádějící archeologický výzkum neodpovídá ve svém důsledku ani stavebníkovi, ani archeologické obci, nýbrž veřejnosti (Bureš 2005, 37), proto kvalita výzkumu musí být vždy prioritou pod veřejnou kontrolou, ať již se archeologický výzkum bude odehrávat v prostředí ekonomické soutěže nebo nikoliv.

6.5. Otázka neziskovosti

Péče o archeologické dědictví náleží principálně do tzv. terciárního neziskového sektoru, který vždy více spotřebuje, než vyprodukuje. Sem náleží daleko podstatnější odvětví života společnosti, než je archeologie nebo péče o archeologické dědictví. Těmi hlavními jsou zcela nepochybně zdravotnictví a sociální péče. I zde můžeme spatřovat různé rysy komercializace a neziskové organizace chápou svoji neziskovost jako konkurenční výhodu v soutěži s komerčními firmami. Ani ty nemohou nebo by neměly porušovat postulované regulativy. Systém lékařů – podnikatelů a zdravotních pojišťoven neznamena, že zdravotnictví jako celek již nenáleží do neziskového sektoru. To je absurdní představa. Jedná se o způsob managementu, který nemá vliv na princip. V české diskusi o problému servisních firem zaznělo na několika místech, že je legitimní se zamyslet nad tím, zda péče o archeologické dědictví musí nutně být neziskovou činností. Jako problém se v této souvislosti objevuje otázka, zda bude moci být péče o archeologické dědictví veřejným zájmem, nebude-li nezisková. Zdraví lidí je veřejným zájmem, přesto navštěvujeme zdravotnická zařízení s právním statutem obchodní společnosti ať již jako společnosti s ručením omezeným nebo akciové společnosti. Bez ohledu na to, zda se v České republice dohodneme na tom, zda péče o archeologické dědictví bude zachována jako nezisková činnost nebo nikoliv, tak v principu neziskovou zůstane.

Prosperita servisních organizací ukazuje, že záchranná archeologie již dávno není přísně vzata neziskovou činností (Bureš 2013b). Dojem neziskové činnosti přetrvává pouze díky interpretaci platné právní úpravy, díky níž jsou organizace oprávněny k provádění archeologických výzkumů neziskovými organizacemi veřejného nebo soukromého sektoru. Tato interpretace má oporu v jediném slovu zákona o státní památkové péči, kdy v § 22 odst. 2) je uvedeno, že stavebník hradí náklady záchranného archeologického výzkumu.

6.6. Komercializace archeologie

Neoddiskutovatelným problémem péče o archeologické dědictví a to nejen u nás, ale minimálně v evropském měřítku je jeho větší či menší komercializace. Komercializace je paradoxně markantnější v těch zemích, které realizují proaktivní politiku na poli péče o archeologické dědictví (např. Velká Británie, Nizozemí, Polsko) a méně zřetelná v zemích s reaktivní politikou

(Rakousko, Bavorsko, Belgie). Uvedené země komercializaci archeologie řeší více či méně úspěšně regulačními opatření, což je pravděpodobně jediný způsob, jak jí efektivně čelit (srov. Procházka 2011, 519; Kristiansen 2009, 641-648). Servisní firmy působící na poli záchranných archeologických výzkumů nejsou ani v zahraničí ničím neznámým. Například v Itálii, kde je provádění záchranných archeologických výzkumů v rukou státní archeologické správy, existují stovky malých firem, které státní archeologická správa najímá na jednotlivé výzkumy. I zde je problém s kvalitou odvedené archeologické práce (Maggi 2007, 153).

Komercializace zasáhla i do akademické archeologie respektive do vědy prostřednictvím tzv. RIV bodů. Honba za body není nic jiného než snaha dosáhnout na lepší materiální podporu vlastního (týmového /ústavního /oborového) výzkumu, ale díky i tomu na lepší ohodnocení vlastní. RIV body jsou poukázky na finanční prostředky. V akademické archeologii tak vzniká komerční produkce, která je zaměřená nikoliv na pokrok v poznání minulosti lidstva nebo postavená na potřebě něco sdělit ostatním odborníkům, ale výhradně na zisk bodů s následným ziskem finančních prostředků.

6.7. Servis pro archeologii a outsourcing

Patrně jen málo je v archeologické obci známo, že zárodky servisu pro oprávněné organizace se objevily již na sklonku osmdesátých let, avšak ještě před rokem 1989. Jednalo se zejména o jakousi výpomoc tehdejších společenských organizací (dnes by se jednalo o spolky) jako například Hnutí Brontosaurus, ČSOP aj., na různých archeologických výzkumech, na které by se jen velmi obtížně sháněly pracovní síly. Sporadicky se vyskytla i taková výpomoc tehdejšími hospodářskými organizacemi, které měly (na tehdejší poměry výjimečně) zájem na rychlém postupu prací a mohly dodat nekvalifikované pracovní síly anebo dokonce uvolnit mzdové prostředky na přesčasy archeologických dělníků a techniků oprávněné organizace. Bylo jen přirozené, že tento trend po roce 1989 tentokrát již v podmínkách vznikajícího tržního hospodářství pokračoval, ba dokonce nabýval na intenzitě, tak jak v období „budování kapitalismu“ došlo k dosud bezprecedentnímu stavebnímu boomu, který samozřejmě představoval i bezprecedentní objem ohrožení archeologického dědictví. Postkomunistické oprávněné organizace byly zejména v první polovině 90. let zcela nemohoucné v možnostech zajistit rozsáhlé velkoplošné výzkumy, které si vyžadoval hospodářský vývoj. Hlavním problémem byla přetrvávající existence předpisů z dob socialismu u příspěvkových a rozpočtových organizací, které prakticky neumožňovaly přesun příjmů ze záchranných výzkumů pro navýšení objemu tzv. ostatních osobních nákladů tj. prostředků na nekvalifikované ale i technické pracovní síly. Jediné řešení, jak personálně obsadit rozsáhlý archeologický výzkum, bylo využít služeb v podstatě jakékoliv servisní firmy, která takovou službu nabízela. Velmi záhy k tomu přistoupil i problém alespoň základního zpracování výsledků terénního výzkumu. Tehdejší oprávněné organizace neměly vybudovanou žádnou infrastrukturu pro takovou činnost, ať se jednalo o hardwarové a softwarové vybavení, nebo třeba scházelo i základní vybavení fotoaparáty a reprografickými zařízeními. I když se oprávněné orga-

nizaci počátku 90. let 20. století podařilo nějakým způsobem vyrovnat s problémy nedostatečné infrastruktury, narazila záhy při snaze užívat nově nabyté zejména IT technologie na problém mzdových tarifů. Veřejnoprávní organizace svázány mzdovými předpisy a nepřekročitelnými tarify se na vznikajícím pracovním trhu v prostředí minimální nezaměstnanosti staly nekonkurenceschopné v oblasti lidských zdrojů. Nekonkurenceschopnost rostla úměrně s poptávkou po určitých profesích, ale v oblasti archeologických výzkumů se projevovala nejmarkantněji v oblasti IT. Specifická situace v terénní archeologii 90. let 20. století tak vytvořila zvláštní podmínky pro nebývalý rozvoj poptávky po tzv.outsourcingu. Outsourcingem bylo možno vykrýt nedostatky v hmotném i personálním vybavení oprávněných organizací potažmo terénních archeologických výzkumů, což znamenalo další rozvoj servisu pro archeologii. Spolu s pozitivními jevy, jako byla schopnost zajistit rozsáhlé záchranné výzkumy a vyprodukovat z nich alespoň náleзовé zprávy, začaly do vztahu oprávněných organizací a servisních firem pronikat i různé nešvary. Lenost, nedostatečný smysl pro odpovědnost vedoucích výzkumů za ohrožené archeologické dědictví, spolu s obecnou preferencí archeologů školených pro vědeckou činnost ke kabinetnímu bádání, otevřelo prostor pro nabízení servisních služeb „na klíč“. Laxnost archeologů a častá neschopnost skloubit řešení archeologických otázek v terénu s praktickým managementem výzkumu zapříčinily, že technici servisních firem s bohatou praxí, ale bez akademického vzdělání, nabyli dojmu, že akademicky školené archeology na výzkumu vůbec nepotřebují, ba dokonce že tam akorát překážejí a postup výzkumu komplikují.

Ale servis pro archeologii neznamená jen dodávku techniků a dělníků na záchranný archeologický výzkum ani po právu odmítané dodání archeologického výzkumu „na klíč“. Servisem pro archeologický výzkum je dendrochronologická laboratoř, konzervátorská dílna, služba antropologa (obr. 22), paleozoologa, archeoenvironmentalisty nebo geodetické práce na archeologickém výzkumu. Jedná se o profese, které jsou dnes pro moderní archeologický výzkum nezbytné, ale většina oprávněných organizací si nemůže dovolit držet si je ve stálém zaměstnaneckém poměru. Stejně jako prvotní servisní firmy české republiky devadesátých

Antropologové na archeologickém výzkumu
(Praha – Liboc, 2004). Foto M. Meduna.

let, tak i tento vysoce specializovaný servis archeologickým výzkumům, je tak k jejich prospěchu poskytován na komerčním principu. A stejně tak jako v jakýchkoliv jiných dodavatelsko – odběratelských vztazích může být doprovázen plýtváním nebo i nepravostmi. Jestliže musíme připustit, že mobilita vysoce specializovaných služeb v archeologii je pro obor prospěšná, proč by mělo být nesprávné využití výhod tzv. outsourcingu i v oblasti lidských zdrojů? Principem a výhodou outsourcingu

obr. 23

Záchranné výzkumy někdy připomínají mraveniště (výzkum NPÚ na Národní třídě v Praze v roce 2009). Foto autor.

v archeologii je, že si oprávněná organizace najímá na dobu určitou služby jiných subjektů, neboť by pro oprávněnou organizaci bylo ne hospodárné tuto službu vyvíjet a udržovat interně a trvale. Tato definice, která vychází z obecné definice outsourcingu, se vztahuje jak na specializované služby, z nichž některé jsou jmenovány výše, tak na sezónní pracovníky, kterých nárazově může být na archeologickém výzkumu zapotřebí stovky (obr. 23). Proč by měl archeolog – vedoucí výzkumu ztrácet čas sepisováním brigádnických smluv jako v 70. a 80. letech 20. století? Proč by si oprávněná organizace měla vydržovat četnu dělníků a několik techniků, když pro ně bude mít práci na 1-2 měsíce v roce?

Patrně jediným smysluplným řešením vznikajícího problému, bylo nejpozději na přelomu tisíciletí zavedení alespoň základních zásad vedení záchranného archeologického výzkumu s jasně formulovanými a vymahatelnými odpovědnostmi vedoucího výzkumu. Organizace garantující péči o archeologické dědictví v zemi tento problém notoricky ignorovaly. K formulování základních pravidel došlo na popud Archeologického ústavu v Praze až v roce 2010. Za přispění archeologů z různých sfér oboru¹⁹⁶ a na základě nevalného množství publikovaných názorů (Bureš 2006) vznikl materiál, který byl zveřejněn na webových stránkách Archeologického ústavu AV ČR v Praze, ale už nebyl zakomponován do takových dokumentů, které by umožňovaly jejich elementární byt jen morální vymahatelnost.

Vztah oprávněných organizací a servisních firem nastavený výše uvedeným způsobem, kdy na jedné straně stála slabá oprávněná organizace bez jasného poslání a s chabými schopnostmi finančního a organizačního řízení rozsáhlého projektu a na druhé straně stála dobře zorganizovaná servisní organizace s jasnou motivací s cílem finančního zisku,

¹⁹⁶ Vedle pracovníků Archeologického ústavu AV ČR v Praze se v přípravě materiálu angažovala Iniciativní skupina archeologů při občanském sdružení Veřejná archeologie včetně autora tohoto příspěvku

snad ani nemohl nevyústit v řadu negativních jevů organizačního a finančního rázu. Počínaje metodickým diktátem servisních organizací, přes určování reálného objemu archeologických prací vedoucím servisním pracovníkem, až po realizaci z odborného hlediska zbytečných prací, jejichž jediným přínosem je finanční zisk majitelů servisních firem. Tam, kde jsou peníze, se vždy vyskytnou snahy jich lehce nebo neoprávněně nabýt.

Snad nikoho nemůže překvapit, že pokusnou laboratoří výše nastíněného vývoje se stala Praha. V Praze byl investiční boom devadesátých let dvacátého století v porovnání s ostatním územím České republiky nejmarkantnější. Proto se v Praze a v návaznosti též v přilehlých oblastech Středočeského kraje projevovaly kladné ale i negativní jevy generované outsourcingem v archeologii nejdříve a nejvýrazněji. Situace se však začala postupně měnit po vstupu České republiky do Evropské unie a zásadních změn doznala v průběhu finanční krize a související hospodářské recese v letech 2008 – 2012. Praha a okolí již není hlavním investičním regionem, investiční akce podporované z evropských zdrojů jsou distribuovány po celém území ČR, většinou právě s výjimkou Prahy, která patří k bohatým regionům Evropy nehodným podpory. Spolu s nimi přicházejí do regionů i servisní firmy se svými pozitivy a negativy.

6.8. Ekonomická síla smluvní archeologie

V roce 2010 bylo provedeno na základě dostupných údajů o úhradách nákladů archeologických výzkumů, které se ocitly ve výročních zprávách některých oprávněných organizací, šetření ohledně ekonomické síly smluvní archeologie. Nejlepší statistická data byla k dispozici pro rok 2008, kdy příjmy z prodeje vlastních služeb – záchranných archeologických výzkumů dosáhly u 22 zjištěných oprávněných organizací celkového objemu 257 500 000 Kč. Pro rok 2007 úhrnný finanční příjem ze záchranných archeologických výzkumů zjištěný u 21 oprávněných organizací činil 147 500 000 Kč. Dále v protisměru časové osy se již výpovědní hodnota snižuje: pro rok 2006 byl u 15 oprávněných organizací zjištěn celkový hrubý příjem ze záchranných archeologických výzkumů 111 500 000 Kč. Pro roky 2007 a 2008 se tedy podařilo získat relevantní informace od cca 1/5 – 1/4 oprávněných organizací, zejména těch největších a z pohledu tohoto zjišťování nejdůležitějších. Naopak chybí údaje od většiny muzeí, jejichž hospodářské výsledky se nepodařilo ve veřejně dostupných zdrojích dohledat. Jakkoliv se jedná o velké množství jednotek, které do statistického zjišťování nemohly být zahrnuty, jedná se vesměs o malé instituce, kde příjmy ze záchranných archeologických výzkumů budou činit desetitisíce až statisíce Kč. Za relevantní dopočet pro rok 2007 proto lze považovat částku ca. 200 mil. Kč a pro rok 2008 až 300 mil. Kč (Bureš a kol. 2010). Vzhledem k ekonomické recesi a následným úsporným opatřením v oblasti investiční činnosti ve veřejném sektoru lze pro roky 2009 až 2012 očekávat spíše návrat k hladině okolo 200 mil. Kč.

Do oblasti smluvní archeologie však náleží i záchranné archeologické výzkumy nehrazené investorem, které představují zejména stovky rodinných domů po celém území republiky.

Jejich financování je diverzifikované. Z malé části byly podporovány Programem podpory záchranných archeologických výzkumů, který na základě pověření MK ČR distribuoval v uplynulých letech NPÚ. Částka vykazovala neustále klesající objem a v současnosti již program neexistuje. Některé krajské úřady, např. Středočeského, Libereckého a Pardubického kraje, vytvořily vlastní fond, ze kterého je možné na podobné archeologické výzkumy přispět. Nezanedbatelnou část pak pokrývají oprávněné organizace z vlastní režie.

Okolo roku 2010 česká archeologie realizovala ca. 2000 archeologických výzkumů ročně o objemu ca. 250 mil. Kč. Velmi pravděpodobně se jedná o většinu větších developerských akcí, rozsáhlejší projekty z oblasti infrastruktury a podobně. Nepochybně méně je monitorována drobná výstavba, inženýrské sítě apod. Prakticky vůbec pak nejsou záchranné archeologické výzkumy realizovány při lesní a zemědělské činnosti. Péče o archeologické dědictví v České republice vedle nezměrných kulturních hodnot v současnosti obsluhuje kromě příspěvků z veřejných rozpočtů též 200 - 300 milionů Kč pocházejících z podnikatelského prostředí a investiční činnosti. Archeologie se též stává významným zaměstnavatelem, vedle nevelkého počtu profesionálních archeologů je to v přepočtu cca. 1000 – 1500 celoročních pracovních příležitostí pro technické a více či méně nekvalifikované pracovní síly. Na archeologické výzkumy jsou nájímáni velmi často pracovníci evidovaní na pracovních úřadech a pracovníci společensky méně přizpůsobiví.

6.9. Veřejnost jako klient a příjemce služeb

V případě většiny odborných muzejních expozic je zjevné, že konzument expozice či výstavy čili návštěvník, nehradí zaplacením vstupného náklady na vytvoření expozice či výstavy v plné výši, přestože je jediným příjemcem služby. Rozdíl mezi skutečnými náklady a tím, co uhradí vstupným, je kryt většinou z veřejného rozpočtu anebo ze soukromého daru (Bureš 2005, obr. 1). Ekonomický vztah mezi muzeem (poskytovatelem) a návštěvníkem z řad veřejnosti (klientem) je obohacen o dalšího činitele, který poskytuje materiální podporu (dárce) a umožňuje tím poskytnutí služby (Plamínek – Svatoš – Hledíková – Baboušek – Jandáková – Zetěk 1996, obr. 21)¹⁹⁷. Kromě vstupného (úhrady služby) poskytuje návštěvník muzeu svou návštěvou uspokojení z naplňování svého poslání. Muzeum nabízí a poskytuje svému návštěvníkovi službu ve formě expozice, výstavy nebo například přednášky. Dárci, který umožňuje vznik expozice tím, že muzeu poskytne materiální podporu, naopak muzeum oplácí jeho podporu projevem uznání a veřejného ocenění prostřednictvím publicity. Dárce umožňuje návštěvníkovi muzea uspokojit své kulturní potřeby a dostává se mu za to společenského uznání a prestiže (Bureš 2005, obr. 1). Specifickým případem institucionálního dárce je veřejný rozpočet. Zejména proto, že touto rolí naplňuje vůli společnosti, která se na materiální podporu veřejným rozpočtem poskytovanou skládá svými daněmi. Spíše než dárce je tak distributorem podpory. V druhé řadě je veřejný rozpočet specifický tím, že se často nachází v pozadí nebo bývá považován za něco samozřejmého (srov. Žalman a kol. 2002). Samozřej-

¹⁹⁷ V kontextu smluvní archeologie může být jako klient označován i investor respektive stavebník (srov. Bureš 1997, 2000, Lawson 1997, 154)

mé však není, že prostředky z daní občanů přijímá, jakož i to, že je dále distribuuje kupříkladu pro potřeby muzejní expozice. Veřejný rozpočet reprezentovaný nejčastěji zastupitelským sborem je účastníkem směny mezi muzeem a jeho návštěvníkem a jeho role vystupuje do popředí s tím, jak je příslušný veřejný rozpočet blíže lidem. I městské zastupitelstvo však bude očekávat, že jejich štedrost vůči muzeu bude veřejně oceněna tak, aby mohla být politicky zúčtena. Návštěvník městského muzea tak za možnost shlédnout výstavu, vedle povinného daňového odvodu v konkrétních případech, poskytuje zastupitelstvu uznání reprezentované politickou podporou například ve volbách (Bureš 2005, obr. 3).

U archeologických výzkumů na ohrožených lokalitách by se na první pohled zdálo, že mezi archeologickou institucí a investorem stavby existuje vztah prosté směny. Archeologická instituce (oprávněná organizace) nabízí investorovi stavební akce respektive stavebníkovi sejmутí břemene zákonné povinnosti zajistit provedení archeologického výzkumu a učiní-li tak, dostane od investora zaplacen (Bureš 2005, obr. 4). Investor však není příjemcem a konečným uživatelem zachráněných hodnot archeologického dědictví, které vzniknou snímáním zákonného břemene v průběhu archeologického výzkumu. Tímto příjemcem a konečným uživatelem je celá společnost. Investor se tak i v tomto případě stává specifickým druhem dárce, archeologická instituce poskytovatelem a veřejnost klientem (Bureš 2005, obr. 2 a 5). Investor poskytuje oprávněné organizaci materiální podporu, která však přesahuje objem potřebný k jednoduchému sejmутí zákonného břemene, protože zájem oprávněné organizace je provést takový archeologický výzkum, který povede k získání maximálního množství relevantních archeologických dat a k maximální záchraně hodnot archeologického dědictví. Za takovou podporu (splňuje-li služba opravdu kritéria komplexního archeologického výzkumu) poskytne investorovi oprávněná organizace nad sejmутí břemene ještě veřejné ocenění a podporu pozitivního image. Veřejnosti předává oprávněná organizace zachráněné hodnoty archeologického dědictví a ta jí za to poskytuje uspokojení z naplňování společensky uznávaného poslání. Investorovi za podporu zachování archeologických hodnot jakožto celospolečenského zájmu vyjádřeného zákonem poskytuje veřejnost společenské uznání a prestiž (Box12).

Box 12: Veřejnost jako příjemce hodnot archeologického dědictví

7. Péče o archeologické dědictví v České republice v kontextu mezinárodní praxe

Kapitola 7. předkládá několik případových studií vývoje národních politik péče o archeologické kulturní dědictví. Výběr čtyř evropských zemí a jedné mimoevropské není náhodný. Ve všech vybraných zemích prošla péče o archeologické dědictví komplikovaným vývojem s řadou změn, jejichž řešení může být pro situaci v České republice inspirativní. Přehled je doplněn o souhrn poznatků o managementu archeologického dědictví v sousedních zemích ve středoevropském prostoru.

7.1. Francie

Francouzská archeologie se z důvodů, které bývají vysvětlovány různě (srov Demoule 1999, Dietler 1999) v průběhu 19. století soustředila zejména na výzkumy v Řecku, Římě a na Blízkém východě, zatímco domácí archeologie zůstávala výhradní doménou místních intelektuálů – učitelů, lékařů a duchovních. Tato situace přežila první zákonnou normu pro provádění archeologických vykopávek a přetrvala hluboko do 20. století: větší část archeologických vykopávek a zvláště záchranné archeologické práce na území Francie byly až do sedmdesátých let prováděny dobrovolnými archeology (Bureš 1997, 84). Absence systematicky řízené péče o archeologické dědictví vedla k zásadním ztrátám na těchto památkách. Tato neudržitelná situace vedla jednak ke zvýšení veřejných zdrojů pro financování záchranných výzkumů a jednak k tomu, že francouzské ministerstvo kultury začalo zejména po roce 1980 vyvíjet tlak na investory zejména veřejných děl (dálnice, železnice, veřejné budovy), aby finančně přispívaly na záchranné archeologické výzkumy. To vedlo k tomu, že objem peněz věnovaný na archeologii ohrožených lokalit vzrostl z 5 miliónů francouzských franků na sklonku sedmdesátých let dvacátého století na 500 miliónů franků (250 miliónů Kč) na sklonku let devadesátých. Tato suma byla téměř bezrezervy spotřebována na mzdy 1500 archeologů zaměstnaných na úplný úvazek Národní asociací archeologů, která byla formálně agenturou ministerstva kultury (Demoule 2002, srov. Bureš 1997, 84). Živelný vývoj osmdesátých až devadesátých let sice přinesl nové finanční prostředky, ale nikoliv odpovídající vědecké výsledky. Objem peněz na jednotlivé výzkumy odpovídal daleko více schopnosti archeologů z regionálních úřadoven ministerstva kultury vyjednat výhodné podmínky s investorem, než aby reflektoval vědecký význam lokality. V důsledku tohoto nesystémového postupu také v některých regionech se slabším výkonem státní správy a silnou podnikatelskou lobby nebyly prováděny žádné záchranné archeologické výzkumy. Navíc postup získávání finančních prostředků na archeologické výzkumy nebyl až tak úplně v souladu se zákonem: investor neměl sice právo zničit archeologickou lokalitu, ale ani neměl povinnost uhradit náklady archeologického výzkumu. Investoři zejména z řad městských a obecních zastupitelstev začaly vznášet protesty proti tomu, že sice platí za záchranné vykopávky, ale nemohou jakkoliv posoudit ani využít jejich výsledky protože vykopávky nejsou publikovány.

Národní asociace archeologů totiž nebyla vědecká organizace cílená na vědecké výstupy a ani této potřebě neodpovídaly její organizační struktury (Demoule 2002). V ovzduší ekonomického liberalismu, které zavládlo ve Francii kolem na sklonku devadesátých let 20. století, situace ve francouzské archeologii vyvrcholila v roce 1998 návrhy na zavedení hospodářské soutěže do archeologie. Ministerstvo kultury požádalo o rozklad francouzský Úřad pro hospodářskou soutěž, který po prvotním váhání hospodářskou soutěž v archeologii připustil a rozdělil archeologii do dvou kategorií na „vědeckou“, která bude hrazena ze státních zdrojů a vykonávána výzkumníky ze státních institucí a na „záchrannou“ neboli „preventivní“¹⁹⁸, která bude placena investory a bude fungovat na základě tržních principů. Slabiny takového řešení byly minimálně tři: 1. problém nesouladu mezi hrazením záchranných výzkumů investorem a absencí této povinnosti danou zákonem zůstal nezměněn; 2. koncepce neřešila krytí nákladů archeologického výzkumu až do stadia publikace; 3. ve francouzském ekonomickém prostředí by se soukromé archeologické firmy dostaly do přímé ekonomické závislosti na investorech. Koncepce zároveň předpokládala, že archeologická firma, která prováděla zjišťovací výzkum, by byla automaticky vyloučena ze soutěže na následující předstihový výzkum z důvodu nerovného postavení na trhu vzniklého tím, že firma, která prováděla zjišťovací výzkum, by znala lokalitu lépe než ostatní. Znamenalo by to paušální vyloučení ze soutěže právě těch archeologických týmů, které na dané lokalitě soustavně pracovaly již několik let, z důvodu, že o lokalitě ví mnoho (Demoule 2002). Patrně zejména tento moment vyvolal masivní odpor odborné komunity, který vyústil nejen v řadu novinových článků, ale i ve stávkou a téměř tisícovou demonstraci po okny ministerstva kultury. Pod tímto tlakem francouzská vláda odvolala koncepci volného trhu a zadala vypracování koncepce, ve které by ústřední roli hrály státní garance. Výsledkem byl nový zákon, který byl přijat 17. ledna 2001 a podle něhož byla zřízena nová administrativně nezávislá, ale státem financovaná instituce „Institut National de Recherches Archeologiques Preventives (INRAP)“. Zákon o národním dědictví, kniha V. „Archeologie“ („Livres V du code du patrimoine“, www.legifrance.gouv.fr), zavádí též princip financování tzv. záchranných výzkumů „kdo ničí ten platí“ prostřednictvím zvláštní daně nebo odvodu. Zákon stanoví způsob výpočtu odvodu; pro stratifikované lokality výška odvodu závisí na mocnosti nadloží, u nestratifikovaných lokalit odvod závisí na složitosti a hustotě archeologické situace. Z toho vyplývá nezbytnost provést na každé lokalitě zjišťovací výzkum, aby bylo možno stanovit výšku odvodu pro výzkum předstihový. Zjišťovací výzkum je ohodnocen odvodem 0,3 € za m² plochy, která má být zjišťovacím výzkumem prověřena, pro plošný výzkum platí odvod ve výši zhruba 100 € za m³ na stratifikované lokality (Demoule 2003). V roce 2000 stál investora archeologický odvod na plochu 1000 m² nestratifikované lokality 95 000 € (cca 2 800 000,- Kč). Daň není vypočítávána podle skutečně provedené škody na archeologickém dědictví, ani podle skutečných nákladů archeologické-

¹⁹⁸ Termín „preventivní archeologie“ obsahuje ve francouzské archeologii i všechny druhy výzkumů ohrožených lokalit tedy i záchranný výzkum. Naproti tomu v národních archeologiích většiny ostatních evropských zemích se takový termín buď vůbec nepoužívá, nebo vyjadřuje skutečnou ochranu archeologických lokalit před jejím zničením; nejčastěji tedy na úrovni primární, maximálně sekundární prevence ve smyslu, který je charakterizován v tomto příspěvku.

ho výzkumu, proto nemůže být považována za investorovu platbu za službu. Určité kategorie investorů jsou od daně osvobozeny, např. stavebníci soukromých rodinných domů určených k vlastnímu bydlení, a nebo veřejní investoři obytných činžovních domů. Povinností INRAP není rozhodnout, zda na uvedené lokalitě má nebo nemá být proveden zjišťovací nebo předstihový výzkum, takové rozhodnutí je na odpovědnosti státní archeologické služby, která je regionálním představitelem ministerstva kultury v tomto odvětví (Demoule 2002).

V roce 2004 bylo v INRAP zaměstnáno 1500 archeologů, kteří pracují po celé Francii prostřednictvím 70 regionálních a místních výzkumných středisek. INRAP dělá v průměru 2300 zjišťovacích a archivních průzkumů a 400 plošných terénních výzkumů. V roce 2004 měl INRAP rozpočet 120 milionů Euro (cca 3,5 miliardy Kč; www.inrap.fr/www/index.html).

Bouřlivý vývoj plný zvratů se však rokem 2002 neuzavřel. V roce 2003 francouzské ministerstvo kultury navrhlo novelu zákona z roku 2001, která se ve financování archeologie vyznačovala duálním systémem. Zjišťovací výzkumy jsou i nadále odpovědností státu, financovány z archeologické daně a prováděné především INRAPem. Předstihové a záchranné výzkumy jsou předmětem hospodářské soutěže. Důvodem těchto změn je snaha o snížení nákladů na archeologické operace financované prostřednictvím archeologické daně přes státní rozpočet a zároveň prevence zvyšování stavu pracovníků ve veřejném sektoru.

7.2. Nizozemí

Nizozemí je příkladem země, která v letech 1992–2001 prodělala řízenou liberalizaci péče o archeologické kulturní dědictví.

V roce 1947 byla založena „Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek“ (ROB)¹⁹⁹, jejímž úkolem bylo zajistit ochranu a konzervaci archeologickým památkám a lokalitám a organizovat rozsáhlé záchranné archeologické výzkumy. Vedle ROB následně zahájila činnost i služba pro výzkum budoucích polderů a od roku 1951 se archeologických výzkumů též účastnila sjednocená organizace nizozemských amatérských archeologů AWN. Vedle těchto ústředních organizací samozřejmě v průběhu poválečných let vzrůstal i podíl univerzit na archeologických terénních výzkumech. Na počátku devadesátých let, těsně před podpisem tzv. Maltské konvence v roce 1992, aktivně v Nizozemí působilo okolo 150 archeologů, kteří byli rozmístěni ve 4 státních ústavech, 6 univerzitách, 19 krajských ústavech a muzeích, 15 městských útvarech a muzeích a v několika málo ostatních samostatných muzeích a neziskových organizacích. V této době archeologie spotřebovala prostředky ve výši cca. 10 miliónu € ročně (300 miliónu Kč).

¹⁹⁹ Státní služba pro archeologické starožitnosti

Situace se zásadně změnila v následujících deseti letech a to jak množstvím archeologů, tak i objemem peněz archeologií spotřebovaných. Hlavním popudem ke změně systému, vstupu nových účastníků do procesu péče o archeologické kulturní dědictví a zavedení zásad kontroly kvality práce, bylo pro Nizozemí přijetí tzv. Maltské konvence. V rámci této reformy byly zavedeny do archeologie respektive do té tzv. záchranné tržní principy.

V současnosti je do archeologické práce v Nizozemí zapojeno více jak 70 soukromých firem. Většina těchto firem, stejně tak jako sdružení amatérských archeologů a ostatní archeologické instituce jsou členy zastřešující organizace „Stichting voor de Nederlandse Archeologie“ (SNA). Od roku 1988 tak vzrostl počet pracovních míst v nizozemské archeologii z 360 na cca 675 v roce 1998 až na 950 v roce 2002. Tento nárůst lze připsat z větší části novým archeologickým soukromým společnostem. Úhelným kamenem, kolem kterého se otáčel celý proces liberalizace holandské archeologie, byl přirozeně terénní výzkum. Vytvoření systému kontroly kvality terénního výzkumu („Příručka managementu kvality holandské archeologie“) vedlo k založení Asociace akademických archeologů a Asociace holandských archeologů, které se zaměřily na tvorbu profesního registru a specifikaci procedur vedoucích k certifikaci soukromých společností (www.archis.nl). V roce 2001 byl novelizován „Zákon o památkách a historických budovách“ z roku 1988. Novela umožnila provádění vykopávek soukromým společnostem na základě povolení od státní služby ROB. Kvalitu archeologických výzkumů monitoruje Komise pro archeologické standardy a vláda zareagovala na liberalizaci prostředí v archeologii a zřídila „Rijksinspectie voor Archeologie“ (RIA)²⁰⁰. Inspektorát kontroluje, zda jsou výzkumy prováděny na odpovídající úrovni. Státní služba ROB, která měla původně monopol na provádění záchranných výzkumů, již v současnosti terénní výzkumy neprovádí s výjimkou malých zjišťovacích výzkumů na lokalitách, které mají být zapsány na seznam chráněných památek. ROB také zůstává jedinou institucí, která se zabývá podmořskou archeologií (www.archis.nl). Hlavní náplní činnosti ROB však je naplňování a aktualizace archeologických soupisů AMK (Mapa archeologických památek)²⁰¹ a IKAW (Indikační mapa archeologických hodnot)²⁰², databáze Archis a aktivní hájení archeologických zájmů v procesu územního plánování (www.archis.nl). ROB se tak změnila z výzkumného ústavu na centrum vědomostí. Její původně rozsáhlé aktivity na poli terénních výzkumů byly privatizovány v souladu s jasným rozdělením úkolů na novém trhu terénních výzkumů (www.archis.nl). Již v roce 2001 bylo více jak 70% všech terénních výzkumů v zemi realizováno soukromými firmami (www.archis.nl). Soukromé společnosti též registrují zásadní nárůst archeologických pracovních míst a to ze 40 v roce 1995 na cca 500 v roce 2002, zatímco počet archeologických míst na univerzitách mírně klesl (z cca 50 v roce 1990 na cca 40 – 45 v roce 2000) a počet vědeckých archeologických míst klesl z cca 51 na 44 (www.archis.nl). Hospodářská recese 2008 – 2012 přinesla do holandské archeologie pro-

²⁰⁰ Státní archeologická inspekce

²⁰¹ Seznam známých archeologických lokalit – obdoba našeho Státního archeologického seznamu

²⁰² Mapa IKAW doplňuje seznam AMK. Predikuje možnou přítomnost archeologických památek a situací zejména na podkladě výsledků bádání krajinné archeologie.

blémy s kvalitou archeologického výzkumu. Na jedné straně jsou soukromé archeologické firmy tlačeny slabou ekonomikou a silnou konkurencí ke snižování cen archeologických výzkumů, na druhé straně se inspekce kvality dostala do rukou úředníků spíše než odborníků, kteří sledují především formální a nikoliv faktický stav archeologického výzkumu. Výsledkem této situace je nezdědková nízká kvalita záchranných výzkumů.²⁰³

7.3. Velká Británie

Kolem roku 1960 byla archeologie ve Velké Británii praktikována malými týmy státních nebo quasi státních institucí. Terénní výzkumy se prováděly především za účelem tvorby sbírek, v letní sezóně a těmi, kteří byli buď dostatečně motivováni, nebo si to mohli dovolit. V průběhu 70. a 80. let se tento koncept zásadně změnil v závislosti na bezprecedentní akceleraci vlivu moderního vývoje a stavebního boomu na archeologické dědictví. V tomto období došlo ke vzniku množství samostatných archeologických útvarů nebo jednotek²⁰⁴ a nezávislých neziskových archeologických organizací. Byl zaveden institut krajského archeologa (county archaeologist) a také se zvětšil počet univerzitních archeologických pracovišť (Hunter – Ralston 1997, 30). Existence archeologické jednotky v regionu byla z větší části závislá na aktivitách nátlakových skupin operujících v tom kterém regionu a jejich úspěch v prosazování požadavků tzv. záchranné archeologie byl podmíněn sympatiemi místních úřadů vyjádřenými též finanční podporou. Druhou podmínkou byla podpora veřejností. Díky tomu se záchranná archeologie prosazovala lépe v bohatších regionech a méně úspěšná byla v těch chudších jako např. Skotsku, či severní Anglii. Restrikce veřejných výdajů na počátku 80. let zakonzervovaly na čas rozvoj archeologických jednotek v podobě institucí s regionálně omezenou působností (Hunter – Ralston 1997, 36). V závislosti na zavedení některých funkcí procesu územního plánování, které zaručovaly respekt vůči archeologickým památkám (DoE 1990), byly v narůstající míře získávány finanční prostředky pro archeologické výzkumy ohrožených lokalit od investorů komerční výstavby. Archeologické jednotky se tím dostaly do tržního prostředí, mohly být najímány na výzkumy i mimo region svého sídla, což někteří odborníci cítili jako ohrožení principu teritoriální odpovědnosti za péči o archeologické dědictví. Některé jednotky na novou situaci flexibilně zareagovaly tak, aby byly schopny provádět terénní výzkumy i mimo území původně vymezené finanční závislostí na příslušném regionálním úřadu (např. Oxford Archaeological Unit, Bureš 1992, 29 - 31). Navíc vznikaly zcela nové jednotky, které již vyrostly vně přežitého systému regionální působnosti a nebyly tak nijak vázány k žádnému specifickému teritoriu. Výsledkem těchto změn bylo zavedení obchodních soutěží na projekty terénního výzkumu jako náhrada za zaniklý systém přisuzování archeologických akcí institucím podle teritoriálního klíče (Hunter – Ralston 1997, 35).

²⁰³ Ústní sdělení W. Willemse z listopadu 2013

²⁰⁴ Pro anglický termín „archaeological unit“ s doslovným překladem „archeologická jednotka/útvár“ se těžko v tomto kontextu hledá odpovídající český ekvivalent

Organizační struktura archeologických jednotek může být různá, ale většinou jednotky mají personál potřebný nejen pro terénní výzkum, ale také pro jeho následné zpracování. Vedoucím jednotky je ředitel, vzděláním archeolog, kterému je ku pomoci výkonný tajemník – administrátor (srov. Bureš 2000, 39 – 40). Větší archeologické jednotky někdy provozují též vzdělávací aktivity, což bylo charakteristické zejména pro původní jednotky vzniklé v 70. letech v regionech (např. York Archeological Trust, viz Bureš 1992, 28 – 29). Postupně, v závislosti na tom jak se zvětšovala jejich nezávislost na finanční podpoře z centra nebo regionu si jednotky osvojovaly sofistikované systémy managementu, marketingu a oceňování, aby udržely krok s komerčním prostředím, v kterém se ocitly (Hunter – Ralston 1997, 36).

Tím, že se odpovědnost za financování podstatné části archeologie přesunula na stavebníky, vznikala potřeba přesně definovat nové role archeologických institucí v rámci procesu územního plánování a stavebního řízení. Vláda přijala restriktivní opatření za účelem zamezení toho, aby stavebník byl schopen získat stavební povolení a přitom povinnosti vůči archeologickému dědictví splnil jen formálně nebo bezdůvodně lacině. Zákon o místní správě z roku 1988 se pokusil oddělit osobu poskytovatele archeologické služby od toho, kdo poskytnutí této služby umožní, respektive doporučí. Diskuse se také vedly o tom, zda je správné, aby stavebník či investor měl plnou svobodu ve výběru poskytovatele archeologické služby, neboť výběrové řízení by mohlo být vedeno pouhou snahou o dosažení co nejnižší ceny bez ohledu na kvalitu práce. Počátek devadesátých let však přes veškeré diskuse byl ve znamení vzniku malých archeologických firem, které začaly významně konkurovat původním jednotkám (Lawson 1997, 153). V tomto období, kdy řada archeologů poukazovala na nebezpečí možného úpadku kvality terénních výzkumů, sehrála významnou úlohu v profesionalizaci archeologické práce IFA – Institute of Field Archaeologists²⁰⁵, založená v roce 1982. V roce 1988 přijala IFA Prováděcí pravidla (Code of Conduct), kterými je povinen se řídit každý člen IFA, a která stanovují etická pravidla archeologické práce a chování archeologů. Aby se členové IFA mohli lépe orientovat v nepřehledné situaci rozvíjejícího se tržního prostředí v archeologii, vypracovala IFA celou řadu směrnic, které obsahují podmínky disciplinárního řízení nebo např. Kodex schválených pravidel pro smluvní jednání v terénní archeologii (Code of Approved Practice for the Regulation of Contractual Arrangements in Field Archaeology). Během diskusí o pravidlech a standardech terénní archeologie vykrystalizovaly a byly pojmenovány jednotlivé role na poli terénní archeologie v rámci procesu územního plánování a stavebního řízení: Kurátor (Curator) je odpovědný za konzervaci a péči o archeologické kulturní dědictví, zejména za správu databází, řízení informačních toků a uchovávání dokumentace. Úloha kurátora se naplňuje například úřadem krajského archeologa a uplatňuje se především v procesu územního plánování a stavebního řízení. Kontraktor (Contractor) realizuje terénní výzkum včetně jeho zpracování, většinou se jedná o archeologické jednotky a firmy. Klienti (Clients) jsou ti, kteří na archeologické výzkumy dávají peníze. Nejčastěji to jsou investoři nebo vládní agentura English Heritage. Konečně konzultanti

²⁰⁵ název organizace je volně přeložitelný jako „Sdružení terénních archeologů“

(Consultants) poskytují nezávislou poradenskou činnost. Proces územního plánování a stavebního řízení je ucelený systém a bylo potřeba definovat místa jednotlivých činností v rámci tohoto systému jakkoliv toto umístění nikdy nebude možné uplatňovat mechanicky, neboť každá archeologická situace je unikátní. Původně některé větší archeologické instituce plnily všechny výše uvedené role, například Londýnské Muzeum (Museum of London). V průběhu liberalizačního procesu se archeologické funkce v hlavním městě rozdělily. V současnosti English Heritage působí v Londýně jako poradce v územním plánování a stavebním řízení, terénní výzkumy a vše co s nimi souvisí provádí MOLAS (Museum of London Archaeological Service)²⁰⁶ a muzeum samotné se již věnuje výhradně uchovávání a prezentaci sbírek (Lawson 1997, 154).

Původně byly výzkumy na ohrožených lokalitách financovány ze státního rozpočtu prostřednictvím English Heritage. V posledních letech tohoto systému 1987 – 1990 se rozpočet English Heritage na záchranné akce pohyboval okolo 7 milionů £ (obr 5, Lawson 1997, 151). V roce 1990 byla britskou vládou přijata Směrnice pro územní plánování č.16 (PPG 16), která zdůraznila zranitelnost archeologického kulturního dědictví. Jako prioritu PPG 16 zakotvila konzervaci, pokud však není možné archeologickou situaci konzervovat, nastupuje terénní výzkum. Stavební úřady a odbory územního rozvoje krajů a měst jsou podle této směrnice povinny věnovat patřičnou pozornost otázce ochrany archeologických památek a kontrolovat, zda podmínky stavebního povolení směřující ke konzervaci nebo výzkumu archeologických situací byly splněny. Vydání stavebního povolení tak není podmíněno financováním nutných archeologických prací investorem, ale investor/stavebník musí zajistit splnění podmínek stavebního povolení. V praxi to ovšem znamená, že stavebníkovi ať již soukromému nebo veřejnému nezbyvá nic jiného než archeologické práce zaplatit (Breeze 1997, 54). Výsledkem této politiky je situace, za které je objem peněz věnovaný na výzkumy ohrožených lokalit souměřitelný s objemem těchto ohrožení a schopnost archeologů výzkumy provádět není nepřiměřeně limitována možnostmi státního rozpočtu (Lawson 1997, 152). Finanční prostředky určené na financování tzv. záchranných výzkumů nebyly se změnou systému z rozpočtu English Heritage staženy, ale jejich určení bylo postupně změněno na tvorbu priorit a strategií britské archeologie. V první polovině první dekády třetího tisíciletí rozpočet pro tvorbu strategií English Heritage činil 5 592 000,- £, (223 680 000,- Kč) částka srovnatelná s rozpočtem určeným English Heritage na výzkumy ohrožených lokalit v roce 1990. Oproti tomu však objem financí proudících každoročně na výzkumy ohrožených ze soukromých zdrojů činí dle odhadů až 200 000 000,- £, (8 000 000 000,- Kč) což je částka, kterou by Velká Británie nikdy nebyla schopna uvolnit pro archeologii ze státního rozpočtu (Olivier 2005).

²⁰⁶ Archeologická služba Londýnského muzea

7.4. Irsko

Současný irský systém péče o archeologické kulturní dědictví sice na první pohled vychází z anglosaských tradic, významně se v něm však uplatňují zákony a stát si ponechává poměrně silnou regulační úlohu: výzkumy ohrožených lokalit jsou prováděny výhradně soukromými společnostmi, státní správa ale každý jejich krok hodnotí, povoluje a kontroluje.

Zákon o územním plánování a stavebním řízení z roku 2000 uznává ochranu archeologického kulturního dědictví jako integrální součást trvale udržitelného rozvoje a tudíž i územního plánování. Stavební úřady jsou povinny předkládat Ministerstvu pro životní prostředí, národní dědictví a místní správu všechny žádosti o územní rozhodnutí nebo stavební povolení, které mohou ohrozit archeologickou lokalitu, památku nebo objekt (www. Environ.ie). Každou takovou žádost příslušný odbor ministerstva posoudí a rozhodne, je-li zapotřebí provést zjišťovací výzkum jako podklad pro další rozhodování. Oddělení stavebních povolení památkového odboru ministerstva může dále doporučit změnu projektu, nebo není-li to možné tak provedení předstihového archeologického výzkumu. V extrémním případě může ministerstvo doporučit i zamítnutí stavebního povolení. Prioritou v rozhodování ministerstva je zachování archeologické lokality nebo památky in situ. Zachování archeologické památky in-situ pozměněním stavebních plánů má své výhody i pro investora, protože archeologický výzkum ohrožené památky může být nákladnější než samotná změna plánů. Destruktivní výzkum ohrožené lokality se běžně označuje termínem „zachování dokumentací“²⁰⁷, aby byla zjevná jeho návaznost na „zachování in – situ“²⁰⁸. Jestliže je třeba provést na ohrožené lokalitě archeologický výzkum (zachování dokumentací) je investor povinen zahrnout veškeré náklady na tento výzkum včetně nákladů na zpracování výzkumu do nálezové zprávy do celkových nákladů na stavbu (Government of Ireland 1999a, 24–25).

Ministerstvo odpovědné za péči o archeologické kulturní dědictví²⁰⁹ uzavírá s největšími potenciálními ničiteli archeologického kulturního

obr. 24

Záchranný archeologický výzkum v trase budoucí dálnice (Irsko 2006). Foto autor.

²⁰⁷ „preservation by record“

²⁰⁸ „preservation in-situ“

²⁰⁹ do roku 2002 to bylo Ministerstvo pro umění, národní dědictví a ostrovy (Department of Arts, Heritage, Gaeltacht and the Islands), od roku Ministerstvo pro životní prostředí, národní dědictví a místní správu (Department of the Environment, Heritage and Local Government)

dědictví v zemi Pravidla spolupráce (Code of Practice). Uzavírání Pravidel spolupráce je proces; v současnosti má irská vláda uzavřena pravidla s National Roads Authority (správa silnic a dálnic, obr. 24), Irish Concrete Federation (sdružení producentů surovin pro betonářství – štěrkovny, lomy, cementárny atd.), Bord Gáis (distribuce plynu), Coillte (správa irských lesů) a National Grid (distribuce elektřiny). Pravidla spolupráce jsou v podstatě rámcové smlouvy o spolupráci, v kterých se potenciální ničitelé

obr. 25

Záchranný archeologický výzkum v trase tranzitního plynovodu (Irsko 2006). Foto autor.

zavazují zejména k respektování archeologických památek s prioritním cílem je uchovat in-situ, k financování výzkumů jimi ohrožených lokalit až do stadia publikace, k uplatňování archeologických zájmů v počátečních fázích plánování výstavby nebo těžby k tomu, že veškeré činnosti které by mohly vést k ohrožení nebo narušení archeologických lokalit, památek a objektů budou monitorovány archeologem atp. (obr. 25). Pro zemědělství Ministerstvo pro životní prostředí, národní dědictví a místní správu vydalo směrnice obsahující praktické návody, kterými se mají zemědělci řídit, aby nenarušovali nebo neničili archeologické lokality, památky a situace (Tunney 2003).

Na každý jednotlivý terénní archeologický výzkum vydává Ministerstvo pro životní prostředí, národní dědictví a místní správu licenci (www.Envirn.ie). Licenční řízení se řídí zákonem o Národních památkách z roku 1930 v platném znění²¹⁰ (www.irishstatutebook.ie) a je poměrně přísné. O licenci je třeba žádat nejen na destruktivní archeologický výzkum, ale doporučuje se, aby si o licenci zažádala i osoba či firma, která předpokládá provádění pouhého dohledu – pro případ, že by dohled neočekávaně přerostl ve vykopávky. Vydání licence trvá ministerstvu zpravidla 3 týdny. Držitel licence je povinen zpracovat předběžnou zprávu a následně i nálezovou zprávu. Nálezovou zprávu držitel licence odevzdává ministerstvu a Národnímu muzeu, kam se odevzdávají i nálezy. Nálezy z archeologických výzkumů jsou státním majetkem. Nedodržení termínu pro dokončení a předání nálezové zprávy ministerstvu je důvod pro odmítnutí vydání licence na další vykopávky. Ministerstvo může odmítnout vydat licenci na nové vykopávky i takové osobě, která ještě neodevzdala zprávu z předcházejícího výzkumu, přesto že termín ji ještě nevypršel, domnívá-li se že provádění dalších vykopávek by mohlo ohrozit termín odevzdání nebo kvalitu nálezové zprávy z předchozího terénního výzkumu. V případě, že je součástí podmínek licence zveřejnění výsledků výzkumu publikací,

²¹⁰ National Monuments Acts 1930, 1954, 1987, 1994, 2004

je podmínkou vydání dalšího povolení tato publikace (Government of Ireland 1999b, 12 – 13). Publikování výzkumu je většinou požadováno v termínu do čtyř let od poslední fáze terénního výzkumu (Government of Ireland 1999b, 20 – 21).

7.5. Spojené státy americké

Poslední tři dekády dvacátého století znamenaly historickou změnu v americké archeologii. Do roku 1970 byla archeologie v USA výhradní doménou univerzitních pracovišť, státních institucí a muzeí. Po té se objevil nový fenomén: archeolog zaměstnaný u soukromé společnosti. V současnosti jsou podle srovnání hrubých příjmů soukromé firmy v americké archeologii dominantní.

Před rokem 1956 byly archeologické lokality chráněny zákonem o starožitnostech (Antiquities Act) z roku 1906 a zákonem o historických místech (Historic sites Act) z roku 1935. Na počátky této epochy se ochrana soustředila zejména na dominantní archeologické památky. Avšak po druhé světové válce, kdy se začaly masově budovat nové produktovody, přehrady a dálnice, vyvstala potřeba předstihových archeologických výzkumů.

Série zákonů a prováděcích předpisů z let 1956 až 1960 (The Federal-Aid Highway Acts 1956 a Reservoir Salvage Act 1960) zvýšil objem prostředků plynoucích do záchranných výzkumů realizovaných v souvislosti s výstavbou federálních dálnic a přehrad. Jelikož nebylo kam jinnam se obrátit, federální úřady se na Jihozápadě obracely pro archeologický servis na regionální univerzity a muzea. Zvláště některé univerzity příliv nových peněz použitelných prostřednictvím záchranné archeologie pro vzdělávání v terénní praxi přivítaly. V roce 1955 Arizonské státní muzeum (ASM) zřídilo program pro realizaci záchranných archeologických výzkumů ve státě Arizona. V roce 1965 Úřad pro výstavbu dálnic ve státě Arizona zřídil svůj vlastní program pro záchranné výzkumy. V rámci tohoto programu úřad uzavřel dohodu s Arizonským státním muzeem (ASM) a Muzeem severní Arizony (MNA) o provádění archeologických výzkumů. Podle této dohody, která se každoročně obnovovala, ASM bylo odpovědné za povrchové průzkumy na území celého státu Arizona. Pro provádění vykopávek si ASM rozdělilo pravomoc s MNA, s kterým se rovněž podílelo na zpracování a vyhodnocení průzkumů a výzkumů. V roce 1985 dostal Úřad pro výstavbu dálnic ve státě Arizona od úřadu vrchního státního zástupce státu Arizona upozornění, že jejich každoroční smlouvy s ASM uzavírané bez výběrového řízení jsou v rozporu se zákonem. Od té doby musel Úřad pro výstavbu dálnice ve státě Arizona vypisovat na všechny služby včetně archeologie výběrová řízení. V roce 1966 byl zřízen na základě zákona o ochraně historických míst Národní seznam historických míst a byl vytvořen Poradní výbor prezidenta spojených států pro historické dědictví. V roce 1966 byl také vydán zákon o dopravě (The Department of Transportation Act), který znamenal změnu v péči o archeologické dědictví z reaktivního na proaktivní.

Termín „management kulturních zdrojů“ (Cultural Resource Management - CRM) byl vytvo-

řen v sedmdesátých letech dvacátého století archeology vládních agentur, jako je například Správa národních parků (National Park Service) jako protipól do té doby běžně používaného termínu „záchranná archeologie“. Podnětem k této změně byl zákon o životním prostředí (National Environment Policy Act – NEPA), který znamenal nárůst archeologických operací pro všechny federální a státní agentury. Předchozí éra záchranné archeologie dostatečně ukázala rizika stále se zmenšující archeologické pramenné základny, na což archeologie reagovala příklonem k ochraně v rámci územního plánování. V této době zejména protagonisté tzv. Nové archeologie zastávali názor, že správu archeologického dědictví lze vykonávat v rámci výzkumně a problémově orientovaných archeologických přístupů. Celá řada konferencí byla věnována otázkám, jak výzkumné záměry inkorporovat do programů péče o archeologické dědictví. V sedmdesátých a na počátku osmdesátých let se všeobecně předpokládalo, že spíše než soukromé podniky, budou univerzity a muzea pokračovat v plnění úkolů spojených s managementem archeologického dědictví. V roce 1978 však došlo k tomu, že nově vzniklé firmě Archaeological Consulting services (ACS) odmítlo Arizonské státní muzeum (ASM) umožnit provádění archeologických výzkumů s odůvodněním, že ACS není nezisková vědecká organizace. Reakcí na toto odmítnutí byl dopis právního zástupce ACS, v kterém bylo ASM upozorněno, že je v přímém střetu zájmů, neboť muzeum poskytuje stejné služby, které odmítlo povolit provádět ACS. ASM navíc jako součást Státní arizonské univerzity nesmí podle zákona nekale soutěžit se soukromými podniky. Po tomto zásahu ASM povolení ACS udělilo a jako příčinu svého původního rozhodnutí uvedlo, že bylo provedeno na základě 18 let starého zákona a nevzalo v úvahu „měnící se podmínky soudobého archeologického výzkumu“. Nezávisle na akademickém prostředí a sporu o oprávnění v tomto období pozemkový úřad (Bureau of Land Management) a správa lesů (Forest Service), které podléhají ministerstvu vnitra Spojených států (U.S. Department of Interior) zřídily své archeologické záchranné programy a zaměstnaly profesionální archeology.

ASM spravuje archiv nálezových zpráv a terénní dokumentace všech archeologických projektů, které byly realizovány na území státu Arizona a dále dokumentaci k většině výzkumů, které byly realizovány na federální, indiánské nebo soukromé půdě. Z archivu ASM vyplývá, že soukromé podniky začaly provádět archeologické povrchové průzkumy již v roce 1977. V roce 1985 již soukromé společnosti prováděly více než polovinu všech archeologických výzkumů archivovaných v ASM a na počátku devadesátých let již soukromé firmy prováděly většinu archeologických výzkumů ve státě Arizona. Mezi lety 1960 a 1980 zaujímaly v záchranné archeologii dominantní roli v Arizoně Arizonské státní muzeum Arizonské univerzity (ASM), Muzeum severní Arizony (MNA) a Arizonská státní univerzita (ASU). Na konci osmdesátých a na počátku devadesátých let dvacátého století dva z velkých hráčů na poli záchranné archeologie ASM a MNA ukončily své aktivity na tomto poli. K upuštění od účasti na záchranných archeologických výzkumech vedly tyto dvě instituce dva důvody. Prvním důvodem je skutečnost, že jejich struktura a organizační systém neumožňoval těmto institucím řídit projekty způsobem do značné míry typickým pro podnikatelskou sféru. Druhým důvodem byly významné ztráty, které těmto institucím vznikaly na velkých projektech právě

jako důsledek strukturálních odlišností od podnikatelské sféry. Shodně pak muzea došly k závěru, že je záchranná archeologie odvádí od hlavního poslání. Vedle Arizonské státní univerzity, která si ponechala své aktivity na poli záchranného výzkumu, také Univerzita severní Arizony si typicky ponechala malou část kapacity na zakázky na poli péče o archeologické dědictví, neboť taková činnost byla v souladu s důrazem na aplikovaný výzkum Katedry antropologie. Zatímco angažmá těchto veřejných institucí se zmenšovalo nebo mizelo, požadavky na archeologické terénní výzkumy rostly. Soukromé organizace tak vstoupily do hry, aby vyplnily vzniklý prostor. Na konci osmdesátých let soukromé firmy již prováděly většinu povrchových průzkumů na jihozápadě Spojených států²¹¹ a mnoho větších podniků se účastnilo i velkých projektů destruktivního výzkumu.

Dospívání podnikatelského sektoru v americké archeologii lze sledovat i na poli publikační činnosti smluvních archeologů. Na konci devadesátých let smluvní archeologové amerického západu zaujímali významný prostor v publikacích výzkumů v regionálních odborných periodikách, zatímco časopisy národní úrovně zůstávaly doménou akademické archeologie. Několik archeologických podniků založilo své vlastní publikační řady, několik se jich dohodlo s univerzitami na šíření svých vlastních zpráv v síti univerzitní vydavatelské činnosti. Strach, který v americké archeologii rezonoval v sedmdesátých a osmdesátých letech dvacátého století, že smluvní archeologové nebudou schopni publikovat výsledky své práce a tím je šířit v rámci odborné veřejnosti, postupně zmizel. Profesionální kariéra ve smluvní archeologii již dávno není východiskem z nouze jako méně chtěná alternativa k akademické kariéře, ale více a více se jedná o vlastní volbu absolventa (Roberts – Ahlstrom – Roth 2004).

7.6. Střední Evropa

Slovensko otevřelo svým moderním zákonem č. 49/2002 Zb. „O ochrane pamiatkového fondu“ cestu celému spektru řešení problému archeologického výzkumu tím, že možnost obdržet oprávnění k provádění archeologických výzkumů je omezeno pouze na právnické osoby (jak veřejnoprávní tak soukromoprávní). Oprávnění může obdržet jen ta právnická osoba, která provádění výzkumu zabezpečuje fyzickými osobami se zvláštní odbornou způsobilostí, přičemž tuto zvláštní způsobilost nemůže mít zaměstnanec památkového úřadu. Druh, rozsah, způsob provedení, předpokládaný termín ukončení výzkumu jakož i způsob nakládání s nálezy určí ve svém rozhodnutí krajský památkový úřad.

V Maďarsku v podstatě zůstal zakonzervovaný systém z předchozích období a ani praxe spojená s rozmachem stavební a investiční činnosti si nevyžádala významných změn na sledo-

²¹¹ Na americkém jihozápadě se většina archeologických památek dochovává vzhledem ke klimatickým podmínkám na povrchu. Metodou nedestruktivního výzkumu resp. povrchového průzkumu je možné získat takové informace, které je např. v našich podmínkách možno získat pouze destruktivním výzkumem. Nejběžnějším archeologickým výzkumem v tomto teritoriu je tak povrchový průzkum, vyhledávání mapování a určení lokalit za účelem její preventivní ochrany před případným narušením.

vaném poli: archeologické výzkumy ohrožených lokalit i nadále provádí zejména archeologický ústav akademie věd a kromě něj jen muzea (obr. 26). V poslední době došlo politickým rozhodnutím k drastickému zastropení nákladů, ale i termínů na realizaci záchranných archeologických výzkumů.

Podobně jako v Maďarsku je i v tzv. nových spolkových zemích Sasku, Sasku-Anhaltsku, Meklenbursku a d. vložena odpovědnost za péči o archeologické dědictví výhradně

do rukou veřejnoprávních korporací. Ve spolkové zemi Sasko za preventivní péči i záchranné výzkumy odpovídá Památkový úřad pro archeologii, který sice uzavírá smlouvy se stavebníky a ničiteli archeologických situací, a ti část archeologických operací hradí, ale jinak veškeré práce vykonává sám úřad. Obdobný systém nalezneme i v Meklenbursku. Sasko-Anhaltsko je výjimečné tím, že ač se jedná o nejhudší spolkovou zemi, tak zde zákon umožňuje čerpat bezkonkurenčně nejvyšší procento z celkových nákladů stavby na záchranné archeologické operace, a to až 10%. Obvyklý průměr v zemích, kde platí pravidlo „kdo ničí ten platí“, se pohybuje mezi 1%–2% z celkových nákladů stavby. Ve Švýcarsku je péče o archeologické dědictví v rukou kantonů, které však záchranné archeologické výzkumy i hradí.

Pozoruhodnou změnou v archeologii prošlo od dob politických a společenských změn konce osmdesátých let Polsko. Bez ohledu na to, že polský zákon o ochraně kulturních statků a o muzeích pochází z roku 1962, přejala polská archeologie v podstatě americký model s patrnými specifiky postkomunistického vývoje. Výzkumy ohrožených lokalit provádějí jak veřejnoprávní instituce, soukromoprávní neziskové organizace tak soukromé komerční firmy. Výběr vhodné organizace pro provádění konkrétního výzkumu je tržní. V úřadě krajského konzervátora je investorovi k dispozici seznam oprávněných organizací, které si investor ptává. Krajský konzervátor nemůže investorovi archeologickou firmu ani doporučit natož nařídit, může pouze vyjádřit svůj názor a po provedeném výběrovém řízení může podle objektivních kritérií udělit nebo neudělit vybrané organizaci povolení k provedení výzkumu (Maciszewski 1998, 75). K větším tzv. záchranným archeologickým výzkumům se spojuje více organizací, čímž také zvětšují pravděpodobnost svého úspěchu ve výběrovém řízení. Výjimkou není, že se spojují veřejnoprávní a soukromoprávní organizace do účelových spolků pro realizaci konkrétního výzkumu, přičemž možná jsou různá spojení. Na některých akcích vezme hlavní záštitu veřejnoprávní instituce a ostatní jsou jejími subdodavateli, jindy

obr. 26

Záchranný archeologický výzkum v trase budoucí dálnice (Maďarsko 2003). Foto autor.

založí pro konkrétní projekt i několik veřejnoprávních organizací s několika soukromoprávními společnostmi s ručením omezeným. Z hlediska dodržování pravidel je důležitý institut krajského konzervátora. Ten posuzuje projekt výzkumu a uděluje povolení k provedení konkrétního výzkumu. Rovněž dbá nad dodržováním standardů výzkumu: od odborného ocenění lokality, přes výpočet ceny (existují přesné tabulky, které zohledňují všechny myslitelné okolnosti včetně např. typu půdy a které ovšem počítají i se ziskem provádějící organizace), standardy terénního výzkumu, až po kvalitu nálezové zprávy.

8. Závěr

Možnost neustálých změn, boj o moc a soupeření priorit neprospívá péči o archeologické dědictví, která potřebuje vizi a dlouhodobou perspektivu. Systém v České republice, pakliže jej je ještě možné nazvat systémem, patří k smíšeným modelům péče o archeologické dědictví, kde se prolínají převažující prvky s odpovědností spočívající na bedrech veřejnoprávních korporací s nikoliv marginální úlohou soukromého sektoru. Péče o archeologické dědictví v první řadě postrádá společenské zadání. Společenské zadání vychází z nejvyšších pater politické reprezentace a nejčastěji se projevuje prioritami formulovanými v zákoně a podzákonných předpisech. Péče o archeologické dědictví obdržela společenské zadání naposledy v 80. let minulého století a toto zadání se zhmotnilo v zákoně 20/1987 Sbírky. Není divu, že zákon resp. příslušná ustanovení týkající se péče o archeologické dědictví de facto neplatí, jak jsme ukázali výše v této studii. Všechny novely, které proběhly v letech 1989–2010, pouze reflektovaly nějaký aktuální problém a byly technického nikoliv principiálního rázu. V návaznosti na společenské zadání péče o archeologické dědictví v České republice potřebuje jasné vymezení pravomocí a odpovědností institucí, s čímž souvisí zajištění informačních toků nutných pro péči o archeologické dědictví, tak aby nebyly závislé na dobrovolnosti, na subjektivních postojích představitelů vlivných organizací, a pokud možno nebyly regionálně příliš odlišné. Jasné vymezení pravomocí a odpovědností institucí by mělo vést ke zřízení (zřízení transformací nebo posílením stávající instituce) kontrolního orgánu se silným mandátem, který by zároveň nevykonával to, co kontroluje, a dále ke specializaci institucí (např. Kalferstová 2013, Tab. 7), tak aby jejich úloha byla více komplementární a méně konkurenční.

Právní předpisy a judikatura

Zákon č. 22/1958 Sbírky, o kulturních památkách

Zákon č. 40/1964 Sbírky, občanský zákoník

Zákon č. 50/1976 Sbírky, o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon)

Zákon č. 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči

Zákon č. 455/1991 Sbírky, živnostenský zákon

Zákon č. 242/1992 Sbírky

Zákon č. 1/1993 Sbírky, Ústava České republiky v platném znění

Zákon č. 100/2001 Sbírky, o posuzování vlivů na životní prostředí

Zákon č. 18/2004 Sbírky, o uznávání odborné kvalifikace a jiné způsobilosti státních příslušníků členských států Evropské unie a o změně některých zákonů (zákon o uznávání odborné kvalifikace)

Zákon č. 500/2004 Sbírky, správní řád

Zákon č. 137/2006 Sbírky, o veřejných zakázkách

Zákon č. 183/2006 Sbírky, o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon)

Zákon č. 262/2006 Sbírky, zákoník práce

Zákon č. 309/2006 Sbírky, o zajištění dalších podmínek bezpečnosti a ochrany zdraví při práci

Zákon č. 307/2008, kterým se mění zákon o státní památkové péči

Zákon č. 40/2009 Sbírky, trestní zákoník

Zákon č. 89/2012 Sbírky, občanský zákoník

Mezinárodní smlouva č. 99/2000 Sbírky mezinárodních smluv, Úmluva o ochraně archeologického dědictví Evropy

Vyhláška č. 187/2007 Sbírky, kterou se stanoví obsah a náležitosti plánu území s archeologickými nálezy

Nařízení vlády Protektorátu Čechy a Morava č. 274/1941 Sbírky, o archeologických památkách

Nařízení vlády č. 362/2005 Sbírky, o bližších požadavcích na bezpečnost a ochranu zdraví při práci na pracovištích s nebezpečím pádu z výšky nebo do hloubky

Nařízení vlády č. 591/2006 Sbírky, o bližších minimálních požadavcích na bezpečnost a ochranu zdraví při práci na staveništích

1T66/2002 rozsudek Okresního soudu v Příbrami

Literatura

- Arnold, B. 1990: The Past as Propaganda: Totalitarian Archaeology in Nazi Germany. *Antiquity* 64, 464 – 478.
- Breeze, D. J. 1997: Ancient Monument Legislation. In: Hunter, J. – Ralston, I. (eds.), *Archaeological Resource Management in the UK: An Introduction*, 44-55. Stroud: Sutton Publishing Ltd.
- Braudel, F. 1980: *On History*, Chicago.
- Bureš, M. 1992: Archeologické památky ve Velké Británii I, Přístupy, organizace a úloha institucí v péči o dědictví minulosti. *Zprávy památkové péče* 7/1992, 27 – 31.
- Bureš, M. 1997: Archeologická památková péče u nás a v zahraničí. In: Peška, J. (ed.), *Archeologická památková péče – legislativa a skutečnost*, 82-88. Odry: Menhir.
- Bureš, M. 2000: Nástin problematiky managementu v současné archeologii, *Archaeologia Iuvenis* ročník VI, číslo 1, 32 – 43.
- Bureš, M. 2003: Archeologické dědictví a veřejnost, (Re)konstrukce a experiment v archeologii 4/2003, 183 – 192.
- Bureš, M. 2005: Archeologie a veřejnost. In: *Veřejná archeologie* 1, 33-38. Praha: Veřejná archeologie a Villa Nova Uhřetelčovic.
- Bureš, M. 2006: Cesta tam a zase zpátky. Péče o archeologické kulturní dědictví mezi liberalismem a etatismem. *Zprávy památkové péče* 66/2, 92-99.
- Bureš, M. 2007: From Planning Application to the Final Report in the Czech Republic. In: Bozóni-Ernyey, K. (ed.), *European Preventive Archaeology*, 19-32. Budapest.
- Bureš, M. 2013a: Česká cesta péče o archeologické dědictví. In: Bureš, M. – Šmolíková, M. (eds.), *Veřejná archeologie* 3, 9-18. Praha: Veřejná archeologie.
- Bureš, M. 2013b: Česká archeologie v tržním prostředí. In: Šmidtová, R. – Popelka, M. – Šmolíková, M. – Bureš, M. (eds.), *Veřejná archeologie* 4, 121-134. Praha: FFUK a Veřejná archeologie.
- Bureš, M. a kol. 2010: Péče o archeologické dědictví v České republice. Nepublikovaná zpráva pro MK ČR. Archiv Archeo Pro o.p.s.
- Bureš, M. – Kašpar, V. – Vařeka, P. 2000: Archaia – nestátní archeologický ústav: Metody a přístupy. In: *Badania archeologiczne na Górnym Śląsku i zemiach pogranicznych w 1996 roku*, 204 – 220. Katowice: Centrum Dziedzictwa Kulturowego Górnego Śląska.
- Bureš, R. 2004: Směrnice pro prevenci kriminality. In: Holas, J.- Večerka, K. (eds.), *Preventivní aktivity v názorech obyvatel měst*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci (IKSP).
- Čížmář M. – Geislerová K. – Rakovský I. 1982: Záchranné výzkumy na stavbách socialismu na Moravě. In: *Metodologické problémy československé archeologie*, 174 - 176. Praha: Archeologický ústav Československé akademie věd.
- Demoule, J. 1999: Ethnicity, Culture and Identity: French archaeologists and historians. *Antiquity* 73, 279, 190-198.

- Demoule, J. 2002: *Rescue Archaeology: the French Way*. Public Archaeology, Vol. 2, 170-177.
- Demoule, J. 2003: Preventive archaeology, public utilities and commercial competition: the French example. *Naturoopa* 99, 23.
- Dietler, M. 1999: „Naši předkové Gallové“: archeologie, etnický nacionalismus a manipulace s keltskou identitou v moderní Evropě, *Archeologické rozhledy* LI, 537 – 556.
- DoE 1990: Planning Policy Guidance Note 16: Archaeology and Planning (PPG 16). London.
- Dragoun, Z. 1995: K otázce výběru míst záchranných archeologických výzkumů v Praze. *Archeologické fórum* 4, 105 – 107.
- Dragoun, Z. – Omelka, M. – Tryml, M. 1997: Vývoj, stav a perspektivy archeologické památkové péče v Pražské památkové rezervaci. In: Peška, J. (ed.), *Archeologická památková péče – legislativa a skutečnost*, 65 – 81. Olomouc: Menhir.
- English Heritage 1991: *Management of Archaeological Projects*. London: Historic Buildings and Monuments Commission for England.
- Frolík, J. – Tomášek, M. 2013: Discovering the archaeologists of Europe. Zkoumání evropské archeologické komunity. Národní zpráva. Praha: Archeologický ústav AV ČR, Praha, v.v.i.
- Government of Ireland 1999a: *Framework and Principles for the Protection of the Archaeological Heritage*, Dublin.
- Government of Ireland 1999b: *Policy and Guidelines on Archaeological Excavations*, Dublin.
- Gray, J. 1995: *Co vám matka řící nemohla a otec nevěděl*. Praha: Práh, Knižní klub.
- Havel J. 1983: Sto let archeologické činnosti v Muzeu hlavního města Prahy. *Archaeologica Pragensia* 4, 7 – 17.
- Havel J. – Kovářík J. 1982: Způsob operativní záchrany archeologických nálezů v MMP. *Archaeologica Pragensia* 3, 189 – 193.
- Hunter, J. – Ralston, I. 1997: The structure of British archaeology. In: Hunter, J. – Ralston, I. (eds.), *Archaeological Resource Management in the UK: An Introduction*, 30-43. Stroud: Sutton Publishing Ltd.
- Hrdlička, L. 1983: Strategie a taktika současného archeologického výzkumu v historickém jádru Prahy. *Archeologické rozhledy* 35, 609 – 638.
- Kalferstová, J. 2013: Archeologie dnes a zítra – pokus o oborovou SWOT analýzu. In: Bureš, M. – Šmolíková, M. (eds.), *Veřejná archeologie* 3, 111-137. Praha: *Veřejná archeologie*.
- King, T. F. 2012: Is Public Archaeology a menace?. AP: Online Journal in Public Archaeology, vol. 2, 5-23. www.arqueologiapublica.es
- Kristiansen, K. 2009: Contract archaeology in Europe: an experiment in diversity. In: *Debates in World Archaeology*, *World Archaeology* vol. 41(4), 641-648.
- Křivánková, D. – Kuna, M. 2006: *Archiv 3.0. Systém Archeologické databáze Čech. Uživatelská příručka*. Praha: Archeologický ústav AV ČR, Praha, v.v.i.

- Kuna M. – Klápště J. 1990: Poznámky ke koncepci terénní archeologické práce. *Archeologické rozhledy* 42, 435 – 445.
- Kuzmová K. 1982: Organizácia a výsledky archeologického výskumu na stavbách socializmu v SSR. In: *Metodologické problémy československé archeologie*, 170 – 173. Praha: Archeologický ústav Československé akademie věd.
- Lawson, A. J. 1997: English archaeological units as contractors. In.: Hunter, J. – Ralston, I. (eds.), *Archaeological Resource Management in the UK: An Introduction*, 149-157. Stroud: Sutton Publishing Ltd.
- Leclant, J. – Moscati, S. 1991: Présentation. In: Moscati, S. (ed.), *Les Celtes*, 3-4. Milano : Bompiani.
- Maciszewski, R. 1998: Archeologiczne badania ratownicze, poradnik inwestora. *Zeszyty Ośrodka ratowniczych badań archeologicznych* 3A/1998. 7-87.
- Maggi, R. 2007: The Approach to Preventive Archaeology in Italy. In: Bozóki-Ernyey, K. (ed.), *European Preventive Archaeology*, 147 - 154. Budapest.
- Moucha V. – Pleslová – Štiková E. 1982: Přínos interdisciplinárních akcí při stavbách socialismu pro řešení ekonomicko-společenské struktury v pravěku. In: *Metodologické problémy československé archeologie*, 186 – 198. Praha: Archeologický ústav Československé akademie věd.
- MŠMT 2003: Termíny z oblasti specifické primární prevence užívání návykových látek, Pracovní skupina specifické primární protidrogové prevence Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky.
- Neustupný E. 1991: Kam česká archeologie? *Archeologické rozhledy* 43, 361 – 370.
- Neustupný E. 1995: K teorii terénního výzkumu v archeologii, *Archeologické fórum* 4, 85 – 94.
- Neustupný, E. 2000: Dvě archeologie. *Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis* 5/2002, 62-66.
- Neustupný, E. 2007: *Metoda archeologie*. Plzeň: Aleš Čeněk.
- Neustupný, E. 2013: Archeologie pro všechny. In: Šmidtová, R. – Popelka, M. – Šmolíková, M. – Bureš, M. (eds.), *Veřejná archeologie* 4, 87-94. Praha: FFUK a Veřejná archeologie.
- Olivier, A. 2005: Resource lead decision making: a view from the centre, referát přednesený na sympoziu Europae Archaeologie Consilium, Prioritising of Fieldwork in the 21st century, Roses, Španělsko.
- Pearson, M. P. 1997: Visitors Welcome. In: Hunter, J. – Ralston, I. (eds), *Archaeological Resource Management: An Introduction*, 225 – 232. Stroud: Sutton Publishing Ltd.
- Plamínek, J. – Svatoš, V. – Hledíková, J. – Babouček, P. – Jandáková, P. – Zetěk, J. 1996: Řízení neziskových organizací. Praha: Nadace Lotos.
- Poulik J. 1982: Úvodní projev akademika Josefa Poulika ke shromáždění na Strahově 12. XI. 1979. In: *Metodologické problémy československé archeologie*, 7 – 13. Praha: Archeologický ústav Československé akademie věd.

- Procházka, R. 2011: K otázce nepřátel archeologické vědy. *Archeologické rozhledy* 63, 519-521.
- Rataj, J. – Šolle, M. – Vencel, S. 2003: Vzpomínky pracovníků Státního archeologického ústavu v Praze. *Archeologické rozhledy* LV, 139 – 165.
- Renfrew, C. – Bahn, P. 1991: *Archaeology: Theories, Methods and Practice*. London: Thames and Hudson.
- Richter M. 1982: Problematika předstihových a záchranných výzkumů v současném období socialistické výstavby. In: *Metodologické problémy československé archeologie*, 165 - 168. Praha: Archeologický ústav Československé akademie věd.
- Richter M. 1984: Archeologický výzkum Prahy. *Archaeologica Pragensia* 5, 15 – 25.
- Roberts, H. – Ahlstrom, R. V. N. – Roth, B. (eds) 2004: *From Campus to Corporation : The Emergence of Contract Archaeology in Southwestern United States*. Washington D.C.: SAA
- Sklenář, K. 1981: Počátky archeologického výzkumu na území Prahy. *Pražský sborník historický* 13, 124 – 141.
- Sklenář, K. 2003: K Lotharu Zotzovi minulému i přítomnému. *Archeologické rozhledy* LV, 171 – 175.
- Smith, L. 1994: Heritage management as postprocessual archaeology? *Antiquity* 68, 300 - 309.
- Sommer, P. 1995: Do 76. roku. *Archeologické rozhledy* 47, 5 - 10.
- Sommer, P. 1997: Integrace současné archeologické práce. In: Peška, J. (ed.), *Archeologická památková péče – legislativa a skutečnost*, 7-12. Odry: Menhir.
- Sklenář, K. 2005: *Bibliografický slovník českých, moravských a slezských archeologů*. Praha: Libri.
- Sokol, P. 2005: K současnému stavu a ochraně archeologických nemovitých kulturních památek. *Archaeologica Historica* 30/05, 55-65.
- Tomášek, M. v tisku: Aktuální problémy archeologické památkové péče, stav legislativy ČR a prognóza do budoucnost. In: *Praha archeologická*, Praha.
- Tunney, M. (ed.) 2003: *Good Farming Practice and Archaeology*. Dublin.
- Varhaník, J. 1997: K některým otázkám právní úpravy archeologie. In: Peška, J. (ed.), *Archeologická památková péče – legislativa a skutečnost*, 37- 44. Odry: Menhir.
- Varhaník, J. 1999: K právní úpravě archeologických výzkumů a nálezů. *Správní právo* 6, 337 - 356.
- Varhaník, J. – Malý, S. 2011: *Zákon o státní památkové péči. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR.
- Volfík, P. 2005: *Informační systém Národního památkového ústavu o archeologických datech, uživatelská příručka*. Praha: Národní památkový ústav.
- Zídek, M. – Klusoň, J. 2005: *Zákon o státní památkové péči a jeho prováděcí předpisy s komentářem*. Praha: ABF.
- Žalman, J. a kol. 2002: *Příručka muzejníková I*. Praha – Brno: Asociace muzeí a galerií ČR.

Summary

Archaeological heritage management

Legal framework of archaeological heritage management is created mainly by Landmark Conservation Act No. 20/1987 Coll. (LCA), Town and Country Planning and Building Code (Building Act) No. 183/2006 Coll. (BA) and Environmental impact assessment Act No 100/2001 Coll. (EIA). Each of those acts are under the jurisdiction of different departments: Landmark Conservation Act is under the administration of ministry of culture, Building Act is under the administration of ministry of regional development and Environmental impact assessment Act is under the jurisdiction of ministry of environment. The communication between those three administrations is rather weak and there is nobody to play an integrated role in heritage management. This means that the ruling act in heritage management is Landmark Conservation Act and the others play more or less marginal role.

As in any other national system of heritage management landmarks, sites and monuments should be listed to be protected. Listing as a "cultural landmark" is providing basic level of state governed protection. "The Ministry of Culture of the Czech Republic shall designate as cultural landmarks pursuant to this Act those movable and immovable objects or sets of objects, as applicable, that are *important documents of historical development, life style and environment of society from the most ancient times to the present day, as expressions of human creative abilities and work in various fields of human activity*, with a view to their revolutionary, historical, artistic, scientific or technological value..." (LCA section 2, article 1). List of cultural landmarks included 1317 cultural landmarks of purely archaeological significance in 2009. Majority of other cultural landmarks have its archaeological component, but this is rarely mentioned on the list.

Highest level of state protection is given to National cultural landmarks. "By virtue of a decree, the Government of the Czech Republic shall designate cultural landmarks constituting the most important part of the cultural wealth of the nation as national cultural landmarks, and shall stipulate conditions for their protection" (LCA section 4, article 1). In 2013 were listed 12 national cultural landmarks of purely archaeological significance, 9 of them are dated to the early middle ages in the era of communism often called Slavonic period (as of November 6, 2013 Národní památkový ústav listed on its website www.npu.cz).

Landmark reservations are arranged in Landmark conservation act theoretically to protect larger areas: "By virtue of a decree, the Government of the Czech Republic may designate a territory, the nature and environment of which is defined by a set of immovable cultural landmarks, or archaeological finds, as appropriate, as a whole as a landmark reservation, and may stipulate conditions for the procurement of its protection. These conditions may, to the extent necessary, apply also to real properties within the territory of the landmark

reservation which are not cultural landmarks“(LCA section 5, article1). In 2013 were listed 8 landmark reservations of archaeological significance. All 8 of them were listed between 1956 – 1966 (as of November 6, 2013 Národní památkový ústav listed on its website www.npu.cz). Furthermore there is no clear difference in scale between landmark reservations and other listed sites and monuments – cultural landmarks and national cultural landmarks. In all 3 categories is for instance possible to find large hillforts.

Listing was not made systematically but accidentally with no professional prioritising. Most of landmarks of archaeological relevance e.g. national cultural landmarks and landmark reservations were listed in 1950's and 1960's. The only recognisable priority in the selection for listing is ideological propaganda of passed totalitarian regime stressing the Slavonic mutuality in former Eastern bloc – clearly visible on the case of national cultural landmarks. Archaeological sites and monuments listed explicitly as archaeological cultural landmarks, archaeological national cultural landmarks and archaeological landmark reservations are the only archaeological sites and monuments which are managed with the intension of preservation in situ.

Vast majority of archaeological sites are protected only as archaeological finds within the „territory with archaeological finds“, which means almost in every case only preservation by record.

The preservation by record is ensured in a way by Landmark conservation act: “If construction activity is to be performed in a territory with archaeological finds, the developers shall be obliged to notify the Institute of Archaeology of their intent at the preparatory stage of the construction, and to permit the Institute of Archaeology or an authorized organization to perform rescue archaeological research at the relevant site” (LCA section 22, article 2). But the practice differs from that, what is defined by the law.

The Landmark Conservation Act requires “Agreement” prior the survey: “Prior to the initiation of archaeological research, the Institute of Archaeology and the authorized organizations shall be obliged to conclude an agreement with the owner (manager, user) of the real property where the archaeological research is to be performed, stipulating the conditions of archaeological research on the property. If no agreement is reached, the regional authority shall decide on the duties of the owner (manager, user) of the real property to suffer the performance of archaeological research, and on conditions under which such archaeological research may be performed” (LCA section, 22 article 1). In practice an authorized organization suggests the agreement to the developer and agreement is negotiated and then often signed. If the agreement is not signed, then the regional authority is obliged to decide on conditions of the excavations. The regional authority is usually very reluctant to decide on financial conditions. Agreement, which originally had to codify conditions of landlords' permission to do the excavations on

certain place, is likely to be nowadays a commercial contract with the central role of money and time.

The only control established by the Landmark Conservation Act is the notification of the initiation of the excavations on the beginning of the process and submitting of the report. "An authorized organization shall be obliged to notify the Institute of Archaeology of initiation of archaeological research, and to submit a report on its results. If the archaeological research is performed in a territory designated as a cultural landmark, national cultural landmark, landmark reservation or landmark zone, the Institute of Archaeology and the authorized organizations shall notify the commencement of archaeological research to the professional organization involved in State Landmark Conservation, and shall further submit a report on its results" (LCA section 21, article 4). Report is submitted to the Institute of Archaeology and to the National Historical Heritage institute, if the survey has been performed on listed site or monument. "Report" referred in the Conservation Act is not specified, thus it is not clear if it is a full final report or just any report. Definitely the regulation is invalid, because the submission of (any ?) report has no deadline.

As a prevention to damages on archaeological heritage found on territories where finds are not expected is established the institute of an "Unpredictable find". "An archaeological find not made through archaeological research must be reported to the Institute of Archaeology or to the nearest museum, either directly or through the municipality in whose jurisdiction the archaeological find was made. The archaeological find shall be reported by the finder or by the person responsible for the performance of the works during which the archaeological find was made no later than the second day after the find was made, or after the day on which he learned of the archaeological find" (LCA section 23, article 2).

Efficient incorporation of preservation and conservation of archaeological sites and monuments in spatial planning and environmental impact assessment requires maps with proven archaeological finds as well as predictive maps. National Heritage Institute is maintaining the list of national cultural landmarks, list of landmark reservations and list of cultural landmarks and National Archaeological Record. National Archaeological Record includes territories with archaeological finds in 4 categories: I – areas with proven archaeological finds; II – areas with predictable archaeological finds; III – areas, where archaeological finds are not precluded; IV – areas without any possibility of archaeological finds. (as of November 6, 2013 Národní památkový ústav listed on its website www.npu.cz).

Institute of Archaeology on the bases of survey reports develops the Archaeological database of Bohemia. National Heritage Institute is appointed by law as a partner for authorities in town and country planning but does not manage the data from archaeological survey reports. Institute of Archaeology is not a partner in town and country planning but manage the data from survey reports.

Rather exceptional case in town planning is project of Sites with higher archaeological importance in Prague. In 1999 the project included 122 sites within the Prague landmark reserve and the number increased to 134 in 2013. Results of the project are incorporated in town planning documentation (as of November 6, 2013 Národní památkový ústav u.o.p. v Praze listed on its website www.archeopraha.cz). The aim of the project is to avoid major damages to urban archaeological heritage (e.g. underground garages etc.) through giving higher protection to selected sites or areas than as to a standard territory with archaeological finds.

Main point of Landmark Conservation Act is that it was designed for highly centralised system of heritage management in the conditions of centrally controlled economy and public service with the leading position of Institute of Archaeology of the Academy, as a curator. Practice is already decentralised with important role of market and private sector and thus reflects archaeological business rather than conservation, which is embodied vivid development within the weak and ambiguous framework of Landmark Conservation Act.

The text also characterizes types of archaeological investigation in relation to the commencement of works putting the site at risk. The rescue investigation comprises archaeological assessment, advanced excavations and emergency excavations.

Further the text defines prevention as part of archaeological heritage management. It classifies prevention as primary, secondary, and tertiary. According to the text, primary prevention denotes prevention of hazards endangering archaeological heritage, and also prevention of conflicts of interests of various social groups ensuing from a change in the exploitation of an archaeological site or monument in the context of modern society. Preventive measures are aimed at the entire population and all types of archaeological sites. Secondary prevention represents protection, conservation and exploration of archaeological heritage which is already at risk; and tackling of existing conflicts of interests of various social groups which may either put an archaeological site at risk or represent a hazard endangering it. Emergency surveys, the necessity of which resulted from the commencement of construction activities, may, under certain conditions, be considered as tertiary prevention. The purpose of tertiary prevention interpreted in this manner is a timely intervention leading to minimization of loss of archaeological data. It is also possible to discern an educational aspect of an emergency survey and, in this sense, speak about prevention of recurrence of negative phenomena.

Název	Management archeologického dědictví
Autor	PhDr. Michal Bureš, Ph.D.
Vydavatel	Západočeská univerzita v Plzni
Vydání	První vydání, 2014
Tisk	ASTRON studio CZ, a.s., Veselská 699, 199 00 Praha 9 – Letňany
ISBN	978-80-261-0378-3